

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของบ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน (บวรชน) ต่อการมีส่วนร่วม ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในวัยรุ่น จังหวัดจันทบุรี” โดยผู้ศึกษาได้ศึกษาตามแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำเสนอเป็นลำดับดังนี้

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับยาเสพติด
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น
- 2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
 - 2.4.1 บทบาทของบ้านและการอบรมเลี้ยงดู
 - 2.4.2 บทบาทวัด
 - 2.4.3 บทบาทโรงเรียน
 - 2.4.4 บทบาทชุมชน
 - 2.4.5 แนวคิด บวรชน (บ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน)
- 2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับยาเสพติด

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับยาเสพติด

ความหมายของสารเสพติด

นิยามของสารเสพติดที่กำหนดโดยองค์การอนามัยโลก (วิระ ไชยศรีสุข, 2533 : 159-160) หมายถึง สารใด ๆ ก็ตามที่เสพเข้าสู่ร่างกายด้วยการกิน ฉีด สูบ หรือดม หรือด้วยวิธีอื่นจะมีผลต่อจิตใจและร่างกายของผู้เสพดังนี้

1. การเสพติดทางใจ (Psychological Dependence) หรือการเสพจนเป็นนิสัย (Habituation) เป็นภาวะที่ผู้เสพมีความรู้สึกสบายใจขึ้นภายหลังที่ได้เสพยาแล้ว จะมีการปรับทางอารมณ์เกิดขึ้น มีความต้องการที่จะเสพ (โดยเริ่มจากความต้องการเพียงเล็กน้อย จนถึงมีความปรารถนาอย่างแรงกล้า)

2. การเสพติดทางร่างกาย (Physical Dependence) ระบบสรีระวิทยาจะเกิดการปรับตัวต่อยาที่เสพเข้าไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อเซลล์ต่าง ๆ ในร่างกาย โดยเฉพาะเซลล์สมอง การเปลี่ยนแปลงมี 2 ระยะ คือ ระยะหลังเสพยา และระยะขาดฤทธิ์ ทำให้ผู้เสพเกิดความต้องกรยาขึ้นมาอีก เมื่อผู้เสพหยุดยาจะเกิดอาการเนื่องจากการหยุดยา

3. ความทนทาน (Tolerance) หมายถึง ผู้เสพมีความต้องการที่จะเพิ่มปริมาณของยามากขึ้น จึงจะทำให้เกิดผลเหมือนเดิม

4. การเสพติดเรื้อรัง (Addiction) หมายถึง ผู้เสพมีความต้องการที่จะเสพแล้วเสพอีก ความต้องการยาเป็นจำนวนมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจอย่างเห็นได้ชัด

สำนักงานคณะกรรมการการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ (2522: 11) ได้ให้ความหมายของยาเสพติดไว้ว่า หมายถึง ยาหรือสารเคมีใด ๆ ก็ตาม ซึ่งเมื่อบุคคลใดเสพหรือรับเข้าร่างกาย โดยการฉีด การสูบ การกิน การดม หรือวิธีอื่นติดต่อกันเป็นเวลานาน หรือช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วจะทำให้เกิดพิษเรื้อรัง ซึ่งจะทำให้เกิดความเสื่อมโทรมขึ้นแก่บุคคลผู้เสพและแก่สังคมด้วย ทั้งจะต้องทำให้ผู้เสพแสดงอาการลักษณะต่าง ๆ กัน มีความต้องการที่จะเสพยาชนิดนั้น ๆ ต่อเนื่องกันไป มีความต้องการเพิ่มปริมาณของยามากขึ้นทุกกระยะ และมีภาวะการคิดยาและอยากยาทั้งทางร่างกายและจิตใจ

สำนักงานคณะกรรมการการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ (2542 : 13-15) ได้ให้ความหมายของยาเสพติดไว้โดยสรุป หมายถึง สารเคมี หรือยาที่อาจเป็นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ หรือจากการสังเคราะห์ เมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าด้วยวิธีการรับประทาน สูบ ฉีด หรือด้วยวิธีการใด ๆ เมื่อได้รับเข้าไปในร่างกายซ้ำ ๆ กัน เป็นระยะ ๆ หรือติดต่อกันก็ตาม แล้วทำให้เกิดผลต่อร่างกายและจิตใจ หรือจิตใจเพียงอย่างเดียว ต้องเพิ่มปริมาณการเสพติดเรื่อย ๆ หรือทำให้สุขภาพผู้เสพเสื่อมโทรมลง เมื่อถึงเวลาอยากเสพแล้วไม่ได้เสพจะมีอาการผิดปกติ ทางด้านร่างกาย และจิตใจ หรือเกิดอาการทางด้านจิตใจอย่างเดียว ที่เรียกว่า อาการอยากยา หรือขาดยา และจะส่งผลต่อเสพอย่างรุนแรงเมื่อหยุดยาในทันทีอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของสารเสพติดอีกดังนี้

ยุพา วิสุทธิโกศล (2527 : 9) ให้ความหมายสิ่งเสพติดให้โทษหมายถึง สารเคมีหรือวัตถุชนิดใด ๆ เมื่อเสพแล้วทำให้เกิดผลทั้งร่างกายและจิตใจของผู้ใช้สาร สารนี้เรียกว่า สิ่งเสพติด

วิทย์ เทียงบูรณธรรม (2531 : 1) ได้กล่าวว่า ยาเสพติดคือสารเคมีที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีระวิทยา อารมณ์ และอุปนิสัยของผู้ที่ได้รับยาเข้าไปในร่างกาย

สุวัฒน์ วีระเวชเจริญชัย (2533 : 60) ให้ความหมายยาเสพติดว่า คือ สารใด ๆ ก็ตามที่นำมาเสพแล้ว ทำให้เกิดการติดขึ้น เนื่องจากความเชื่อมั่นหรือนิสัยความเคยชินของผู้เสพเอง

จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส (2542 : 64) ให้ความหมายยาเสพติด หมายถึง สารใดก็ตามที่นำเข้าสู่ร่างกายจะเป็นด้วยวิธีใดก็ตาม แล้วจะเกิดผลต่อร่างกายคือเกิดความต้องการอย่างมากที่จะใช้สารชนิดนี้อีกโดยเป็นความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

มาลัย บึงสว่าง (2542 : 13) ได้ให้ความหมายของยาเสพติด ไว้ว่าสารใด ๆ ที่เข้าสู่ร่างกายโดยวิธีต่าง ๆ แล้วเกิดผลต่อร่างกาย จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรมของผู้เสพในทางเสื่อมลงนอกจากนี้ยังต้องเพิ่มปริมาณการเสพมากขึ้นเรื่อย ๆ จนติดเรื้อรัง ก่อให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจและสังคม

กล่าวโดยสรุป สารเสพติด หมายถึง ยาหรือสารใดก็ตามที่นำ เข้าสู่ร่างกายจะด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จะทำให้เกิดผลต่อร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ สังคมในทางเสื่อมโทรม และมีความต้องการที่จะเสพยาหรือสารนั้น ๆ เพิ่มมากขึ้นทุกขณะ

ประเภทของสารเสพติด

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (2537 : 1-2) ได้แบ่งประเภทของสารเสพติด ดังนี้

1. สารเสพติดตาม พ.ร.บ.สารเสพติดให้โทษ 2522 แบ่งเป็น 5 ประเภท คือ
 - 1) สารเสพติดให้โทษชนิดร้ายแรง ได้แก่ เฮโรอีน อีทอร์ฟิน อะซีทอร์ฟิน
 - 2) สารเสพติดให้โทษทั่วไป เช่น มอร์ฟิน โคเคอิน ฟีนยา
 - 3) สารเสพติดให้โทษประเภท 2 เป็นส่วนผสมอยู่ด้วยตามที่ได้ขึ้นทะเบียนตำรับยาไว้ตามกฎหมาย เช่น ยาแก้ไอ ผสมโคเคอิน
 - 4) สารเคมีที่ใช้ในการผลิตยาเสพติดให้โทษประเภท 1 หรือประเภท 2 เช่น อาเซติกแอนไฮไดรด์ อะเซตคลอไรด์
 - 5) สารเสพติดให้โทษที่มีได้เข้าอยู่ในประเภท 1-4 เช่น กัญชา กระต่อม เห็ดขี้ควาย

นอกจากนี้ ยังสามารถจัดแบ่งประเภทต่าง ๆ ตามการออกฤทธิ์ ตามแหล่งที่มา ตามกฎหมาย และแบ่งตามองค์การอนามัยโลก ได้ดังนี้ (จารุวรรณ ชรรณวิทย์. 2535 : 78-81)

2. ตามวิธีการออกฤทธิ์ต่อระบบประสาทส่วนกลาง สามารถออกฤทธิ์ต่อระบบประสาทส่วนกลาง ซึ่งในการนี้สามารถแบ่งยาเสพติดออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1) ประเภทกดประสาท เช่น กลุ่มฝิ่น (ฝิ่นยา มอร์ฟิน โคเคอิน ฯลฯ) ยาระงับประสาท และยานอนหลับ (เซโคบาร์บิทัลอะโมบาร์บิทัล ฯลฯ) ยากล่อมประสาท (เมโพรบามิต

ไดอะซีแพม คลอไออะซีบ็อกไซค์ ฯลฯ) สารระเหย (ทินเนอร์ น้ำมันเบนซิน ฯลฯ) เครื่องดื่มมีนเมา (เหล้า เบียร์ วิสกี้)

2) ประเภทกระตุ้นประสาท เช่น แอมเฟตามีน กระท่อม โคเคอิน บุหรี่ กาแฟ

3) ประเภทหลอนประสาท เช่น แอลเอสดี (LSD-Lysergis Acid Dichthylamide) ดีเอ็มที (DMT = Dimethyltryptamine) เห็ดขี้ควาย

4) ประเภทออกฤทธิ์ผสมผสาน อาจกด กระตุ้น หรือหลอนประสาทผสมร่วมกัน เช่น กัญชา

3. ตามแหล่งที่มา

1) ประเภทที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ฝิ่น กระท่อม กัญชา

2) ประเภทที่ได้จากการสังเคราะห์ เช่น เฮโรอีน เซโคบาร์บิทัล แอมเฟตามีน

4. ตามกฎหมาย แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) ประเภทถูกกฎหมาย เช่น ยาแก้ไอ น้ำดำ บุหรี่ เหล้า กาแฟ ฯลฯ

2) ประเภทผิดกฎหมาย เช่น มอร์ฟีน ฝิ่น เฮโรอีน เซโคบาร์บิทัล แอมเฟตามีน

กระท่อม กัญชา ฯลฯ

5. ตามองค์การอนามัยโลก องค์การอนามัยโลกได้จัดแบ่งสารเสพติด ออกเป็น 9 ประเภท

1) ประเภทฝิ่น หรือมอร์ฟีน รวมทั้งยาที่มีฤทธิ์คล้ายมอร์ฟีน เช่น ฝิ่น มอร์ฟีน เฮโรอีน เพรดิลีน

2) ประเภทบาร์บิตูเรต รวมทั้งยาที่มีฤทธิ์ทำนองเดียวกัน เช่น เซโคบาร์บิทัล อะโมบาร์บิทัล พาราลดีไฮด์ เมโพรบามาต ไดอะซีแพม คลอไดอะซีบ็อกไซค์

3) ประเภทแอลกอฮอล์ เช่น เหล้า เบียร์ วิสกี้

4) ประเภทแอมเฟตามีน เช่น แอมเฟตามีน เดทแอมเฟตามีน

5) ประเภทโคเคน เช่น โบโคคา

6) ประเภทกัญชา เช่น ยอดช่อดอกกัญชาตัวเมีย

7) ประเภท KHAT เช่น ใบKhat ใบกระท่อม

8) ประเภทหลอนประสาท เช่น แอลเอสดี ดีเอ็มที เมสคาลิน เมล็ดมอร์นิงโกลมี ลำโพง เห็ดเมาบางชนิด

9) ประเภทอื่น ๆ เป็นพวกที่ไม่สามารถเข้าประเภทใดได้ เช่น ทินเนอร์ เบนซิน ยาทาเล็บ ยาแก้ปวด

ยาเสพติดที่ใช้กันมากในประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด. 2550 : ออนไลน์) ได้แก่

1) เฮโรอีน

เฮโรอีนเป็นยาเสพติดที่ได้จากการสังเคราะห์ทางเคมี จากปฏิกิริยาระหว่างมอร์ฟินกับ สารเคมีบางชนิด เช่น อาเซติกแอนไฮไดรด์ (Aceticanhydride) หรืออาเซทิลคลอไรด์ (Acetylchloride) หรือเอทิลิดีนไดอะเซเตต (Ethylidinediacetate) โดยนักวิจัยชาวอังกฤษชื่อ C.R. Wright ได้ค้นพบวิธีการสังเคราะห์เฮโรอีนจากมอร์ฟิน โดยใช้ยาอาเซติกแอนไฮไดรด์ (Aceticanhydride) บริษัทผลิตยาไบเออร์ (Bayer) ได้นำมาผลิตเป็นยาออกสู่ตลาดโลกในชื่อทางการค้าว่า "Heroin" และถูกนำมาใช้ทดแทนมอร์ฟินอย่างแพร่หลาย หลังจากที่มีการใช้เฮโรอีนในวงการแพทย์มานานถึง 18 ปี จึงทราบถึงอันตราย และผลที่ทำให้เกิดการเสพติดให้โทษที่ร้ายแรง จนปี พ.ศ. 2467 (ค.ศ. 1924) ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ออกกฎหมาย ระบุให้เฮโรอีนเป็นยาเสพติดให้โทษ ห้ามมิให้ผู้ใดมีไว้ในครอบครอง หลังจากนั้นต่อมาอีก 35 ปี คือเมื่อปี พ.ศ. 2502 เฮโรอีนจึงได้แพร่ระบาดสู่ประเทศไทย และในปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยจึงออกกฎหมาย ระบุให้เฮโรอีนและมอร์ฟินเป็นยาเสพติดให้โทษ

เฮโรอีนออกฤทธิ์แรงกว่ามอร์ฟินประมาณ 4-8 เท่า และออกฤทธิ์แรงกว่าฝิ่น ประมาณ 30-90 เท่า โดยทั่วไปเฮโรอีนจะมีลักษณะเป็นผงสีขาว สีน้ำตาล หรือสีครีม มีรสขม ไม่มีกลิ่น และแบ่งได้เป็น 2 ประเภทเช่นเดียวกับมอร์ฟิน ได้แก่ เฮโรอีนเบส (Heroin Base) ซึ่งมีคุณลักษณะเด่น คือไม่ละลายน้ำ ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือ เกลือของเฮโรอีน (Heroin Salt) เช่น เฮโรอีนไฮโดรคลอไรด์ (Heroin Hydrochloride)

เฮโรอีนที่แพร่ระบาดในประเทศไทย แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

เฮโรอีนผสม หรือเรียกว่าเฮโรอีนเบอร์ 3 หรือไอระเหย เป็นเฮโรอีนที่มีความบริสุทธิ์ต่ำ เนื่องจากมีการผสมสารอื่นเข้าไปด้วย เช่น ผสมสารหนู สตริกนิน ยานอนหลับ กาเฟอีน แป้ง น้ำตาลและอาจผสมสี เช่น สีม่วงอ่อน สีชมพูอ่อน สีน้ำตาล อาจพบในลักษณะเป็นผง เป็นเกล็ด หรืออัดเป็นก้อนเล็ก ๆ มีวิธีการเสพโดยการสูดเอาไอสารเข้าร่างกาย จึงเรียกว่า "ไอระเหย" หรือ "แคป"

เฮโรอีนเบอร์ 4 เป็นเฮโรอีนไฮโดรคลอไรด์ที่มีความบริสุทธิ์สูง มีลักษณะเป็นผงละเอียด หรือเป็นเม็ดคล้ายไขปลา หรือพบในลักษณะอัดเป็นก้อนสีเหลี่ยมผืนผ้า มักมีสีขาวหรือสีครีม ไม่มีกลิ่น มีรสขม เป็นที่รู้จักทั่วไปว่า "ผงขาว" มักเสพโดยนำมาละลายน้ำและฉีดเข้าร่างกาย หรือผสมบุหรี่สูบ

อาการผู้เสพ

มีอาการปวดกล้ามเนื้อ ปวดกระดูก ปวดตามข้อ ปวดสันหลัง ปวดบั้นเอว ปวดหัวรุนแรง มีอาการจุกแน่นในอก คล้ายใจจะขาด อ่อนเพลียอย่างหนัก หมดเรียวแรงมีอาการหนาว ๆ ร้อน ๆ อึดอัด ทุรนุรย นอนไม่หลับ กระสับกระส่าย บางรายมีอาการชักตาตั้ง น้ำลายฟูมปาก ม่านตาดำ หดเล็กลง ใจคอหงุดหงิดฟุ้งซ่าน มึนงง หายใจไม่ออก ประสาทเสื่อม ความจำเสื่อม

โทษทางร่างกาย

โทษต่อผิวหนัง เป็นอาการที่ทำให้เส้นเลือดใต้ผิวหนังเกิดอาการขยายตัว เกิดเป็นตุ่มแดง เล็ก ๆ ขึ้นบริเวณผิวหนังและกระตุ้นสารฮิสตามีน (Histamine) และกระตุ้นต่อมเหงื่อด้วย อาการนี้ พบเห็นได้ หลังจากผู้เสพยาโรอินใหม่ ๆ จะมีอาการคันใต้ผิวหนังจึงแสดงอาการเกา หรือลูบบริเวณ ใบหน้า ลำคอ นอกจากนี้ผู้เสพยาจะมีเหงื่อออกมากกว่าปกติและขนลุก โทษต่อลำไส้ ทำให้ลำไส้บีบตัวลงผู้เสพยาจึงมีอาการท้องผูก กดศูนย์การหายใจ ทำให้หายใจช้ากว่าปกติ ถ้าใช้ในปริมาณมากจะทำให้หัวใจหยุดเต้นได้ ทำลายฮอร์โมนเพศ ถ้าผู้เสพยาเป็นเพศหญิงจะทำให้ประจำเดือนมาผิดปกติ ถ้าผู้เสพยาเป็นเพศชายจะทำให้ฮอร์โมนเพศลดลง ไม่มีความรู้สึกต้องการทางเพศ ทำลายระบบภูมิคุ้มกันโรคทางร่างกาย ผู้เสพยาจึงมีโอกาสติดเชื้อโรคได้ง่าย อาการที่พบเห็นภายนอก ก็คือ ผิวหนังมีอาการติดเชื้อเป็นแผลพุพอง ติดเชื้อวัณโรค ติดเชื้อโรคตับอักเสบ นอกจากนี้ผู้เสพยาโรอินจะทำให้ติดเชื้อโรคเอดส์ได้ง่ายกว่าปกติ เพราะผู้เสพยามักใช้เข็มฉีดยาที่ไม่ได้ทำความสะอาด หรือใช้เข็มฉีดยาร่วมกันจนทำให้ติดเชื้อ HIV ผู้เสพยาโรอินที่ติดเชื้อ HIV ก็จะเป็นผู้แพร่ระบาดของ HIV เนื่องจากการจับกลุ่มใช้เข็มฉีดยาร่วมกัน หรือในบางครั้งก็มีเพศสัมพันธ์ร่วมกัน โดยไม่ได้ป้องกัน

ฤทธิ์ในทางเสพยาติ

เสพยาโรอินออกฤทธิ์กระตุ้นระบบประสาท มีอาการเสพยาติทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีอาการขาดยาทางร่างกายอย่างรุนแรง

โทษทางกฎหมาย

จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 1 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522

2) ฝิ่น

ฝิ่น เป็นสารประกอบชนิดหนึ่ง ซึ่งได้จากยางของผลฝิ่น ในเนื้อฝิ่นมีสารเคมีผสมอยู่มากมายประกอบด้วย โพรตีน เกลือแร่ ยางและกรดอินทรีย์ เป็นแอลคาลอยด์ (Alkaloid) ซึ่งเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ฝิ่นกลายเป็นยาเสพติดให้โทษร้ายแรง แอลคาลอยด์ ในฝิ่นแบ่งแยกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 ออกฤทธิ์ทำให้เกิดอาการมึนเมาและเป็นยาเสพติดให้โทษโดยตรง แอลคาลอยด์ประเภทนี้ทางเภสัชวิทยา ถือว่าเป็นยาทำให้ออนหลับ (Hypnotic) แอลคาลอยด์ที่เป็นสารเสพติดซึ่งออกฤทธิ์ตัวสำคัญที่สุดในฝิ่น คือ มอร์ฟีน (Morphine)

ประเภทที่ 2 ออกฤทธิ์ทำให้กล้ามเนื้อหดร่อนคลายตัว ซึ่งในทางเภสัชวิทยาถือว่า แอลคาลอยด์ ในฝิ่นประเภทนี้ไม่เป็นสารเสพติด แต่มีฤทธิ์ทำให้กล้ามเนื้อของร่างกายหดร่อนคลายตัว ซึ่งมีปาเวอร์รีน (Papaverine) เป็นตัวสำคัญ

ฝิ่นเป็นพืชล้มลุกขึ้นในที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 3,000 ฟุตขึ้นไป เป็นยาเสพติดที่เป็นต้นตอของยาเสพติดร้ายแรง เช่น มอร์ฟีน เฮโรอีนและโคเคอีน มีการลักลอบปลูกฝิ่นมากทางภาคเหนือของประเทศไทย บริเวณแนวพรมแดน ที่เรียกว่า สามเหลี่ยมทองคำเนื้อฝิ่นได้มาจากยางของผลฝิ่นที่ถูกกรีดจะมีสีขาว เมื่อถูกอากาศจะมีสีคล้ำลง กลายเป็นยางเหนียวสีน้ำตาลไหม้ หรือดำ มีกลิ่นเหม็นเขียว และรสขม เรียกว่า ฝิ่นดิบ ส่วนฝิ่นที่มีการนำมาใช้เสพ เรียกว่า ฝิ่นสุก ได้มาจากการนำฝิ่นดิบไปต้มหรือเคี่ยวจนสุก

ฤทธิ์ในทางเสพติด

- ฝิ่นออกฤทธิ์กดระบบประสาท
- มีอาการเสพติดทางร่างกายและจิตใจ
- มีอาการขาดยาทางร่างกาย

อาการผู้เสพ

จิตใจเลื่อยล่อย ง่วงซึม แก้วตาหรี่ พูดจาวกวน ความคิดเชื่องช้า ไม่รู้สึกหิว ซึพจรเต้นช้า

โทษทางกฎหมาย

จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 2 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522

3) มอร์ฟีน

มอร์ฟีนเป็นแอลคาลอยด์ (Alkaloid) ของฝิ่นที่สำคัญที่สุด ซึ่งเป็นตัวการที่ทำให้ฝิ่นมีฤทธิ์เดชแห่งความมึนเมา ชาวเยอรมันชื่อ SERTURNER เป็นผู้สกัดจากฝิ่นเมื่อปี ค.ศ.1803 (พ.ศ. 2346) ได้เป็นครั้งแรก ฝิ่นชั้นดี จะมีมอร์ฟีนประมาณ 10% - 16% ฝิ่นหนัก 1 ปอนด์นำมาสกัด จะได้มอร์ฟีนประมาณ 0.22 ออนซ์ หรือ 6.6 กรัม มอร์ฟีนมีลักษณะ 2 รูป คือ รูปอิสระ (Free) และรูปเกลือ (Salt) สำหรับที่มีลักษณะเป็นรูปของเกลือ ได้แก่ ซัลเฟต (Sulfate) ไฮโดรคลอไรด์ (Hydrochloride) อาซิเตท (Acetate) และทาร์เตรท (Tartrate) มอร์ฟีนรูปเกลือที่นิยมทำมาก คือ Sulfate ในปัจจุบันมอร์ฟีนสามารถทำขึ้นได้โดยการสังเคราะห์ด้วยกรรมวิธีทางเคมีแล้ว

มอร์ฟีน เป็นผงสีขาวหรือเทาเกือบขาว ไม่มีกลิ่น มีรสขม มีฤทธิ์สูงกว่าฝิ่น เสพติดได้ง่าย มีลักษณะเป็นเม็ด เป็นผง และเป็นก้อน หรือละลายบรรจุหลอดสำหรับฉีด นำเข้าสู่ร่างกายโดย

วิธีคิดเป็นส่วนมาก มอร์ฟินใช้เป็นยาหลักหรือมาตรฐานของยาแก้ปวด ยาจำพวกนี้กระบบประสาทส่วนกลาง ลดความรู้สึกเจ็บปวด ทำให้รู้สึกง่วงหลับไป และลดการทำงานของร่างกาย อารมณ์ข้างเคียงอื่น ๆ ก็คือ อาจทำให้คลื่นเหียนอาเจียน ท้องผูก เกิดอาการคันบริเวณใบหน้า ตาแดง เพราะโลหิตชนิด ม่านตาหดตึบ และหายใจลำบาก

ฤทธิ์ในทางเสพติด

มอร์ฟินออกฤทธิ์กระบบประสาท มีอาการเสพติดทางร่างกายและจิตใจ มีอาการขาดยาทางร่างกาย

อาการผู้เสพ

คลื่นเหียนอาเจียน ท้องผูก เกิดอาการคันหน้า ตาแดง ซึม ง่วงนอน ไม่สนใจสิ่งแวดล้อม

โทษทางกฎหมาย

จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 2 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522

4) กัญชา

กัญชาเป็นพืชล้มลุกจำพวกหญ้าขึ้นได้ง่ายในเขตร้อน ลำต้นสูงประมาณ 2 - 4 ฟุต ลักษณะใบจะแยกออกเป็นแฉกประมาณ 5 - 8 แฉก คล้ายใบมันสำปะหลังที่ขอบใบทุกใบจะมีรอยหยักอยู่เป็นระยะ ๆ ออกดอกเป็นช่อเล็ก ๆ ตามง่ามของกิ่งและก้าน ส่วนที่คนนำมาเสพได้แก่ ส่วนของกิ่งก้าน ใบ และยอดช่อดอกกัญชา โดยนำมาตากหรืออบแห้ง แล้วบดหรือหั่นให้เป็นผงหยาบ ๆ จากนั้นจึงนำมาอัดใส่บุหรี่สูบ (แตกต่างจากบุหรี่ทั่วไปที่ใส่บุหรี่ยังมีสีเขียว ต่างจากใส่ยาสูบที่มีสีน้ำตาล และขณะจุดสูบจะมีกลิ่นเหมือนหญ้าแห้งไหม้ไฟ) หรืออาจสูบด้วยกล้องหรือบ้องกัญชา บ้างก็ใช้เคี้ยวหรือผสมลงในอาหารรับประทาน ปัจจุบันรูปแบบของกัญชาที่พบ นอกจากจะพบในลักษณะของกัญชาสด กัญชาแห้งอัดเป็นแท่ง เป็นก้อนแล้ว ยังอาจพบในรูปแบบของ “น้ำมันกัญชา” (Hashish Oil) ซึ่งมีลักษณะเป็นของเหลวสีน้ำตาลเข้มหรือสีดำ ได้จากการนำกัญชามาผ่านกระบวนการสกัดหลาย ๆ ครั้ง จึงได้เป็นน้ำมันกัญชาที่มีปริมาณสารออกฤทธิ์ต่อจิตประสาทสูงถึง 20-60% หรืออาจพบในลักษณะของ “ยางกัญชา” (Hashish) เป็นยางแห้งที่ได้จากใบ และยอดช่อดอกกัญชา ซึ่งโดยทั่วไปจะมีฤทธิ์แรงกว่ากัญชาสดและมีปริมาณสารออกฤทธิ์ต่อจิตประสาทประมาณ 4 - 8%

กัญชาเป็นยาเสพติดให้โทษ ที่ออกฤทธิ์หลายอย่างต่อระบบประสาทส่วนกลางคือ ทั้งกระตุ้นประสาท กดและหลอนประสาท สารออกฤทธิ์ที่อยู่ในกัญชามีหลายชนิด แต่สารที่สำคัญที่สุดที่มีฤทธิ์ต่อสมองและทำให้ร่างกาย อารมณ์ และจิตใจเปลี่ยนแปลงไป คือ เตตราไฮโดรแคนนาบินอล (Tetrahydrocannabinol) หรือ THC ที่มีอยู่มากในส่วนของยอดช่อดอกกัญชา สาร THC นี้ในเบื้องต้นจะออกฤทธิ์กระตุ้นประสาท ทำให้ผู้เสพตื่นเต้น ช่างพูด และหัวเราะตลอดเวลา ต่อมาจะ

กดประสาท ทำให้ผู้เสพมีอาการคล้ายเมาเหล้าอย่างอ่อน ๆ เชื่องซึม และง่วงนอน หากเสพเข้าไปในปริมาณมาก ๆ จะหลอนประสาททำให้เห็นภาพลวงตา หนูแ่ว่ ความคิดสับสน ความคุมตนเองไม่ได้

อาการผู้เสพ

อารมณ์อ่อนไหวเปลี่ยนแปลง ความคิดเลื่อนลอยสับสน ความคุมตัวเองไม่ได้ ไม่สนใจสิ่งแวดล่อม ความจำเสื่อม กล้ามเนื้อลีบ หัวใจเต้นเร็ว หนูแ่ว่

โทษที่ได้รับ

หลายคนคิดว่า การเสพกัญชานั้น ไม่มีโทษภัยร้ายแรงมากนัก แต่จากการศึกษาวิจัย พบว่า กัญชาเป็นยาเสพติดอีกชนิดหนึ่ง ที่มีอันตรายร้ายแรงต่อสุขภาพมากเกินกว่าที่คาดคิด อาทิเช่น ทำลายสมรรถภาพทางกาย ผู้เสพกัญชาในปริมาณมาก ๆ เป็นระยะเวลานาน ๆ จะทำให้ร่างกายเสื่อมโทรม จนไม่สามารถประกอบกิจการงานใด ๆ ได้ โดยเฉพาะงานที่ต้องใช้แรงงาน ความคิดและการตัดสินใจ รวมทั้งจะมีลักษณะ Amotivation Syndrome คือ การหมดแรงจูงใจของชีวิตจะไม่คิดทำอะไรเลย อยากอยู่เฉย ๆ ไปวัน ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิต และการทำงานเป็นอย่างมาก ทำลายระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย การเสพติดกัญชามีผลร้าย คล้ายกับการติดเชื้อเอชไอวี (HIV) กล่าวคือ กัญชาจะทำให้ระบบภูมิคุ้มกันของร่างกายทำงานเสื่อมลง หรือบกพร่อง ร่างกายจะอ่อนแอและติดเชื้อโรคต่าง ๆ ได้ง่าย ทำลายสมอง การเสพกัญชาแม้เพียงในระยะสั้น ทำให้ผู้เสบบางรายสูญเสียความทรงจำ เพราะฤทธิ์ของกัญชาจะทำให้สมองและความจำเสื่อม เกิดความสับสน วิดกกังวล และหากผู้เสพเป็นผู้มีอาการของโรคจิตเภท หรือป่วยเป็นโรคซึมเศร้า จะมีความเสี่ยงที่จะเกิดอาการรุนแรงมากกว่าคนปกติทั่วไป ทำให้เกิดมะเร็งปอด เนื่องจากผู้เสพจะอัดควันกัญชาเข้าไปในปอดลึก นานหลายวินาที การสูบบุหรี่ยัดใส่กัญชาเพียง 4 มวน ซึ่งเท่ากับการสูบบุหรี่ 1 ซอง หรือ 20 มวนนั้น สามารถทำลายการทำงานของระบบทางเดินหายใจ ทำให้มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคมะเร็ง ได้มากกว่าคนสูบบุหรี่ธรรมดาถึง 5 เท่า และในกัญชายังมีสารเคมีที่เป็นอันตรายสามารถทำให้เกิดโรคมะเร็งได้ ทำร้ายทารกในครรภ์ กัญชาจะทำลายโครโมโซม ฉะนั้นหญิงที่เสพกัญชาในระยะตั้งครรภ์ ทารกที่เกิดมาจะพิการ มีความผิดปกติทางร่างกาย เช่น ความผิดปกติของเซลล์ประสาทในสมอง ความผิดปกติของฮอร์โมนเพศและพันธุกรรม ทำลายความรู้สึกลึกทางเพศ กัญชาจะทำให้ระดับฮอร์โมนเทสโทสเทอโรนในชายลดลง ทำให้ปริมาณอสุจิน้อยลง ทั้งยังพบว่าผู้เสพติดกัญชามักกลายเป็นคนขาดสมรรถภาพทางเพศ ทำลายสุขภาพจิต ฤทธิ์ของกัญชาจะทำให้ผู้เสพมีอาการเลื่อนลอย ฝันเฟื่อง ความคิดสับสน และมีอาการประสาทหลอน จนควบคุมตนเองไม่ได้ซึ่งถ้าเสพเป็นระยะเวลานาน จะทำให้มีอาการจิตเสื่อม นอกจากผลร้ายที่มีต่อร่างกายและจิตใจของผู้เสพแล้ว การขับรชณะเมื่อกัญชายังก่อให้เกิดอันตรายได้มาก เพราะฤทธิ์ของกัญชาจะทำให้เสียสมาธิ ทำให้การตัดสินใจผิดพลาด การตอบสนองช้าลง การรับรู้ทางสายตาบิดเบือน

โทษทางกฎหมาย

จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 5 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522

5) กระท่อม

กระท่อม เป็นพืชเสพติดชนิดหนึ่ง ส่วนมากพบในทวีปเอเชีย โดยเฉพาะในประเทศอินเดีย และในประเทศไทย ลักษณะเป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลาง มีแก่นเป็นไม้เนื้อแข็ง ใช้ส่วนของใบ ในการเสพ ลักษณะใบคล้ายใบกระดังงา หรือใบฝรั่ง ต้นหนาทึบ ต้นกระท่อมมี 2 ชนิด คือ

1. ชนิดที่มีก้านและเส้นใบเป็นสีแดงเรื่อ ๆ
2. ต้นสีเขียว ใบสีเขียว ดอกกลมโตเท่าผลพุทราไทย ล้อมรอบด้วยเกสรสีแดงเรื่อ ๆ คล้ายดอกกระถิน มีชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น กระท่อมโคก กระท่อมพาย เป็นต้น

วิธีการเสพกระท่อม

1. เลี้ยวใบคิบ
2. ใช้ใบตากแห้งแล้วนำมาบดเป็นผงรับประทานแล้วดื่มน้ำตาม
3. ใช้ใบที่บดเป็นผงชงกับน้ำร้อนแบบชาจีน

ฤทธิ์ในทางเสพติด

ในใบกระท่อมมีสารไมตราจันนิน ที่ออกฤทธิ์กระตุ้นประสาท มีอาการเสพติดทางร่างกาย เล็กน้อย มีอาการเสพติดทางจิตใจ อาจมีอาการขาดยาทางร่างกาย แต่ไม่รุนแรง

อาการผู้เสพ

ทำงานไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ทนแดด ไม่รู้สึกร้อน ทำให้ผิวหนังไหม้เกรียม มีอาการมึนงปากแห้ง นอนไม่หลับ ท้องผูก

โทษที่ได้รับ

ร่างกายทรุดโทรม มีอาการประสาทหลอน จิตใจสับสน

โทษทางกฎหมาย

กระท่อมเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 5 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522

6) แอมเฟตามีน

แอมเฟตามีน หรือยาบ้าเป็นชื่อที่ใช้เรียกยาเสพติดที่มีส่วนผสมของสารเคมีประเภท แอมเฟตามีน (Amphetamine) สารประเภทนี้แพร่ระบาดอยู่ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ แอมเฟตามีน ซัลเฟต (Amphetamine Sulfate) เมทแอมเฟตามีน (Methamphetamine) และเมทแอมเฟตามีน ไฮโดรคลอไรด์ (Methamphetamine Hydrochloride) ซึ่งจากผลการตรวจพิสูจน์ยาบ้าปัจจุบัน ที่พบอยู่ในประเทศไทยมักพบว่า เกือบทั้งหมดมีเมทแอมเฟตามีน ไฮโดรคลอไรด์ผสมอยู่

ยาบ้า จัดอยู่ในกลุ่มยาเสพติดที่ออกฤทธิ์กระตุ้นประสาท มีลักษณะเป็นยาเม็ดกลมแบน ขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6-8 มิลลิเมตร ความหนาประมาณ 3 มิลลิเมตร น้ำหนักเม็ดยา ประมาณ 80 -100 มิลลิกรัม มีสีต่าง ๆ กัน เช่น สีส้ม สีน้ำตาล สีม่วง สีชมพู สีเทา สีเหลืองและ สีเขียว มีสัญลักษณ์ ที่ปรากฏบนเม็ดยา เช่น พ, m, M, RG, WY สัญลักษณ์รูปดาว, รูปพระจันทร์เสี้ยว, 99 หรืออาจเป็นลักษณะของเส้นแบ่งครึ่งเม็ด ซึ่งสัญลักษณ์เหล่านี้ อาจปรากฏบนเม็ดยาด้านใด ด้านหนึ่ง หรือทั้งสองด้าน หรืออาจเป็นเม็ดเรียบทั้งสองด้านก็ได้

วิธีการ

วิธีการเสพยาบ้าทำได้หลายวิธี เช่น รับประทาน หรือนำไปผสมลงใน เครื่องดื่มครึ่งละ 1/4, 1/2 หรือ 1-2 เม็ด หรือบางครั้งอาจใช้วิธีฉีดเข้าเส้น แต่ไม่ค่อยได้รับความนิยม วิธีที่นิยมมากที่สุด ได้แก่ วิธีสูบ หมายถึง การใช้หลอดสูบเอาควันที่ได้จากการเผาไหม้เม็ดยาเข้าทางปากคล้ายกับการสูบบุหรี่ ซึ่งวิธีนี้เป็นวิธีที่มีอันตรายต่อร่างกายอย่างยิ่ง เพราะด้วยยาจะออกฤทธิ์ต่อร่างกาย อย่างรุนแรงและรวดเร็วกว่าวิธีการเสพในรูปแบบอื่น

ฤทธิ์ในทางเสพติด

ออกฤทธิ์กระตุ้นประสาท มีอาการเสพติดทางร่างกายและจิตใจ ไม่มีอาการขาดยาทางร่างกาย

อาการผู้เสพ

เมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายในระยะแรก จะออกฤทธิ์ทำให้ร่างกายตื่นตัว หัวใจเต้นเร็ว ความดันโลหิตสูง ใจสั่น ประสาทตึงเครียด แต่เมื่อหมดฤทธิ์ยาจะรู้สึกอ่อนเพลียมากกว่าปกติ ประสาทล้า ทำให้การตัดสินใจช้าและผิดพลาดเป็นเหตุให้เกิดอุบัติเหตุร้ายแรงได้ ถ้าใช้ติดต่อกัน เป็นเวลานานจะทำให้สมองเสื่อม เกิดอาการประสาทหลอน เห็นภาพลวงตา หวาดระแวง คลุ้มคลั่ง เสียสติ เป็นบ้า อาจทำร้ายตนเองและผู้อื่นได้ หรือในกรณีที่ได้รับยาในปริมาณมาก (Overdose) จะไปกดประสาท และระบบการหายใจ ทำให้หมดสติ และถึงแก่ความตายได้

โทษที่ได้รับ

การเสพยาบ้าก่อให้เกิดผลร้ายหลายประการ ดังนี้

1. ผลต่อจิตใจเมื่อเสพยาบ้าเป็นระยะเวลานาน หรือใช้เป็นจำนวนมาก จะทำให้ผู้เสพมีความผิดปกติทางด้านจิตใจ กลายเป็น โรคจิตชนิดหวาดระแวง ส่งผลให้มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป เช่น เกิดอาการหวาดกลัว ประสาทหลอน ซึ่งโรคนี้หากเกิดขึ้นแล้ว อาการจะคงอยู่ตลอดเวลา แม้ในช่วงเวลาที่ไม่ได้เสพยาก็ตาม

2. ผลต่อระบบประสาท ในระยะแรกจะออกฤทธิ์กระตุ้นประสาท ทำให้ประสาทตึงเครียด แต่เมื่อหมดฤทธิ์ยาจะมีอาการประสาทล้า ทำให้การตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ช้าและผิดพลาด หากใช้

ติดต่อกันเป็นเวลานานจะทำให้สมองเสื่อม หรือกรณีที่ใช้ยาในปริมาณมาก (Overdose) จะไปกดประสาทและระบบการหายใจ ทำให้หมดสติและถึงแก่ความตายได้

3. ผลต่อพฤติกรรม ฤทธิ์ของยาจะกระตุ้นสมองส่วนที่ควบคุมความก้าวร้าวและความกระวนกระวายใจ ดังนั้น เมื่อเสพยาบ้าไปนาน ๆ จะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป คือ ผู้เสพยาจะมีความก้าวร้าวเพิ่มขึ้นและหากยังใช้ต่อไปจะมีโอกาสเป็นโรคจิตชนิดหวาดระแวง เกรงว่า จะมีคนมาทำร้ายตนเองจึงต้องทำร้ายผู้อื่นก่อน

โทษทางกฎหมาย

จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 1 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522

7) เซโคนัลหรือเซโคบาร์บิทัล

ลักษณะทั่วไปของยาชนิดนี้มีหลายลักษณะ เช่น เป็นเม็ดแบน เม็ดกลม เม็ดยาวรี เป็นแคปซูล มี 5 สีต่างกัน เช่น สีขาว ชมพู เขียว ฟ้า ฯลฯ มีฤทธิ์ในการกดประสาท (จัดเป็นวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทประเภท 3 ตามพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518) ทางการแพทย์ใช้ประโยชน์ในการรักษา หรือระงับอาการโรคประสาทบางประเภท ใช้เป็นยานอนหลับ ยาชนิดนี้ใช้กันมากในกลุ่มผู้หญิงบริการ นักร้อง และผู้ที่ทำงานกลางคืน นิยมเรียกกันในกลุ่มผู้เสพยา เหล้าแห้ง หรือ เซโคนาล หรือปีศาจแดง

อาการผู้เสพยาบาร์บิทูเรต บาร์บิทูเตหรือเหล้าแห้ง ปีศาจแดง มีฤทธิ์ในการกดประสาท ผู้ที่เสพยาจะเกิดอาการง่วงเหงาหาวนอน มึนเมา เชื่องซึม พุดจาไม่รู้ เรื่องมีอาการคล้ายคนเมาเหล้า อารมณ์เฉื่อยชา หงุดหงิด สับสน เดินเซไปมา บางรายมีอาการคลื่นไส้ อาเจียน ฤทธิ์ของยาชนิดนี้สามารถทำให้ผู้ที่เสพยาเกิดอาการที่ก้าวร้าว กล้ากระทำการต่าง ๆ ได้ โดยขาดความยับยั้งคิด โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง หรือศีลธรรม ขาดความรับผิดชอบ และหากเสพยาเกินขนาด ผู้เสพยาอาจเสียชีวิตเนื่องจากฤทธิ์ของยาจะไปกดประสาทอย่างรุนแรง ทำให้หลับ หรือช็อกเสียชีวิตในเวลาต่อมา

8) เครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์

สุรา กล่าวกันว่าสุราที่ใช้ตั้งแต่สมัยหินเก่า ประมาณ 5,000 – 10,000 ปี ก่อนคริสตศักราช โดยทำจากผลไม้ และใช้เป็นเครื่องดื่ม มีการนำมาใช้ในการแพทย์ และในพิธีกรรมทางศาสนา ต่อมา มีการพัฒนามากขึ้น ทำให้สุรามีความเข้มข้นมากขึ้น และใช้ดื่มเพื่อความมึนเมาแพร่หลายไปในสังคมต่าง ๆ มากขึ้น แต่ไม่มีใครกล่าวถึงพิษภัยจากสุรว่าเป็นโรคโดยตรง จนกระทั่งประมาณ ค.ศ.1811 Benjamin Rush แพทย์ชาวอเมริกัน และ Thomas Trotter แพทย์ชาวอังกฤษ ได้จัดให้พิษจากสุราเป็นโรคอีกชนิดหนึ่ง และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ในหมู่แพทย์ประมาณครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 รวมทั้งมีการเปิดสถาบันเพื่อรักษาปัญหาการติดสุรด้วย

การติดสุรา คือสภาวะทางจิตใจซึ่งมักเกิดร่วมกับร่างกาย อันเป็นผลมาจากการดื่มสุรา โดยแสดงลักษณะทางพฤติกรรม หรือการตอบสนองบางอย่าง ได้แก่ การอยากดื่มซ้ำอีกติดต่อกัน เป็นเวลานาน ๆ หรือในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เพื่อให้จิตใจสบาย และบางทีเพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกไม่สบายกายจากการที่ได้ดื่มด้วย อาจมีการเพิ่มปริมาณสุราที่ดื่มขึ้นเรื่อย ๆ หรือไม่เพิ่มก็ได้

สาเหตุของการติดสุรา

1. ปัจจัยทางกรรมพันธุ์ พบว่า ประมาณร้อยละ 25 ของบิดาและพี่น้องผู้ชายผู้ติดสุราก็ มักจะติดสุราด้วย

2. ปัจจัยทางจิตใจ พบว่า ผู้ที่กำพร้าบิดามารดา ตั้งแต่อายุน้อย ๆ เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบ ปกป้องและตามใจมากเกินไปหรือการที่มิโนธรรม (Super-ego) ของคนคนนั้น ไม่นั่นคง ขาดแบบอย่างที่ดีที่จะลอกเลียนบุคลิกลักษณะ รวมทั้งผู้ที่มีบุคลิกภาพแปรปรวนบางชนิด เช่น บุคลิกภาพแบบอันธพาลก็พบว่ามีอัตราการติดสุราได้สูง

3. ปัจจัยทางสรีรวิทยา สุรามีฤทธิ์ลดความวิตกกังวล ดึงเครียดไม่สบายใจ เนื่องจากสุราไป ลดสารที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์เหล่านั้น นอกจากนั้นสุราเมื่อสลายตัวจะเกิด อะซีตัลดีไฮด์ (Acetaldehyde) ซึ่งมีผลต่อการทำงานของสมอง โดยทำให้เกิดการติดยา (Dependence) และการทนยา (Tolerance) ขึ้น

4. ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม พบว่า เมื่อรายได้เพิ่มขึ้นประชากรก็จะดื่มสุรามากขึ้น หรือเมื่อ เกิดปัญหาเศรษฐกิจระยะสั้น ๆ ประชากรก็ใช้สุราเพิ่มขึ้นเช่นกัน

ผลของสุราต่อสรีรวิทยาของร่างกาย เมื่อดื่มเข้าไปสุราเกือบทั้งหมดจะถูกดูดซึมเข้าสู่ ร่างกายที่กระเพาะอาหาร และลำไส้เล็ก แล้วจะกระจายไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่มีน้ำ ประกอบอยู่ แอลกอฮอล์สามารถผ่านรกได้ เพราะฉะนั้นทารกในครรภ์ที่แม่ดื่มสุราก็จะได้รับสุรา ด้วยเช่นกัน มักจะถูก เอนไซม์ Alcohol Dehydrogenase ในร่างกายเปลี่ยนแปลงเป็นสารอื่น และให้ พลังงาน แอลกอฮอล์ไม่ใช่อาหาร จะไม่ถูกเก็บสะสมในร่างกายดังนั้นตัวแอลกอฮอล์เองไม่ทำให้อ้วน แต่ถูกเปลี่ยนแปลงในร่างกายในอัตราที่แน่นอน และไม่เพิ่มอัตราตามความเข้มข้นของ แอลกอฮอล์ในเลือด ดังนั้น ถ้าดื่มจัดหรือดื่มเร็วเกินไปร่างกายจะขับออกไม่ทัน ทำให้ความเข้มข้น ของแอลกอฮอล์ในเลือดสูงเกินไปจนเป็นอันตรายต่อร่างกายได้ สุรามีผลต่อสรีรวิทยาของร่างกาย รวมทั้งสมอง ถ้าดื่มจัดและติดต่อกันเป็นเวลานาน จะทำให้เกิดพยาธิสภาพแก่ร่างกายและ เปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม

ลักษณะอาการของการติดสุรา ระยะแรกผู้ดื่มทั่วไปมักจะดื่มเฉพาะตอนบ่าย ในวันหยุดกับ เพื่อน ๆ แต่เมื่อการทนสุราเพิ่มขึ้นเขาก็จะดื่มมากขึ้นและเพิ่มระยะเวลาที่ดื่มด้วยบางครั้งอาจจะดื่ม ตามลำพังและมีการปิดบังแอบซ่อนขวดเหล้าหรือแอบดื่ม เพื่อไม่ให้คนรู้ว่าดื่มสุรา พฤติกรรมเช่นนี้

ทำให้บางคนรู้สึกผิด เสียใจ วิตกกังวล และอาจมีอาการอื่นเกิดร่วมด้วย เช่น นอนไม่หลับ หงุดหงิด ใจสั่น เจ็บหน้าอก และหายใจหอบ ซึ่งถ้าให้เขาดื่มมากขึ้นอีกเพื่อให้ความรู้สีกดังกล่าว หายไปชั่วคราว แต่เมื่อยังดื่มก็ยิ่งเสียว และกังวลเป็นวงจรรออยู่เช่นนี้ความรู้สึกเสียใจนี้อาจจะรุนแรงในตอนเช้า เมื่อเขาขาดสุราหลาย ๆ ชั่วโมง ทำให้เขาต้องดื่มในตอนเช้าหรือระยะที่ผู้ป่วยมักจะดื่มจัดจนเกิดอาการเมาในตอนเย็นบ่อย ๆ ทำให้เกิดอาการเมาค้าง (Hangover) ในตอนเช้า และต้องดื่มซ้ำในตอนเช้าเพื่อให้อาการหมดไป จากนั้นก็จะดื่มเรื่อย ๆ ไปตลอดวัน

ปัญหาแทรกซ้อนของการติดสุรา

1. ปัญหาสมรส พบว่า มีปัญหาความไม่ปรองดองระหว่างคู่สมรส หย่าร้าง หรือสุขภาพจิตของบุตรไม่ดี
2. ปัญหาเรื่องงาน ประสิทธิภาพการทำงานของคนติดสุราจะต่ำลง ความรับผิดชอบลดลง
3. ปัญหาอุบัติเหตุ โดยเฉพาะของรถยนต์ พบว่า ผู้ดื่มสุรามีระดับแอลกอฮอล์ในเลือด 80 มิลลิกรัมต่อเลือด 100 มิลลิกรัม (0.08 เปอร์เซ็นต์) จะทำให้การปรับสายตาต่อความมืดเสีย การตัดสินใจต่อการแซง การเข้าใจความหมายของสัญญาณไฟต่าง ๆ สมารถในการขับรถยนต์นาน ๆ ก็จะเลวลง มีการศึกษาพบว่า ผู้ดื่มสุราที่มีระดับแอลกอฮอล์ในเลือด 100 มิลลิกรัม ต่อเลือด 100 มิลลิกรัม (0.1 เปอร์เซ็นต์) จะมีอัตราการเกิดอุบัติเหตุสูงเป็น 10 เท่า ของคนที่ไม่ได้ดื่มสุรา
4. ปัญหาอาชญากรรม
5. ปัญหาการฆ่าตัวตาย
6. ปัญหาสุขภาพ ซึ่งอาจแบ่งเป็น 3 พวก คือ ผลเฉียบพลันจากการดื่มหนัก เช่น การตายจากสุรา ภาวะหัวใจที่สมองตีบอ่อนแอ เสบรุนแรง ผลเรื้อรังจากการดื่มหนักเป็นเวลานาน เช่น ภาวะอาหารอักเสบหรือเป็นแผล ตับอักเสบ ตับแข็ง โรคของระบบประสาท โรคของกล้ามเนื้อ โรคของเลือด หรืออื่น ๆ เช่น วัณโรคปอด ความดันโลหิตสูง เป็นต้น

ผลที่เกิดจากการหยุดดื่ม โดยเฉพาะถ้าดื่มจัดและหยุดดื่มทันที แล้วไม่ได้รับการรักษาที่ถูกต้องก็จะเกิดอาการขาดสุราซึ่งมีอันตรายได้

การรักษา

1. รักษาภาวะขาดสุราซึ่งมักจะเกิดอาการอยู่ประมาณ 1 สัปดาห์ ได้แก่ อาการนอนไม่หลับ หงุดหงิด กระสับกระส่าย อาการสั่น หรืออาการแทรกซ้อนทางระบบประสาท เช่น อาการหูแว่ว เห็นภาพหลอน โดยการให้ยาวิตามินในขนาดสูง การป้องกันอาการชัก หรือรักษาภาวะแทรกซ้อนทางกายต่าง ๆ

2. รักษาการติดสุรา เริ่มเมื่ออาการขาดสุราหมดไปแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อให้หยุดดื่มสุราได้ตลอดไป ซึ่งอาจดำเนินการโดยให้การรักษาจิตบำบัด การให้ยากล่อมประสาทและยาแก้อาการเศร้า พฤติกรรมบำบัด การเข้าร่วมประชุมกลุ่มผู้ติดสุรา เป็นต้น

9) สารระเหย เช่น ทินเนอร์ เบนซิน ยาทาเล็บ ฯลฯ

สารระเหย (Volatile Solvent)

ลักษณะทั่วไปของสารระเหย คือ สารที่ได้มาจากขบวนการผลิตน้ำมันปิโตรเลียม มีลักษณะเป็นไอระเหยได้รวดเร็วในอากาศ มีฤทธิ์ในการกระตุ้นและกดประสาทส่วนกลาง (จัดเป็นยาเสพติดให้โทษตามพระราชกำหนดการป้องกันการใช้สารระเหย พ.ศ.2533) สารระเหยจะพบเห็นอยู่ในรูปผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปต่าง ๆ เช่น ทินเนอร์ แลคเกอร์ สีพ่น กาวน้ำ กาวยางน้ำ ยาล้างเล็บ ฯลฯ มีลักษณะเป็นของเหลวเฉพาะตัว ระเหยได้ดี สามารถดูดซึมได้รวดเร็ว นิยมนำมาเสพโดยวิธีการสูดดมเข้าสู่ร่างกาย

สารระเหยที่แพร่ระบาดอยู่ในปัจจุบันไม่ว่าชนิดใดมีสารพิษที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกาย เช่น สารToluene, Acetone, Ethyle Acetate, Methyl Acetate ฯลฯ เป็นส่วนผสมอยู่เสมอเมื่อสูดดมสารระเหย สารพิษต่าง ๆ จะผ่านทางเดินหายใจเข้าสู่กระแสโลหิตและแพร่กระจายอย่างรวดเร็วเข้าสู่อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ระบบประสาท ตับ ไต หัวใจ กล้ามเนื้อ ฯลฯ สารพิษ Toluene บางส่วนจะถูกกำจัดออกทางปอด จึงมักได้กลิ่นสารระเหยจากลมหายใจของผู้เสพ

อาการผู้เสพติดสารระเหย ผู้ที่เสพจะได้รับอาการเป็นพิษจากการสูดดมสารระเหยใน 2 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. พิษระยะเฉียบพลัน เป็นอาการที่เกิดขึ้นทันทีทันใด หลังการเสพสารระเหย ประมาณ 15 – 20 นาที ในระยะแรกจะทำให้ผู้เสพมีอาการตื้นตื้น ความรู้สึกเป็นสุข ร่าเริง ต่อมาจะมีอาการเหมือนคนเมาสุรา (แต่ไม่มีกลิ่นสุรา) พูดจาอ้อแอ้ไม่ชัดเจน ความคิดสับสนควบคุมตัวเองไม่ค่อยได้ เกิดอาการระคายเคืองที่เยื่อภายในปากและจมูก ตามีความไวต่อแสงมากขึ้น หูแว่ว กล้ามเนื้อทำงานไม่ประสานกัน ฤทธิ์ของสารระเหยจะกระตุ้นระบบประสาทส่วนกลาง ทำให้ผู้เสพนอนไม่หลับ มีอาการเพ้อฝัน หลังจากนั้นจะเกิดอาการ เหม่อซึม ง่วงเหงาหาวนอน หัวใจเต้นเร็วผิดปกติ ไอ คลื่นไส้ ใจสั่น ชักและเกร็ง อาจหมดสติได้และหากสูดดมเข้าสู่ร่างกายในปริมาณที่มากเกินไป ฤทธิ์ของสารระเหยจะไปกดศูนย์การหายใจ ทำให้หัวใจทำงานผิดปกติ อาจถึงขั้นเสียชีวิต เนื่องจากการทำงานของหัวใจล้มเหลว

2. พิษเรื้อรัง ผู้ที่สูดดมสารระเหยต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน ๆ ระบบอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายจะถูกสารพิษจากสารระเหยทำลาย ก่อให้เกิดโรคร้ายแรง เช่น โรคระบบทางเดินหายใจ เกิดอาการ

ไอเรื่อรัง หลอดลมอักเสบ ปอดอักเสบ โรคมะเร็งปอด ไตอักเสบ การทำงานของหัวใจผิดปกติ โรคมะเร็งในเม็ดเลือดขาว นอกจากนี้สารพิษ “โทลูอิน” (Toluene) จะทำลายเซลล์ประสาท ระบบประสาทและสมองทำให้สมองเสื่อม ความจำเสื่อมหลงลืม อาจถึงขั้นพิการทางสมองกลายเป็นโรค “สมองฝ่อถาวร” ระบบกล้ามเนื้อของร่างกายจะทำงานไม่ประสานกัน กล้ามเนื้อจะลีบลง มือสั่น การทรงตัวไม่ดี เดินเซไปเซมา อาจเป็นอัมพาตที่แขนหรือขา ตลอดจนเกิดโรคราตามปลายมือ ปลายเท้า บางรายจะมีอาการทางประสาท สำหรับผู้ที่ติดสารระเหย เมื่อไม่ได้เสพจะมีอาการขาดยา เกิดอาการหงุดหงิด ง่วงเหงา หาวนาน ปวดท้อง เหงื่อออกมาก ปวดตามกล้ามเนื้อ ความคิดฟุ้งซ่าน มีพฤติกรรมก้าวร้าว นอนไม่หลับ กระสับกระส่าย กระวนกระวาย เจ็บหน้าอก คลื่นไส้และอาเจียน สารระเหยเป็นสิ่งเสพติด ที่มีความร้ายแรงกว่ายาเสพติด ประเภทอื่นเป็นอย่างมาก นอกจากจะเสพติดง่ายแล้วยังก่อให้เกิดโรคร้ายแรงต่าง ๆ อีกมากมายโดยเฉพาะโรคสมองฝ่อถาวร ปัจจุบันวงการแพทย์ได้ยืนยันว่า ยังไม่มียาหรือวิธีการใด ๆ ที่จะสามารถรักษาโรคสมองฝ่อให้หายกลับคืน เป็นปกติได้

กล่าวโดยสรุป ประเภทของสารเสพติด สามารถแบ่งได้หลายลักษณะโดยยึดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ กัน คือ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด แบ่งตามการออกฤทธิ์ แบ่งตามแหล่งที่มา แบ่งตามกฎหมาย แบ่งตามองค์การอนามัยโลก เป็นต้น ส่วนยาเสพติดที่พบว่ามีการใช้กันมาก คือ เฮโรอีน ฝิ่น มอร์ฟีน กัญชา กระท่อม แอมเฟตามีน เซโคนัลหรือเซโคบาร์บิทัล

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้มีการติดสารเสพติด

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้มีการติดสารเสพติด มีผู้กล่าวไว้ดังนี้

อรวรรณ หุ่นดี (2531: 101-105) กล่าวว่า ผู้ที่ติดยาเสพติดส่วนมากเป็นผู้ที่มีบุคลิกชอบเอาแต่พึ่งพิงผู้อื่น ซึ่งบุคคลเหล่านี้ จะติดยาเสพติดได้เมื่อใกล้ชิดกับยาเสพติด ใกล้ชิดกับผู้ติดยา การใช้จ่ายโดยขาดความระมัดระวัง ความอยากรู้อยากเห็น การหนีความจริง การแสดงความเป็นปฏิปักษ์ ต่อสังคม

มาลี ธรรมลิขิตกุล (2533 : 45) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เป็นสาเหตุการติดยาเสพติดในหมู่วัยรุ่น ดังนี้ วัยรุ่นเป็นวัยที่มีความอยากรู้อยากลอง ทางจิตวิทยาพบว่า การแสดงพฤติกรรมเหล่านี้ช่วยลดความต้องการภายใน วัยรุ่นจึงมีโอกาสดลองยาเสพติด การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณี ไปทางตะวันตก ทำให้วัยรุ่นรับวัฒนธรรมเหล่านั้นมาปฏิบัติ เช่น การแต่งกาย การไว้ผมรวมทั้งการใช้จ่ายเสพติด วัยรุ่นเป็นวัยที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อน เพื่อให้เกิดการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนมากขึ้นอาศัยเพื่อนเป็นประสบการณ์ในการเรียนรู้ซึ่งกลุ่มอาจชักชวนกันประพฤตินสิ่งที่ยังคมยอมรับเช่น ตั้งใจเรียน เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน หรือประพฤตินสิ่งที่ยังคมไม่ยอมรับ เช่น

การก่อวิน การยกพวกตีกัน การทุจริต การเสพยาเสพติด การพัฒนาประเทศทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการดิ้นรนกับการเป็นอยู่ ไม่มีเวลาอบรมเลี้ยงดูบุตร เด็กรู้สึกว่าเขาขาดความรักความอบอุ่น เด็กจึงหาที่พึ่งคือยาเสพติด ปัจจุบันมีสถานเริงรมย์ทำ ให้วัยรุ่นเข้าไปมั่วสุม และติดยาเสพติดได้ง่าย ปัจจัยสุดท้าย ยาต่าง ๆ หาซื้อได้ง่าย ผู้ขายมักคำนึงถึงผลกำไรมากกว่าความปลอดภัยของประชาชน การจัดการกับยาเสพติดหรือยาที่เป็นอันตรายต่อร่างกายตามกฎหมาย ยังให้ผลได้ไม่เต็มที่ ทำให้เด็กหรือวัยรุ่นหาซื้อยาหรือยาเสพติดมาบริโภคได้ง่าย

อรอนงค์ หงษ์ชุมแพ (2538 : 11-12) กล่าวว่าไว้ว่า ปัจจัยสำคัญที่เป็นสาเหตุของการติดสารเสพติดว่ามีสาเหตุจากตัวบุคคล ในด้านบุคลิกภาพที่อ่อนแอพึ่งพิงผู้อื่น เป็นโรคจิต และด้านร่างกายที่ต้องใช้ยาแก้ปวดเป็นประจำ การใช้ยาเมื่อใช้แล้วมีความสุขขณะยาออกฤทธิ์ จะทำให้เกิดการติดยา นอกจากนี้สาเหตุจากสิ่งแวดล้อม เช่น การใกล้ชิด ผู้ติดยา ถูกชักชวน ความสะดวกในการซื้อขาย การมีความเชื่อผิด ๆ ในการใช้ยา

สุรเดช รอดจินดา (2542: 18) กล่าวว่าไว้ดังนี้ ปัญหาเศรษฐกิจทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นจากสังคมชนบทเข้ามาทำงานในสังคมเมือง ซึ่งต้องปรับตัวมากและเมื่อไม่สามารถปรับตัวได้ จะเกิดความคับข้องใจ และหันไปใช้ยาเสพติด สภาพสังคมที่สำคัญที่สุดคือ สถาบันครอบครัว มีความบกพร่องมากขึ้น บิดามารดาต้องออกไปทำงาน ไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแลบุตร ทำให้เด็ก ๆ ขาดความอบอุ่น เกิดปัญหาทางจิตใจ จึงพึ่งยาเสพติด และปัจจัยสุดท้าย คือ การขยายตัวของเมือง ความเจริญ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ความสับสนวุ่นวายในสังคมเมืองใหญ่ ก่อให้เกิดความตึงเครียด และปัญหาทางใจ จึงหันมาใช้ยาเสพติด

สรุป สำหรับปัจจัยหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดการติดยาเสพติด พบว่า ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม ความบกพร่องของสถาบันครอบครัว การเกิดปัญหาทางจิตใจ ความเจ็บป่วย แต่จากทบทวนวรรณกรรมพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่ติดยาเสพติดมักจะมีสาเหตุมาจากปัจจัยส่วนบุคคล ความอยากรู้ อยากลอง ขาดความเข้มแข็งมั่นคงภายในจิตใจ และการขาดการดูแลเอาใจใส่ด้วยความรักความเข้าใจจากครอบครัว

โทษและพิษภัยของยาเสพติด

คณะกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา กรมสามัญศึกษา (2539 : 16) กล่าวถึงโทษและพิษภัยอันเกิดจากการใช้ยาเสพติด ซึ่งนอกจากจะมีผลกระทบโดยตรง ก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกายและจิตใจของผู้เสพยาเสพติดเองแล้วยังก่อให้เกิดผลกระทบทางอ้อมต่อระบบครอบครัว ระบบสังคม และประเทศชาติได้ดังนี้

1. **ปัญหาต่อผู้เสพฤทธิ์ของสารเสพติด** ฤทธิ์ของยาเสพติด จะมีผลต่อระบบประสาทและอวัยวะต่าง ๆ ของผู้เสพทำให้สุขภาพร่างกายจะทรุดโทรม เช่น มีรูปร่างผอมซูบซีดผิวคล้ำ ไม่มีแรงร่างกายอ่อนเพลีย สมองเสื่อม ความคิดสับสน เป็นโรคติดเชื้ออื่น ๆ ได้ง่าย เช่น โรคตับอักเสบ ไตอักเสบ โรคระบบทางเดินหายใจ โรคหัวใจ โรคมะเร็งปอด ภูมิคุ้มกันต้านทานในร่างกายจะลดลง มีภาวะจิตใจไม่ปกติ สมรรถภาพทางจิตใจเสื่อมลง อารมณ์แปรปรวนง่าย วิตกกังวล ความรู้สึกฟุ้งซ่าน ซึ่งจากผลร้ายที่เกิดขึ้นดังกล่าว จะผลักดันให้ผู้เสพยาเสพติดกลายเป็นบุคคลที่ไร้สมรรถภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ ขาดความเชื่อมั่น และไม่สนใจในกิจการงาน การเรียน การทำงาน และอาจประสบอุบัติเหตุได้ เนื่องมาจากฤทธิ์ยาเสพติดที่มีต่อระบบประสาทและสมอง

2. **ปัญหาต่อครอบครัว** การติดสารเสพติดนอกจากจะทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงของตนเองและครอบครัวแล้ว ยังจะทำให้ผู้เสพยากลายเป็นบุคคลที่ขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัวอย่างที่เคยปฏิบัติทำให้สภาพครอบครัวขาดความอบอุ่น ผู้เสพยาต้องนำเงินมาซื้อยาเสพติดทำให้รายจ่ายของครอบครัวเพิ่มมากขึ้น กลายเป็นภาระครอบครัวในที่สุด อีกทั้งนำไปสู่ปัญหาการทะเลาะวิวาท และเกิดความแตกแยกภายในครอบครัว

3. **ปัญหาต่อสังคมและเศรษฐกิจ** ผู้ที่ติดสารเสพติด จะมีพฤติกรรมที่นำไปสู่ปัญหาสังคมร่วมกันได้ เช่น ก่อให้เกิดปัญหาอาชกรรม ปัญหาอุบัติเหตุและปัญหาโรคเอดส์ เป็นต้น เป็นการสูญเสียทรัพยากรบุคคลอันมีค่า และเสียงบประมาณส่วนรวมอย่างไรประโยชน์ที่จะต้องจัดสรรเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุคลากร เจ้าหน้าที่ในการป้องกันปราบปรามและบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด

4. **ปัญหาต่อประเทศชาติ** ผู้ที่ติดสารเสพติดอาจกล่าวได้ว่า เป็นผู้ที่บ่อนทำลายเศรษฐกิจและความมั่นคงความสุขของประเทศชาติ ทำให้รัฐบาลสูญเสียกำลังคนและงบประมาณจำนวนมหาศาลเพื่อใช้จ่ายในการป้องกัน ปราบปรามและบำบัดรักษาผู้ที่ติดสารเสพติดทำให้เกิดความไม่สงบสุข บั่นทอนความมั่นคงของชาติ

ชาญเดช มณีวรสิทธิ์ (2544 : 15-16) ได้กล่าวถึงโทษภัยของยาเสพติดไว้ ดังนี้

1. โทษต่อผู้เสพทั้งทางร่างกายและจิตใจ เช่น

1.1 ทำลายสุขภาพของผู้เสพให้ทรุดโทรม และระบบอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายให้เสื่อมลง มีน้ำหนักลด ผิวคล้ำ

1.2 เป็นบุคคลไร้สมรรถภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ จิตใจไม่ปกติ อารมณ์เปลี่ยนแปลงได้ง่าย อยู่ในภาวะมึนงงตลอดเวลา เกียจคร้าน เฉื่อยชา ขาดความสุข เรียนหนังสือหรือทำงานไม่ได้

1.3 บุคลิกภาพเสียขาดความสนใจในตนเอง ทั้งความประพฤติ ความสะอาด ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

1.4 อาจประสบอุบัติเหตุได้ง่าย เช่น หกล้มรถชน หรือถูกกระทบกระแทกต่าง ๆ เพราะการควบคุมทางกล้ามเนื้อและระบบประสาทบกพร่อง

1.5 เกิดโรคแทรกซ้อนต่าง ๆ ได้ง่าย เพราะความต้านทานโรคน้อยกว่าปกติ

1.6 มีความผิดทางกฎหมาย

2. โทษต่อครอบครัว เช่น ความรับผิดชอบต่อครอบครัวญาติพี่น้องหมดสิ้นไป ไม่เอาใจใส่ ต่อครอบครัวหรือห่วงใยผู้อื่น ทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น ไม่สามารถเล่าเรียนหนังสือต่อได้ ต้องออกจากงาน ออกจากโรงเรียน หมกอาชีวะ เป็นภาระแก่ครอบครัว

3. โทษต่อสังคมเช่นเป็นที่รังเกียจของสังคม มีโอกาสเป็นอาชญากร เช่น จี้ ปล้น ชิงทรัพย์ เนื่องจากต้องการเงินซื้อยามาเสพเพื่อบรรเทาความ ต้องการ เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหา อาชญากรรมรูปแบบต่าง ๆ และอุบัติเหตุ ภัยอันตรายต่าง ๆ ต่อตนเองและผู้อื่นได้โดยง่าย

4. โทษต่อประเทศชาติสูญเสียแรงงานโดยไร้ประโยชน์นอกจากตนเองจะไม่มีรายได้ เป็นภาระแก่ผู้อื่นแล้วยังเป็นสาเหตุให้รัฐต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินการป้องกันปราบปรามและ บำบัดรักษา เป็นเงินจำนวนมาก นับว่าเป็นภัยหรือเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศ

สรุป โทษและพิษภัยของยาเสพติด คือผู้เสพสุขภาพร่างกายทรุดโทรม จิตใจเสื่อม อารมณ์แปรปรวน สภาพครอบครัวแตกแยก ขาดความรักความอบอุ่น เสริมลูกจี้ฝืดเคือง สังคมวุ่นวายส่งผล ให้ประเทศชาติขาดความมั่นคง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ศูนย์ต่อต้านเพื่อเอาชนะยาเสพติด กรมสามัญศึกษา (2546 : 25-26) ได้กล่าวถึงหน่วยงานที่ รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดไว้ดังต่อไปนี้

1. หน่วยงานที่ปฏิบัติงานด้านการป้องกันยาเสพติด

1.1 หน่วยรับผิดชอบหลัก ได้แก่ สำนักงาน ป.ป.ส. สำนักงานปลัดกระทรวง ศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และ กรมประชาสัมพันธ์

1.2 หน่วยร่วมรับผิดชอบและสนับสนุน ได้แก่ สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ กองอำนวยการรักษาความมั่นคง ภายใน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ สำนักงานกิจการสตรี

และสถาบันครอบครัว กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กรมศิลปากร สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ สำนักงานพัฒนาการกีฬาและนันทนาการ การกีฬาแห่งประเทศไทย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชนและองค์กรประชาชน

2. หน่วยปราบปรามยาเสพติดกองบัญชาการตำรวจนครบาล จัดตั้งโดยคำสั่งของกองบัญชาการตำรวจนครบาล ทำหน้าที่สืบสวนและปราบปรามยาเสพติดทุกระดับในเขตกรุงเทพมหานคร

2.1 ศูนย์ปราบปรามยาเสพติดให้โทษ กรมตำรวจ ทำหน้าที่สืบสวนและจับกุมผู้ค้ายาเสพติดรายสำคัญ

2.2 ศูนย์ปราบปรามยาเสพติดให้โทษ กองบัญชาการตำรวจภูธร 1-4 เป็นศูนย์อำนวยการด้านปราบปรามยาเสพติด ทำหน้าที่ประสานงานด้านการข่าว และรวบรวมข้อมูลการปราบปรามยาเสพติดในแต่ละพื้นที่โดยรับผิดชอบพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

2.3 ศูนย์ปราบปรามยาเสพติดให้โทษ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ทำหน้าที่ประสานงานด้านการข่าวและรวบรวมข้อมูลการปราบปรามยาเสพติดเพื่อสกัดกั้นเส้นทางลำเลียงยาเสพติดบริเวณพรมแดนของประเทศ

3. กรมศุลกากร มีหน่วยงานที่รับผิดชอบงานยาเสพติดโดยตรงคือ งานยาเสพติดฝ่ายสืบสวน กองป้องกันและปราบปรามยาเสพติด มีหน้าที่สืบสวนสอบสวนและปราบปรามการลักลอบนำยาเสพติดเข้าในราชอาณาจักร รวมทั้งสกัดกั้นการลำเลียงยาเสพติดภายในประเทศ มีพื้นที่ปฏิบัติการในเขตศุลกากรทั่วประเทศ

4. กรมสรรพสามิต มีหน่วยงานที่รับผิดชอบยาเสพติดโดยตรงคือ กองตรวจซึ่งทำหน้าที่รับพื้นที่หน่วยงานอื่นยึดมาได้ มาเก็บแล้วจำหน่ายหรือทำลายไป

5. สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา มีหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านปราบปรามยาเสพติด 2 หน่วยงาน คือ กองควบคุมวัตถุเสพติด และกองสารวัตรอาหารและยา ซึ่งทั้ง 2 หน่วยงานมีหน้าที่หลักคือ ตรวจสอบคุณภาพของอาหารและยาตามท้องตลาดทั่วไป

นอกจากทั้ง 5 หน่วยงานดังกล่าวแล้วยังมีหน่วยงานอื่นที่สนับสนุนงานด้านการปราบปรามยาเสพติด (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. 2546 : 45-46) ได้แก่

1. หน่วยงานของกระทรวงกลาโหมคือ ศูนย์ประสานงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดให้โทษของกองทัพบก และศูนย์ประสานงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดให้โทษกองทัพเรือ

2. กระทรวงมหาดไทย ได้มีคำสั่งให้ทุกจังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดระดับจังหวัดขึ้นทุกจังหวัด โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน

3. หน่วยงานที่ร่วมดำเนินการด้านการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ

3.1 หน่วยรับผิดชอบหลัก ได้แก่ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กรมการแพทย์ กรมสุขภาพจิต กรมราชทัณฑ์ กรมคุมประพฤติ และกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

3.2 หน่วยร่วมรับผิดชอบและสนับสนุน ได้แก่ กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ กรมการปกครอง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมการจัดหางาน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงาน ป.ป.ส. กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร สำนักอนามัย สำนักการแพทย์ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การภาคเอกชน และองค์กรประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ (2550 : ออนไลน์) ได้ให้แนวคิดในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด คือ

ปัจจุบันปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในสังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรากฏการณ์การแพร่ระบาดของยาบ้าที่ระบาดเข้าไปในโรงเรียน ชุมชน และสถานประกอบการ ทำให้การกำหนดมาตรการที่จะเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นไม่สามารถใช้มาตรการป้องกันยาเสพติดเพียงมาตรการเดียวได้อีกต่อไป จำเป็นต้องมีการประยุกต์ใช้มาตรการ เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในลักษณะทั้งป้องกันและแก้ไข ไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้น แนวคิดในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด จึงมีแนวคิดในเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญ ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาตัวบุคคล การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดให้ความสำคัญกับการสร้างศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคน เพื่อให้มีความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปบุคคลสามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาชีวิตได้โดยไม่ต้องพึ่งยาเสพติด แม้ว่าจะมียาเสพติดแพร่ระบาดอยู่ในสภาวะแวดล้อมของบุคคลนั้นก็ตาม กระบวนการพัฒนาเพื่อให้คนมีภูมิคุ้มกันจากยาเสพติดเป็นการดำเนินการระยะยาว ที่ควรเริ่มต้นจากการเตรียมความพร้อมของพ่อแม่ก่อนการให้การปฏิสนธิ การดูแลรักษาและบำรุงครรภ์ การอบรมเลี้ยงดูภายหลังจากการเกิด การให้การศึกษาเพื่อ

คุณภาพชีวิต การตอกย้ำพร้าเตือนด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารนับจากวัยศึกษาเล่าเรียนจนล่วงเข้าวัยทำงาน นับเป็นกระบวนการระยะยาวในการสร้างคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ปราศจากการพึ่งพายาเสพติด

2. กำหนดพื้นที่และกลุ่มประชากรเป้าหมายในการดำเนินงาน เนื่องจากการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดมีทรัพยากรที่จะดำเนินการ ค่อนข้างจำกัด ทั้งงบประมาณและบุคลากร ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการกำหนดพื้นที่เป้าหมาย และประชากรเป้าหมายที่จะเข้าไปดำเนินการให้ชัดเจน นอกจากความจำกัดของทรัพยากรแล้ว ยังมีเหตุผลทางเทคนิค ในด้านการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมสำหรับการแก้ไขปัญหายาเสพติดในแต่ละพื้นที่ในการทำงาน เช่น พื้นที่ที่มีการแพร่ระบาดรุนแรง เบบางและพื้นที่ที่ไม่มีปัญหา

3. ผสมผสานมาตรการในการดำเนินงาน การผสมผสานมาตรการในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เป็นผลจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาในพื้นที่และกลุ่มประชากรเป้าหมาย ค้นหาสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหา กำหนดทางเลือกใช้มาตรการที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาของแต่ละพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมาย โดยมาตรการป้องกันยาเสพติดในพื้นที่นั้น ส่วนมาตรการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพจะใช้ประชากรเป้าหมายที่มีปัญหาการติดยาเสพติด การกำหนดมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่มิควรมึลักษณะยืดหยุ่น ผสมผสานมาตรการเพื่อให้สามารถจัดการกับปัญหายาเสพติดที่มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

4. กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบการดำเนินงาน โดยการระดมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ในพื้นที่ทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ต้องกำหนดให้แต่ละหน่วยงานมีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนตามความถนัดสอดคล้องกับภารกิจปกติของหน่วยงานนั้น ๆ เช่น บทบาทของหน่วยงานด้านสาธารณสุข ได้แก่ การบำบัดรักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพ และงานด้านการป้องกันยาเสพติด หน่วยตำรวจในพื้นที่ควรมีภารกิจหลักในการปราบปราม และมีภารกิจรองในด้านของการป้องกันสถานศึกษา ควรมีภารกิจหลักในการป้องกันยาเสพติด และควรมีภารกิจรองในด้านของการฟื้นฟูสมรรถภาพนักเรียนติดยาเสพติดที่ผ่านขั้นตอนการบำบัดรักษาจากสถานบำบัดรักษามาแล้ว

5. ดำเนินงานในลักษณะองค์รวมแบบบูรณาการ การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดจะมีประสิทธิภาพ ต่อเนื่อง ยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อ มีการดำเนินงานในลักษณะของการบูรณาการเข้าไปในภารกิจพัฒนาปกติที่หน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการกันอยู่มิใช่งานพิเศษ หรืองานฝากที่แยกส่วนออกมาดำเนินการเป็นการเฉพาะตามงบประมาณที่ได้รับการจัดสรร หากแต่ควรเป็นเนื้องานเดียวกับการปฏิบัติการกิจของแต่ละหน่วยงานที่ดำเนินงานกันอยู่ เช่น กระบวนการเรียนการสอน

ในโรงเรียนสามารถบูรณาการเนื้อหาป้องกันยาเสพติดเข้าไปในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ได้เกือบทุกวิชาโดยไม่มีเหตุผลและความจำเป็นใดๆที่ต้องสอนวิชาการป้องกันยาเสพติดเป็นการเฉพาะ อันเป็นการสิ้นเปลืองทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และเวลา หรือในกระบวนการให้สุขศึกษาของอาสาสมัครสาธารณสุขสุจริตที่ดำเนินงานแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไปในกระบวนการพัฒนาผู้นำเยาวชน ผู้นำสตรี ของกรมการพัฒนาชุมชนก็เช่นเดียวกันสามารถบูรณาการเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันยาเสพติดเข้าไปในเนื้อหาพัฒนาผู้นำโดยไม่จำเป็นต้องใช้จ่ายงบประมาณเพิ่มเติมแต่อย่างไร

ดังนั้นทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐบาล เอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน สามารถบูรณาการเนื้อหาป้องกันการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เข้าไปในการกิจพัฒนาที่หน่วยงานนั้นรับผิดชอบดำเนินการไปพร้อม ๆ กันโดยไม่ต้องแยกส่วนงานนี้ออกเป็นการเฉพาะ

6. มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่ประชาชนทุกคนในสังคมจะได้รับผลกระทบไม่ทางตรงก็โดยอ้อม ดังนั้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน หรือกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกันอันได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรประชาชน นักเรียนนักศึกษา และผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบการ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในทุกกระบวนการ ดำเนินงานที่ประสานสอดคล้องกับการดำเนินงานของภาครัฐบาล ในฐานะหุ้นส่วนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการต่าง ๆ ของรัฐเป็นรากฐานของประชาสังคมที่พึงปรารถนา และในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดประชากรกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ควรเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินการ ตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาปัญหา วางแผนในการดำเนินงาน และตัดสินใจพิจารณาทางเลือกตลอดจนร่วมดำเนินงาน ปรับปรุงวิธีดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

7. การสร้างเอกภาพในการดำเนินงาน มาตรการในการดำเนินงานป้องกันยาเสพติด ในปัจจุบันมีหลายรูปแบบ มาตรการหลัก ได้แก่ การให้การศึกษา การให้บริการสนเทศ การจัดกิจกรรมทางเลือก การใช้มาตรการแทรกแซง การใช้กลุ่มเพื่อน การป้องกัน นอกจากนี้ ยังมีมาตรการสนับสนุนอื่น ๆ อีกมาก ได้แก่ การพัฒนาบุคลากร การวิจัย และพัฒนาการจัดระบบสารสนเทศ และการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน เป็นต้น มาตรการต่าง ๆ เหล่านี้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐบาล และองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก หากไม่มีการจัดระบบงานโดยการใช้แผนเป็นกรอบในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานแล้ว ก็จะเกิดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงาน ดังนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการใช้ทรัพยากรของรัฐ

รวมทั้งจัดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงมีความจำเป็นที่ต้องประสานแผนการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

8. การระดมทรัพยากรของหน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมนอกเหนือจากการระดมหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดแล้วยังมีความจำเป็นต้องระดมทรัพยากรทั้งกำลังคนและงบประมาณเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน งบประมาณปกติที่ได้รับการจัดสรรจากรัฐบาลมีจำนวนค่อนข้างจำกัด และไม่เพียงพอสำหรับการดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ นอกจากงบประมาณที่มาจากการจัดสรรของรัฐบาลแล้ว ปัจจุบันมีธุรกิจเอกชนหลายสาขาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงาน เช่น ธุรกิจบันเทิง ธุรกิจประกันชีวิต และธุรกิจการค้าปลีก เป็นต้น แต่ก็ยังอยู่ในวงจำกัด ดังนั้น การระดมทรัพยากรจากองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน ที่จะเข้ามามีส่วนสนับสนุนการดำเนินงานในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ นั้น นับเป็นส่วนที่จะทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงควรสร้างความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของงานและโครงการต่าง ๆ ในด้านการป้องกันยาเสพติดให้กับองค์กรธุรกิจเอกชน ซึ่งในแต่ละปีองค์กรธุรกิจเอกชนเหล่านี้ได้ใช้จ่ายงบประมาณจำนวนมหาศาลในการสร้างภาพพจน์ของสินค้าและองค์กรในการประชาสัมพันธ์สินค้า โดยการคืนกำไรแก่สังคม นับเป็นช่องทางอีกช่องทางหนึ่งในการระดมทรัพยากร เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

9. ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ประสพการณ์ในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดบ่งชี้ให้เห็นว่ามีรูปแบบและวิธีการในการดำเนินงานที่หลากหลายในการที่จะเอาชนะปัญหายาเสพติดมาตรการต่างๆเหล่านี้ได้รับการออกแบบให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมทางภูมิศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านและของผู้ปฏิบัติงานในแต่ละชุมชน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งได้รับการคัดสรรทดลองใช้ ปรับปรุง พัฒนาซ้ำแล้วซ้ำอีกจากรากเหง้าของปัญหา เพื่อให้เหมาะสมกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ นับเป็นภูมิปัญญาที่มีค่าที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ใกล้เคียง หรือนำมาบูรณาการกับแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่ได้รับมาจากตะวันตก ดังนั้นภูมิปัญญาจึงเป็นเรื่องที่ควรมีการศึกษา เผยแพร่ และประยุกต์ใช้ต่อไป

มาตรการที่ใช้ในการดำเนินงานด้านการป้องกันยาเสพติด (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ. 2542 : 11-15)

1. มาตรการทางการศึกษา ดำเนินการสร้างและพัฒนา รูปแบบตลอดจนวิธีการป้องกันยาเสพติด สอดแทรกในระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย

2. มาตรการเผยแพร่ ดำเนินการเผยแพร่ผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อกลุ่ม และสื่อมวลชน ให้เหมาะสมและครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนจัดให้มีแหล่งบริการให้คำปรึกษาแนะนำ

3. มาตรการจัดกิจกรรมทางเลือก ดำเนินการส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในด้านสุขภาพอนามัย จริยธรรม อาชีพ ฯลฯ โดยมีจุดมุ่งหมายให้บุคคลรู้จักพิจารณาทางเลือกที่ถูกต้องในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตทดแทนการแก้ปัญหาโดยการใช้ยาเสพติด

4. มาตรการฝึกอบรม ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรและพัฒนาบุคลากร โดยฝึกอบรมบุคลากรในการดำเนินงานด้านการป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษาและชุมชน

5. มาตรการการบริหาร ดำเนินการประสานงานและสนับสนุนหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนให้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดมากยิ่งขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2544-2549 : 46) กล่าวถึงการปรับปรุงระบบบริหารจัดการด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยปรับเปลี่ยนแนวคิดและกระบวนการดำเนินการให้เป็นไปในเชิงรุกอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการเพิ่มบทบาทของทุกฝ่ายในสังคมให้มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาทุกชั้นตอน โดย

1. ให้ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน และสื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดของชุมชนด้วยกระบวนการประชาสังคมและชุมชนเข้มแข็ง โดยเฉพาะการเฝ้าระวังปัญหาการผลิต การเสพและการค้ายาเสพติด ตลอดจนเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน โดยให้ความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมในการป้องกันตนเองแก่เด็กและเยาวชนที่ไม่เคยใช้ยาเสพติด

2. ให้มีการคัดกรองกลุ่มผู้เสพยาเสพติดที่ไม่ใช่ผู้ค้า ออกมาบำบัดรักษาฟื้นฟูสมรรถภาพ รวมทั้งช่วยเหลือและให้กำลังใจผู้ที่ผ่านการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ เพื่อให้มีโอกาสได้รับการฝึกอาชีพ สร้างรายได้และดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข

3. เร่งรัดการดำเนินงานแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยการปราบปรามที่รวดเร็ว เด็ดขาด จริงจัง และเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการพัฒนากฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนประสานความร่วมมือกับต่างประเทศเพื่อสกัดกั้นขบวนการผลิตและค้ายาเสพติด โดยเฉพาะพื้นที่รอยต่อบริเวณชายแดน

มาตรการในการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 17) ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ 9 ประการ ดังนี้

1. จัดโครงการ “ครอบครัวเข้มแข็ง” “โรงเรียนอบอุ่น” เพื่อเชื่อมและหลอมรวมพลังระหว่างบ้านและโรงเรียนให้เป็นที่พึ่งแก่เด็กและเยาวชนอย่างแท้จริง
2. นำศาสนธรรมสู่เด็กและเยาวชนเพื่อเป็นหลักในการดำรงชีวิตด้วยความร่วมมือระหว่างสถาบันทางศาสนาและโรงเรียน
3. สร้างเด็กและเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่ดี และเคารพในประโยชน์สาธารณะเหนือประโยชน์ส่วนตัว ด้วยการเข้าร่วมในกิจกรรมตามหลักสูตรและแนวทางของลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และการฝึกตามหลักสูตรของนักศึกษาวิชาทหาร
4. ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ออกกำลังกายและเล่นกีฬาอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและใจ เสริมสร้างวินัยในตนเอง และสามารถทำงานร่วมกันเป็นทีม
5. ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้เล่นดนตรีเพื่อกล่อมเกลาจิตใจและเสริมสร้างสุนทรียภาพ
6. ส่งเสริมกิจกรรมด้านศิลปะเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ค้นพบความสามารถของตนเองมีช่องทางในการแสดงออกและสื่อสารที่หลากหลาย และเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับโลกอนาคต
7. ให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมไทย เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความภาคภูมิใจ และผูกพันต่อรากฐานทางวัฒนธรรมและสามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงด้วยความมั่นคงและรู้เท่าทัน
8. ถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่โรงเรียนจะต้องจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ความรู้ เสริมสร้างจิตสำนึกทักษะชีวิต และภูมิคุ้มกันต้านต่อยาเสพติดและอบายมุข และจัดระบบดูแลนักเรียนทุกคนให้ทั่วถึง โดยสร้างเครือข่ายแนะแนวภายในโรงเรียน
9. วางแนวทางที่จะร่วมมือกับผู้ปกครอง เพื่อบำบัดรักษาฟื้นฟูเด็กและเยาวชน ผู้หลงติดยาเสพติด

บทบาทหน้าที่ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดให้โทษในโรงเรียน (กรมสามัญศึกษา. 2539 : 45)

1. การวางแผนการปกครองนักเรียน
 - 1.1 การรวบรวมและจัดทำระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับงานปกครอง
 - 1.2 การทำแผนงานปกครอง

2. การบริหารงานปกครองนักเรียน ได้แก่ การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและการประสานงานปกครอง

3. การส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีวินัย คุณธรรม จริยธรรม ได้แก่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาความประพฤติและระเบียบวินัย การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม การจัดกิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และการยกย่องให้กำลังใจแก่นักเรียนผู้ประพฤติดี

4. การป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน ได้แก่ การป้องกันแก้ไขพฤติกรรมนักเรียนที่ไม่เหมาะสม การดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในโรงเรียน

5. การดำเนินการส่งเสริมประชาธิปไตย

6. การประเมินผลงานปกครองนักเรียน

การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในเด็กและเยาวชนจำเป็นที่ทุกฝ่ายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม โดยการระดมทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ซึ่งได้แก่ พ่อแม่หรือผู้ปกครอง ผู้นำศาสนา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู-อาจารย์ ผู้นำชุมชน สมาคมผู้ปกครองและครู หน่วยงานหรือหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ สารวัตรนักเรียน แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และหน่วยงานภาคเอกชนในท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดและทิศทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดของแผนป้องกันสารเสพติดของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ส่งเสริมบทบาทของสถาบันในสังคม อาทิ สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา สถาบันครอบครัว และสถาบันชุมชนให้ตระหนักถึงปัญหา และมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด ภายใต้พื้นฐานการอยู่ร่วมกันในสังคม มีการประสานและผนึกกำลังระหว่างองค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน องค์กรพัฒนาภาคเอกชนและองค์กรประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสารเสพติด โดยพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในองค์กรต่าง ๆ ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันถึงปัญหาและร่วมกัน มีการดำเนินการที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ดังนั้นในการศึกษาเรื่องประเภทของยาเสพติด ปัญหาที่เกิดจากสารเสพติด และแนวคิดและทิศทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด เป็นความรู้พื้นฐานที่จะนำไปสู่การป้องกันตนเองให้พ้นจากสิ่งเสพติด ดังที่มีคำกล่าวที่ว่า รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้ง ชนะร้อยครั้ง การรู้เขา รู้เราเป็นสิ่งที่ทำให้สามารถเอาชนะศัตรูได้ ฉะนั้นใครก็ตาม การที่เด็ก ๆ และเยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด และพิษภัยของยาเสพติด ตลอดจนการป้องกันและแก้ไข ไม่ให้ตัวเองต้องตกเป็นทาสของยาเสพติดก็เป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะพวกเขาจะตระหนักถึงคุณและโทษของยาเสพติดเป็นอย่างดี ทำให้สามารถเลือกที่จะไม่เสพยาเสพติด เพราะเห็นถึงมหันตภัยของยาเสพติด แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น การที่จะทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ด้วยตนเองจึงเป็นสิ่งที่ยากและเสี่ยงต่อการให้เด็กได้เข้าไปทดลองและตกเป็นทาสก่อนที่

จะเกิดการเรียนรู้ จึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้ใหญ่ที่จะต้องคอยให้ความรู้ ชี้แนะ อบรม สั่งสอน ให้เกิดการเรียนรู้และเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อยาเสพติดทุกชนิด ดังนั้น การใช้สารเสพติดของวัยรุ่น จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะสามารถบอกได้ว่า สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันชุมชน ได้มีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด ในการป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดของวัยรุ่น

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น

วัยรุ่น

เป็นวัยที่มีคนกล่าวถึงกันมาก เพราะเป็นวัยที่ประกอบไปด้วยหลายสิ่งหลายอย่างที่ท้าทายบุคคลอื่นๆ ให้ความสนใจแก่เขา รวมทั้งตัววัยรุ่นเองก็พยายามที่จะหาความเข้าใจในตนเอง คนที่เคยผ่านวัยรุ่นมาแล้วก็พยายาม ที่จะช่วยให้วัยรุ่นในรุ่นน้องรุ่นลูก ได้ผ่านชีวิตวัยรุ่นโดยราบรื่น แต่ตัววัยรุ่นเองอาจยังมองไม่เห็นถึงสิ่งเหล่านั้น เพราะยังไม่เคยได้ประสบมาก่อน จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลได้

ในปัจจุบันนี้โลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จนบางครั้งคนที่อยู่บนโลกนี้ปรับตัวไปด้วยไม่ทัน สังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมสมัยก่อนเป็นอย่างมาก การติดต่อสื่อสารต่าง ๆ สามารถทำได้อย่างรวดเร็วเสมือนย่อโลกที่กว้างใหญ่ไพศาลให้เหลือนิดเดียว โลกทัศน์ของเด็กในวัยนี้จึงกว้างขวางมาก พฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นสมัยนี้แสดงออกอย่างรวดเร็วและทันสมัยตามไปด้วย จนบางครั้งคนรุ่นก่อนสมัยพ่อแม่ ปู่ย่า ตาทวด ตามไม่ทันอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งได้

ชีวิตของวัยรุ่นเป็นระยะของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งร่างกายและจิตใจ วัยรุ่นต้องเผชิญกับการรู้จักตนเองเสียใหม่ซึ่งในวัยเด็กไม่มี เช่น การมีประจำเดือน การมีเชื้ออสุจิ เป็นต้น ร่างกายเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้จิตใจวัยรุ่น ตื่นตระหนกตกใจตามไปด้วย อารมณ์ของเด็กในวัยนี้จึงเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นกัน เดี่ยวชอบเดี่ยวไม่ชอบ ดังที่มีผู้กล่าวว่า เป็นวัยแห่งพายุบุแคม (Storm and Stress) หรือวัยวิกฤตกาล (Critical Ceriod) วัยรุ่นต้องการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ให้ได้ ซึ่งบางคนก็สามารถผ่านวัยรุ่นได้โดยไม่มีปัญหา แต่อีกหลายคนมักประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างมีความสุข ระยะของวัยรุ่นนี้จึงเป็นระยะที่ผู้ใหญ่ต้องให้ความสนใจและช่วยเหลือประคับประคองให้เขาดำเนินชีวิตผ่านไปเป็นผู้ใหญ่โดยสมบูรณ์แบบในอนาคต การแนะนำของผู้ใหญ่นั้นดีแน่ แต่จะอย่างไรจึงจะให้คำแนะนำเหล่านั้นมีประโยชน์ต่อเด็กวัยรุ่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ วิธีการเข้าหาของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กวัยรุ่นเหล่านั้นจะทำอย่างไร จึงจะทำให้วัยรุ่นยอมรับคำแนะนำเหล่านั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ การศึกษาจิตวิทยาวัยรุ่นอาจช่วยให้ผู้ใหญ่หาแนวทางเหล่านั้นได้ การรวบรวมเนื้อหาระวบรวมของ

จิตวิทยาวัยรุ่นนี้ก็เพื่อเป็นแนวทางให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ตลอดจนผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กวัยรุ่น ได้ทราบและเข้าใจเรื่องของวัยรุ่นได้ดีขึ้น เพื่อที่จะได้ช่วยเตรียมเด็กวัยรุ่นไทยให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต เป็นกำลังที่มีความสำคัญของประเทศชาติสืบไป (จิระนันท์ อนันต์ไทย, 2548 : 15)

ความหมายของคำว่า “วัยรุ่น”

คำว่า “วัยรุ่น” ตรงกับคำ ในภาษาอังกฤษว่า “Adolescence” มีรากศัพท์เดิมมาจากภาษาละตินว่า “Wadulescere” ซึ่งหมายถึง เจริญเติบโตหรือก้าวไปสู่วุฒิภาวะ และการที่เด็กจะบรรลุถึงขั้นวุฒิภาวะนี้ ไม่ใช่เพียงแต่มีการเจริญเติบโตทางด้านร่างกายและจิตใจเท่านั้น แต่จะต้องมีพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา และสังคม ในเรื่องวัยรุ่นได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ (อ้างถึงใน ตรีสุคนธ์ มาลีแก้ว, 2546 : 7-8)

โซเรนสัน (1962), โรเจอร์ (1972), เฮร์ล็อค (1973) และ ซึบ์ลัค (1984) ได้กล่าวตรงกันว่า คำว่า “วัยรุ่น” มาจากภาษาละตินว่า “Adolescere” ซึ่งหมายถึง “การเจริญเติบโต” หรือ “การเจริญไปสู่การมีวุฒิภาวะ” (to Grow to Maturity) วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยเปลี่ยนจากวัยเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตาม การที่เด็กจะมีความเจริญถึงขั้นมีวุฒิภาวะนั้น มิใช่เจริญเติบโตทางร่างกายด้านเดียวเท่านั้น ทางจิตใจก็จะเจริญเติบโตไปด้วยนั่นคือ จะต้องมีการพัฒนาการทั้ง 4 ด้านไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เช่นเดียวกับ

คูเซค (Dusek, 1987) กล่าวว่า วัยรุ่นหมายถึง วัยที่เชื่อมต่อระหว่างการเป็นเด็กกับการเป็นผู้ใหญ่ อันเป็นระยะที่ต้องปรับพฤติกรรมวัยเด็กไปสู่พฤติกรรมแบบผู้ใหญ่ที่สังคมนั้นยอมรับ เด็กวัยรุ่นจึงไม่ใช่เป็นเพียงการเจริญเติบโตทางด้านร่างกายแต่หมายถึง การเจริญเติบโตทางสังคม ซึ่งอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมในแต่ละสังคม

สุพัตรา สุภาพ (2536) ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นว่า เป็นวัยเปลี่ยนจากวัยเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่ เป็นวัยที่อยู่ระหว่างความเป็นเด็กกับความเป็นผู้ใหญ่ หรือเป็นวัยย่างเข้าสู่ความเป็นหนุ่มสาว จากคำจำกัดความของคำว่า “วัยรุ่น” ที่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้กล่าวไว้ เราอาจสรุปความหมายของคำว่า วัยรุ่นได้ว่า เป็นวัยที่บุคคลพัฒนาจากความเป็นเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นระยะพัฒนาการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา นอกจากนี้การเข้าสู่วัยรุ่นของเพศชายและเพศหญิงจะเริ่มไม่พร้อมกัน โดยจะถือเกณฑ์การเข้าสู่วัยรุ่นจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย รูปร่าง และการเจริญด้านวุฒิภาวะทางเพศอย่างสมบูรณ์ซึ่งโดยปกติเพศหญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเพศชายประมาณ 1 - 2 ปี และช่วงอายุของวัยรุ่นในเพศหญิงจะอยู่ระหว่าง 13-18 ปี ส่วนเพศชายจะอยู่ระหว่าง 14 - 18 ปี (Hurlock, 1973) การแบ่งวัยของวัยรุ่นโดยปกติแล้ว เด็กหญิงจะย่างเข้าสู่วัยรุ่นตอนต้นก่อนเด็กชายประมาณ 1 - 2 ปี คือ เมื่ออายุประมาณ

13 – 15 ปี ส่วนเด็กชายจะเริ่มเมื่ออายุประมาณ 15 ปี แต่ก็ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนบางคนอาจจะเริ่มเร็วและบางคนอาจจะเริ่มช้า ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น อาหาร การออกกำลังกาย สภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ อย่างไรก็ตาม นักจิตวิทยาได้เห็นว่า ควรจะใช้อายุเฉลี่ยเป็นเครื่องกำหนดจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดของเด็กวัยรุ่น โดยกำหนดว่าช่วงอายุของเด็กวัยรุ่นจะอยู่ระหว่าง 10 – 21 ปี ซึ่ง ลูเอลลา โคล (Luella Cole) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ได้แบ่งช่วงอายุของเด็กวัยรุ่นไว้ ดังนี้

1. วัยเตรียมเข้าสู่วัยรุ่น (Pre – Adolescence) 10 – 13 ปี (ชาย 13 – 15 ปี)
2. วัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) 13 – 15 ปี (ชาย 15 – 17 ปี)
3. วัยรุ่นตอนกลาง (Middle Adolescence) 15 – 18 ปี (ชาย 17 – 19 ปี)
4. วัยรุ่นตอนปลาย (Late Adolescence) 18 – 21 ปี (ชาย 19 – 21 ปี)

ลักษณะที่สำคัญของวัยรุ่น (ตรีสุคนธ์ มาลีแก้ว, 2546 : 8-9)

วัยรุ่นเป็นกลุ่มบุคคลในสังคมที่อยู่ในช่วงอายุของการพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีการแสดงออกของอารมณ์ต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ง่าย เริ่มแยกตัวเองออกจากครอบครัวและมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ต้องการหาคำตอบมาอธิบายเกี่ยวกับเหตุและผล ในขณะเดียวกันก็มักมีการลอกเลียนแบบหรือซึมซับรับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งก็เกินไปโดยไม่รู้ตัว เพราะวัยรุ่นโดยทั่วไปมักต้องการนำตัวเข้าไปเกี่ยวพันหรือมีส่วนร่วมกับสังคมนอกบ้านในลักษณะต่าง ๆ เช่น วัยรุ่นหญิงอาจสนใจเรื่องการจับจ่ายใช้สอยเกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย เครื่องสำอาง ฯลฯ ส่วนวัยรุ่นชายมักจะสนใจเรื่องปรัชญาชีวิต อุดมคติ ค่านิยม ฯลฯ การที่จะพิจารณาลักษณะของวัยรุ่นไทยว่าเป็นเช่นใดนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงพื้นฐานของครอบครัว สังคมภายนอกที่พวกเขาเป็นสมาชิก ตลอดจนลักษณะวัฒนธรรมหรือแบบแผนการดำรงชีวิตของพวกเขาในขณะนั้นว่าเป็นอย่างไร ใครเป็นคนสร้าง ใช้ทั้งวัฒนธรรมไทยเองและวัฒนธรรมต่างประเทศ โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตกหรือไม่ และยังมีเค้าเงื่อนของความเป็นวัฒนธรรมไทยอยู่บ้างหรือไม่ ซึ่งต่างก็มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อลักษณะและวิถีชีวิตของวัยรุ่นไทยได้ทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมของเด็กวัยรุ่นนั้นคงไม่ใช่เพียงพวกเขาเองกับครอบครัว หรือสังคมเท่านั้นที่สร้างและหล่อหลอมพวกเขา สิ่งต่าง ๆ ที่พวกเขาได้เห็น โดยผ่านสื่อต่าง ๆ ก็มีส่วนช่วยหล่อหลอมพวกเขาได้ เนื่องจากสังคมไทยในปัจจุบัน ครอบครัวมีอิทธิพลต่อลูกน้อยกว่าอิทธิพลของสื่อ เพราะฉะนั้น วัยรุ่นในสังคมไทยจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วยกันทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นวัยรุ่นในสังคมเมืองหรือสังคมชนบท มีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อยทางวัฒนธรรมอย่างที่เห็นกันชัดเจน เช่น แต่งกายตามแฟชั่นต้องใส่เสื้อหรือกางเกงยีนส์ที่เป็นยี่ห้อที่มีชื่อเสียงจากต่างประเทศ ใช้เวลาส่วนใหญ่กับการเดินเที่ยวเตร่ตาม

ศูนย์การค้าเพื่อมองกระแสความนิยมที่จะทำให้ทันสมัย ใช้จ่ายเงินโดยไม่คำนึงถึงการสะสม วัฒนธรรมเกี่ยวกับการบริโภคเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นิยมรับประทานอาหารประเภทฟาสต์ฟู้ด ชอบมั่วสุมตามลานสเก็ตซ์ และผับหรือดิสโก้เทค การทดลองเสพสารเสพติด นิยมฟังเพลงที่มีเสียงดังอีกทีก็ มีจิ้งหะและเนื้อหาที่รุนแรง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มเพื่อนซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ เนื่องจากเด็กวัยรุ่นเป็นวัยที่ชอบเข้าหมู่ เข้าพวก คบเพื่อนเป็นกลุ่ม ๆ ชอบช่วยเหลือและให้คำแนะนำแก่เพื่อนฝูง มีความต้องการที่จะให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน ดังนั้น การวางตัวทางสังคมของพวกเขาก็เป็นไปเพื่อเอาชนะใจเพื่อนฝูง เช่น รูปแบบของการแต่งตัว การพูดจา กิริยาท่าทาง ต้องเป็นไปตามสมัยนิยม

จอห์น ซี. โคลแมน และลีโอ เฮนดรี (John C. Coleman & Leo Hendry, 1991 อ้างถึงใน ตรีสุคนธ์ มาลีแก้ว, 2546 : 8-9) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนต่อวัยรุ่นไว้ว่า “ถึงแม้วัยรุ่นจะเป็นวัยที่ชอบต่อต้านกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่ยอมรับฟังและไม่ยอมทำตามคำแนะนำสั่งสอนของผู้ใหญ่ แต่วัยรุ่นจะยอมรับฟังความคิดและทำ ตามรูปแบบการกระทำของเพื่อน เนื่องจากวัยรุ่นไม่ได้คิดว่า เพื่อนกำลังสอนตนอยู่แต่เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดกันระหว่างเพื่อน

ความหมายของจิตวิทยาวัยรุ่น

ในการทำความเข้าใจเบื้องต้นควรทราบก่อนว่า จิตวิทยา คือ วิชาวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ (A Science that Studies the Behaviors of Man and Other Animals) เป็นวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งที่อยู่ในสาขาสังคมศาสตร์ ซึ่งมักมีการเข้าใจไขว้เขวว่า จิตวิทยาเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับจิตใจของมนุษย์ เพราะมีการแปลตามรากศัพท์ ที่จริงจิตวิทยาเป็น วิทยาศาสตร์ที่ศึกษาและจำกัคขอบเขตเฉพาะเรื่องของพฤติกรรมและเน้นพฤติกรรมของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ แต่ที่ต้องรวมสัตว์เข้ามาด้วยเพราะการศึกษาทางจิตวิทยามีการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือในการทดลอง และนำผลการทดลองนั้น ๆ มาสรุปเพื่อให้เข้าใจเรื่องราวของมนุษย์มากยิ่งขึ้น

ความหมายของคำว่า พฤติกรรม นั้น คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์หรือสัตว์แสดงออกที่สามารถมองเห็นหรือสังเกตได้ พฤติกรรมต่าง ๆ เช่น การเดิน การนั่ง การนอน ตลอดจนการกิน เป็นพฤติกรรมง่าย ๆ ที่มองเห็นกันเสมอ ส่วนพฤติกรรมบางอย่าง เช่น การแสดงความรู้สึก เสียใจ ตื่นเต้นเหล่านี้ ต้องอาศัยการสังเกตอย่างใกล้ชิด เพราะบางที่เราไม่สามารถวินิจฉัยได้ง่าย ๆ ว่ามนุษย์ดีใจหรือเสียใจ มีความรู้สึกอย่างไร มีอารมณ์ผิดปกติไปจากเดิมอย่างไรบ้าง เมื่อเข้าใจความหมายพื้นฐานของจิตวิทยาแล้ว ก็สามารถสรุปความหมายของจิตวิทยาวัยรุ่นได้ว่า เป็นแขนงหนึ่งของจิตวิทยาที่ศึกษาถึงบุคคลวัยรุ่น โดยหลักการวิทยาศาสตร์เป็นการศึกษาวัยรุ่นในด้านต่าง ๆ เช่น กระแสแห่งพัฒนาการของเด็กวัยรุ่นในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

การปรับตัวของเด็กวัยรุ่น ปัญหาต่าง ๆ ของเด็กวัยรุ่น การศึกษาเด็กวัยรุ่นนั้นเน้นในเรื่องพฤติกรรมของวัยรุ่น จิตวิทยาวัยรุ่นจึงมีความสำคัญมากสำหรับพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู หรือผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเด็กวัยรุ่น เพราะปัจจุบันนี้พฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นเป็นปัญหาต่อสังคมมาก โดยเฉพาะปัญหา ยาเสพติด (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545 : 11)

ความจำเป็นที่ต้องศึกษาจิตวิทยาวัยรุ่น

ความจำเป็นหรือเหตุผลที่ต้องศึกษาเรื่องราวของเด็กวัยรุ่นนั้น เพราะวัยรุ่นเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ซึ่งอาจกล่าวไว้เป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545 :13-14)

1. เพื่อเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพราะบทบาทและสถาน (Role and Status) ของเด็กวัยรุ่นไม่สัมพันธ์กัน คำว่า “บทบาท” ของเด็กวัยรุ่นนั้นหมายถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เด็กวัยรุ่นแสดงออกเพื่อแสดงให้เห็นถึงความต้องการของเขา เช่น เด็กวัยรุ่นต้องการขับรถ ต้องการสูบบุหรี่ ดื่มเหล้า หรือต้องการแต่งกายตามสมัย ในขณะที่เดียวกันพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นตามบทบาทเหล่านี้จะต้องอยู่ในขอบข่ายของ “สถาน” ที่สังคมหรือสถาบันต่าง ๆ ยอมรับพฤติกรรมตามสถานะต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ข้อบังคับของสังคม

2. เพื่อช่วยเหลือเด็กวัยรุ่นให้รู้จักแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เด็กวัยรุ่นเป็นวัยที่เป็นปัญหามาก ถ้าเด็กไม่รู้จักรับมือกับปัญหาแล้ว อาจจะทำให้เด็กเกิดเป็น โรคจิต โรคประสาท หรือกลับกลายเป็นเด็กเกเร เสพสารเสพติด มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน หรือพฤติกรรมต่อต้านสังคม วัยรุ่นนี้เป็นวัยที่เรียกว่า “พายุบูแคม” (Storm and Stress) หมายถึงความเจริญเติบโตทุก ๆ ด้านเป็นไปอย่างรวดเร็ว เช่น ความเจริญทางร่างกาย ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้มักจะทำให้เด็กวัยรุ่นมีอาการแปรปรวน นักวิจัยทางการศึกษามักจะสรุปว่า วัยรุ่นเป็นวัยแห่งความวิตกกังวล ความกระวนกระวาย และความหวาดกลัว

3. เพื่อเข้าใจความไม่สงบวุ่นวายต่าง ๆ ที่มีจะปรากฏจากกลุ่มของวัยรุ่น ความไม่สงบวุ่นวาย ในสังคมที่เกิดจากการกระทำของเด็กวัยรุ่นมักจะเป็นข่าวอยู่บ่อย ๆ เด็กวัยรุ่นมักจะแสดงความไม่พอใจต่าง ๆ ออกมาในรูปของการก่อความวุ่นวาย ทั้งนี้ เพราะสังคมไม่ได้ให้ความปลอดภัยแก่พวกเขาเพียงพอ เด็กวัยรุ่นเป็นวัยแห่งความคิดเพื่อฝันและอุดมคติ อุดมการณ์ต่าง ๆ ของเด็กวัยรุ่นเป็นไปอย่างไม่มีขอบเขต เราจึงต้องมีความรู้ในจิตวิทยาวัยรุ่นเพื่อแนะนำให้ความรู้สึกรู้จักคิดของเด็กวัยรุ่นเป็นไปในทางที่ถูกที่ควร เป็นไปในทางสร้างสรรค์สังคมมากกว่าการทำลายสังคม

4. ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัยรุ่นนั้นมีนัยสำคัญมาก ต่อพัฒนาการทุกอย่างในอนาคตพัฒนาการวัยเด็กเป็นพื้นฐานของชีวิต แต่พัฒนาการวัยรุ่นเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่น่าจะ

เอาใจใส่เป็นพิเศษด้วย เพราะพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับมักจะเกิดจากวัยรุ่น พัฒนาการต่าง ๆ ในวัยรุ่นทำให้เกิดประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ถ้าประสบการณ์เป็นไปตามครรลองที่ถูกต้องเหมาะสมในสังคมแล้ว ชีวิตในวัยผู้ใหญ่จะราบรื่นไม่มีปัญหา

5. เพื่อช่วยเหลือวัยรุ่นให้มีแบบแผนพัฒนาการถูกกับวัยกิจ (Developmental Tasks) คำว่าวัยกิจ คือ กิจกรรมแต่ละวัยที่อยู่ในขอบเขตของความเจริญเติบโตทางร่างกาย ในวัยรุ่นนั้น กิจกรรมอาจจะยกตัวอย่างได้ง่าย ๆ เช่น รู้จักการคบหาสมาคมกับเพื่อน มีเพื่อนสนิทที่เป็นเพศเดียวกันหรือต่างเพศ รู้จักบทบาทของผู้ใหญ่ในสังคม รู้จักการตัดสินใจด้วยตนเอง รู้จักเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถและสติปัญญา เป็นต้น เราจะต้องศึกษาจิตวิทยาวัยรุ่น เพื่อจะได้เข้าใจแบบฉบับของงานกิจกรรมตามวัยของวัยรุ่น เพื่อจะได้ประทับใจประกอบ แนะนำ ช่วยเหลือให้เด็กวัยรุ่นได้ทำงานตามวัยกิจได้สำเร็จ

ผู้วิจัยได้เลือกนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 เป็นตัวแทนของวัยรุ่น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มวัยเตรียมเข้าสู่วัยรุ่น และวัยรุ่นตอนต้น เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่เข้าสู่วัยรุ่นใหม่ ๆ มีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ในช่วงวัยนี้เด็กจะเริ่มมีการค้นหาเอกลักษณ์ของตนเองโดยค้นหาว่าตนเองมีความสนใจในเรื่องอะไร รู้จักตนเอง ตลอดจนมีความสนใจแผ่กว้างไปสู่สังคม ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม เจตคติของสังคมในด้านต่าง ๆ รวมทั้งความสนใจอยากรู้อยากทดลองเสพยาเสพติด ดังนั้น การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัยรุ่นได้มีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่นนั้น จะช่วยให้สามารถสร้างความเข้าใจ และการยอมรับในความเป็นตัวตนของวัยรุ่นได้ และพบวิธีการที่จะช่วยเหลือวัยรุ่นให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยยาเสพติด จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ หรือแม้แต่พระสงฆ์ นักบวช ผู้สอนศาสนาเอง ก็ควรจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับวัยรุ่นเป็นอย่างดี เพื่อจะได้ช่วยให้พวกเขาพัฒนาศักยภาพได้อย่างเหมาะสมตามวัย และรู้ว่าควรทำอะไร เมื่อไหร่จึงจะเกิดผลดีต่อชีวิตของพวกเขา และวัยรุ่นเองก็จะไม่เกิดความรู้สึกต่อต้านบรรดาผู้อบรมสั่งสอน ที่หวังดีต่อพวกเขาจนก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา เพราะการแนะนำ อบรมสั่งสอนที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมกับวัย และกาลเทศะ หรือความต้องการก็สามารถนำพาเด็ก ๆ และเยาวชนไปสู่ปัญหาการเสพยาเสพติดได้เช่นเดียวกัน

ในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาจะพิจารณาลักษณะของวัยรุ่น ได้แก่ การลอกเลียนแบบ ความต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน อารมณ์ที่ค่อนข้างรุนแรง และแปรปรวนได้ง่าย ความอยากรู้อยากลอง ชอบสนุกสนาน ตื่นเต้น ท้าทาย ความวิตกกังวล ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนสัมพันธ์กับการใช้ยาเสพติดด้วย เพื่อประกอบกับการวิเคราะห์ปัจจัยหลักอื่น ๆ ดังจะกล่าวต่อไป

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม

คำสอนของคนรุ่นเก่าที่ว่า หลายหัวดีกว่าหัวเดียว หัวเดียวกระเทียมลีบแสดงให้เห็นว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมนั้นมีมาแต่สมัยโบราณ เพราะมนุษย์ต้องต่อสู้กับธรรมชาติมาตั้งแต่อดีต การทำอะไรโดยลำพังตัวคนเดียวจะประสบผลสำเร็จได้ยาก การบริหารทั้งในอดีตและปัจจุบัน จึงเน้นการมีส่วนร่วมของบุคคลอื่น โดยเฉพาะยุคปัจจุบันเน้นการบริหารในรูปของคณะกรรมการ มนุษย์ไม่สามารถทำกิจกรรมด้วยตัวเองเพียงลำพัง เพราะมีข้อจำกัดทั้งทางด้านชีววิทยา ด้านเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมเป็นความเกี่ยวข้องในด้านของจิตใจ และ อารมณ์ของบุคคลที่มีต่อ กิจกรรมของกลุ่มเป็นตัวกระตุ้นให้งานสำเร็จได้ตามเป้าหมาย เพราะการมีส่วนร่วมครอบคลุมถึงการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) การช่วยเหลือและการทำประโยชน์ (Contribution) และการรับผิดชอบ (Responsibility) ดังนั้น ประสิทธิภาพขององค์การจึงอยู่ที่ การรวมพลัง ที่จะผลักดันให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. 2537 : 182) ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษา การแก้ปัญหาในสังคม หรือในสถานศึกษา ก็จำเป็นต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ซึ่งนับว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการปรับปรุงและเสริมสร้างการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมจะทำให้ทุกฝ่ายมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความสามัคคีปรองดองมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดพลังในการที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาหาสาเหตุ ในเด็กวัยรุ่นให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน เป็นอย่างดี ดังนั้นทุกฝ่ายจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาหาสาเหตุให้หมดไปจากแผ่นดิน

ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation)

ในความหมายของการมีส่วนร่วมนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายอยู่หลายท่านดังนี้

เออร์วิน (Erwin. 1976 อ้างถึงใน ประไพ พรหมเจริญ. 2543 : 8) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์การและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 20) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การสนับสนุนและการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาเกี่ยวข้องและรับผิดชอบดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่า น่าจะหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมและได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง อย่างเป็นตัวของตัวเอง

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 6) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า หมายถึง กระบวนการรัฐ การทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครรูปต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน ให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

บุษบง พุฒพรหม (2545 : 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกัน และเข้าร่วมรับผิดชอบหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องการ โดยกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ได้

การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่สนับสนุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง โดยมีการดำเนินงานพัฒนาที่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดเพื่อสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญ

ลักษณะขั้นตอนและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527 : 10) ที่ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาไว้ 4 ขั้นตอนคือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมจะมีลักษณะบางประการ เช่น

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 186) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีโอกาเข้าไปมีส่วนร่วมไว้ว่า อย่างน้อยต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. การมีอิสรภาพในการที่จะมีส่วนร่วม
2. มีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. มีความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ความพร้อมอันประกอบด้วย ความสามารถ ความเต็มใจ และอิสรภาพ ซึ่งเป็นความพร้อมทางด้านศักยภาพของตน นอกจากนี้แล้วเงื่อนไขขององค์ประกอบอื่น ๆ และประโยชน์ที่คาดหวังว่าจะได้รับก็มีส่วนร่วม เช่น เวลา ความสนใจ ความสามารถในการสื่อสาร ไม่เสียเงินมากเกินไปกว่าที่คาดว่าจะได้รับผลตอบแทน และไม่เกิดผลเสียหายต่อตำแหน่งหน้าที่การงานหรือสถานภาพในสังคม

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมทำกิจกรรมของบุคคลต่าง ๆ นั้นจะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผล จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานหลายประการเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยมีงานวิจัยที่สนับสนุนเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมดังนี้ คือ

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ (2535 : 43 อ้างถึงใน วรวิทย์ อรรถโกวิทชาติรี, 2542 : 27) ได้รวบรวมแนวคิดของ เฮย์ (Hay) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมทางสังคมของบุคคลนั้นมีปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพ และที่อยู่อาศัย โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูงจะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน มากกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ

วรวิทย์ อรรถโกวิทชาติรี (2542 : 27) ได้สรุปถึงปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สภาพการสมรส อาชีพ รายได้ จำนวนสมาชิกในครอบครัว ภูมิฐานะ ประสบการณ์การทำงาน สิ่งที่กำลังมานี้มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติกิจกรรม

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

โดยภาพรวมของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหรือการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายของการพัฒนาที่กำหนดไว้นั้น ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 15-17

อ้างอิงใน วิโรจน์ ชำนาญการ. 2549 : 8) อธิบายว่าต้องเกี่ยวข้องกับกรณีมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจน

ความต้องการของชุมชน

2) ร่วมคิดหาสร้างแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน

4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน

7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

8) ร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการ

สำหรับแนวคิดของ โคนันด์ อัฟฟอฟฟ์ (Cohen and Upphoff. 1977 : 216 อ้างอิงใน วิโรจน์ ชำนาญการ. 2549 : 9) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การปฏิบัติการ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล ในทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์กันโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นสำคัญ ซึ่งในแนวทางการมีส่วนร่วมนั้นมุ่งให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหาและเป็นผู้มีบทบาทในทุก ๆ เรื่องซึ่งในขั้นตอนการตัดสินใจ หมายถึง การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ การตัดสินใจเกี่ยวกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ และการประเมินผลในกิจกรรมการพัฒนา จะเห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องแทบจะโดยตรงกับการปฏิบัติการ และผลประโยชน์ก็มาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้น นอกจากนี้ ก็จะมีผลสะท้อนกลับจากผลประเมิน และการปฏิบัติการไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเฉพาะการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติของสถาบัน (ครอบครัว) วัด (สถาบันศาสนา) โรงเรียน (สถาบันการศึกษา) และชุมชน ที่มีต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในวัยรุ่นเท่านั้น ทั้งนี้เพราะ เด็กในวัยนี้จะไม่ได้รับบทบาทที่จะเข้าไปรับรู้ รับทราบ หรือมีส่วนร่วมในการในขั้นตอนการค้นหาสาเหตุ การวางแผน และการติดตามประเมินผล เด็กจะไม่สามารถบอกได้ว่าผู้ปกครอง หรือผู้นำของแต่ละสถาบันได้ทำอะไรไปบ้างมากนักขอขนาดไหนในแต่ละขั้นตอนของการมีส่วนร่วม แต่สิ่งที่เด็กได้รับคือการแสดงออกของผู้ใหญ่ที่มีต่อพวกเขาที่สามารถเห็น และสัมผัสได้ และถ้าทุกสถาบันมีส่วนร่วมปฏิบัติตาม

บทบาทหน้าที่ตามความรับผิดชอบที่มีอย่างดี ก็จะส่งผลให้วัยรุ่นได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดี พวกเขาจะมีภูมิคุ้มกันชีวิตที่เข้มแข็งไม่ตกเป็นทาสของยาเสพติด

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ทฤษฎีบทบาทเป็นทฤษฎีย่อยในทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) โดยกล่าวถึงลักษณะของสังคมมนุษย์และลักษณะของปัจเจกบุคคลแล้วทำให้เห็นว่า ตัวเชื่อมระหว่างมนุษย์กับสังคมนั้นก็คือบทบาท สังคมมนุษย์คือ โรงละคร มนุษย์แต่ละคนคือตัวแสดงที่มีบทบาทชัดเจนสำหรับแสดง มีบทละครเป็นตัวกำกับ มนุษย์แต่ละคนมีตำแหน่งต่าง ๆ ชัดเจนที่จะต้องดำรง มีบรรทัดฐานสังคมควบคุมพฤติกรรม ตัวละครต้องเชื่อฟังผู้กำกับ มนุษย์ทุกคนก็เชื่อฟังผู้มีอำนาจในสังคม ตัวละครแสดงเรื่องราวกับเพื่อนนักแสดง มนุษย์ทุกคนก็ปรับตัวให้เข้ากับผู้ชม ต้องสวมบทบาทผู้ชมประเภทต่าง ๆ (Generalized Others) และประการสุดท้ายต้องอาศัยความรู้ความชำนาญของตนช่วยในการแสดง อาศัยศักยภาพของตนและทักษะในการแสดงบทบาทเข้าช่วย เป็นสไตล์ของตนในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2543 : 133-134)

ทฤษฎีบทบาทเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับปัจเจกบุคคล สังคมเป็นเครือข่ายของสถานภาพและความคาดหวัง ส่วนปัจเจกบุคคลผู้ครองสถานภาพและแสดงบทบาทตามสถานภาพที่ครอบครอง จะมีลักษณะที่สำคัญ 2 อย่างคือ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2543 : 137)

1. ลักษณะเกี่ยวกับตน (Self – related Characteristics) ลักษณะนี้จะมีผลต่อการประพฤติตามสถานภาพที่เขาดำรง และจะเป็นรากฐานในการเลือกความคาดหวังประเภทต่าง ๆ มาเป็นแนวในการประพฤติตามสถานภาพ

2. ความสามารถและทักษะในการแสดงบทบาท (Role Playing Skills and Capacities) ความสามารถเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของแต่ละบุคคล ส่วนทักษะเป็นสิ่งที่เรียนรู้ภายหลัง แต่ทั้งสองสิ่งก็เกี่ยวสัมพันธ์กัน หากไม่มีความสามารถเป็นทุน ทักษะก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ ด้วยทักษะและความสามารถในการแสดงนี้เองที่ทำให้บุคคลแสดงบทบาทได้

ความหมายของบทบาท

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2524 ได้ อธิบายถึงความหมายของคำว่า บทบาท (Role) ไว้ว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่ สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ

งามพิศ สัตย์สงวน (2538 : 96) ให้ความหมายของคำว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวัง สำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) เป็นบทบาทที่คาดหวัง โดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้กลุ่มสัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้รวมทั้งสามารถ พยากรณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

สุพัตรา สุภาพ (2539 : 30) ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตาม สิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) เช่น พ่อ บทบาทคือ ต้องเลี้ยงดูลูก เป็นครู บทบาทคือต้อง อบรมสั่งสอนนักเรียน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543 : 131) กล่าวว่า บทบาทคือ ส่วนหนึ่งที่เป็นพลวัตของ สถานภาพ บุคคลจะได้รับมอบหมายให้ดำรงสถานภาพ โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นเมื่อ เขาใช้สิทธิและทำหน้าที่อันเป็นส่วนต่าง ๆ ของสถานภาพก็แปลว่าเขาแสดงบทบาท

จันท อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2545 : 37) กล่าวว่า บทบาทหมายถึง พฤติกรรมที่เห็นได้ เป็นการกระทำของบุคคล ผู้ที่มีสถานภาพเหมือนกันย่อมมีการแสดงบทบาทแบบเดียวกัน ตามบรรทัดฐานที่กำหนดไว้

สนธยา พลศรี (2545 : 125) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพหรือ ตำแหน่งฐานะที่ตนดำรงอยู่ บทบาทจึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคมที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันสามารถ สร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย บุคคลจะมีสถานภาพ และบทบาท หลายสถานภาพและแตกต่างกันออกไป เช่น เป็น พ่อ แม่ ลูก ครู อาจารย์ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน นักเรียน เป็นต้น

ประเภทของบทบาท

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543 : 139) ได้แยกประเภทของบทบาทออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. บทบาทตามใบสั่ง (Prescribed Roles) บทบาทประเภทนี้ เฟื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติตาม ความคาดหวังของแต่ละสถานภาพ ตัวตนและทักษะในการแสดงบทบาทมีหน้าที่ต้องปรับตัวให้เข้า กับความคาดหวังของสถานภาพนั้น ๆ การวิเคราะห์บทบาทประเภทนี้เน้นตรงระดับการยอมรับปฏิบัติ ตามความคาดหวังของตำแหน่งที่บุคคลครอบครอง

2. บทบาทตามใจ (Subjective roles) บทบาทประเภทที่สองมุ่งไปยังจุดที่ว่าความคาดหวังต่างๆจะต้องผ่านอัตรา หรือตัวตนเสียก่อนแล้วจึงมีการปฏิบัติ ขณะที่ผ่านตัวตนนี้เองตัวตนก็จะกลั่นกรองพิจารณาเลือกสรร ลดทอนพลิกแพลงความคาดหวังนั้น ๆ ให้เหมาะกับตน จุดสนใจของการวิเคราะห์จึงอยู่ที่แบบหรือสไตล์ของแต่ละคนว่าเป็นอย่างไร

3. บทบาทจริง (Enacted Roles) บทบาทประเภทนี้ คือ พฤติกรรมจริงของปัจเจกชนหลังผ่านขั้นตอน 2 ขั้นตอนข้างต้นมาแล้ว หากจะดูพฤติกรรมเปิดเผยก็จะดูความซับซ้อนหรือโครงข่ายเชื่อมโยงของพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เห็น ถ้ามุ่งไปที่บทบาทเปิดเผยจุดการวิเคราะห์ก็จะมุ่งในตัวความคาดหวังหรือการตีความคาดหวังตามสถานภาพนั้น

จ้านง อควิตอนสิทธิ์ และคณะ (2545 : 37-38) ได้แยกลักษณะบทบาทเป็น 3 ประการคือ

1. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมายหรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่ง ๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

2. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้น ๆ ที่คาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวกับค่านิยม ทศนคติ บุคลิกภาพ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

3. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกีดกันของกลุ่มต่าง ๆ และบทบาทที่กระทำจริงอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้

ดอยส์ และ เคราส์ (Deutsch and Krauss, 1965 อ้างถึงใน ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, 2545 : 115) ได้กล่าวถึงบทบาท 3 ประเด็น คือ

1. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Prescribed Role) เป็นบทบาทที่ถูกกำหนดขึ้นและเกิดจากความคาดหวังของตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น บทบาทของตนในขณะที่เป็นวิทยากร เป็นครู เป็นอาจารย์ เป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น

2. บทบาทที่ได้รับรู้จากตำแหน่ง (Subjective Role) เป็นบทบาทที่ตนเองรับรู้จากตำแหน่งของคนในลักษณะที่มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น บทบาทของความเป็นพ่อ เป็นลูก เป็นผู้นำ เป็นผู้ตาม เป็นต้น โดยที่ตนเองเป็นผู้แสดงบทบาทนั้นต่อบุคคลอื่น

3. บทบาทที่คนในสังคมกำหนด (Enacted Role) เป็นบทบาทที่บ่งถึงพฤติกรรมที่แน่นอนของบุคคล ตามกฎที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น เช่น บทบาททางเพศหญิงต้องทำเช่นไรในฐานะที่เป็น

แม่บ้าน บทบาทนี้จะถูกพิจารณาในแง่ของบทบาทที่ถูกกำหนดขึ้น โดยสังคมมักจะกำหนดควบคู่กับสถานภาพของผู้นั้นด้วย

ในการศึกษาทฤษฎีบทบาทนี้ได้อธิบายถึงบทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา ครูอาจารย์ และประชากรในชุมชน ที่มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในวัยรุ่น ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องแสดงบทบาทในส่วนของตนในการเข้ามามีส่วนร่วมป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในวัยรุ่น โดยใช้ทักษะ ความรู้ ความสามารถของตนเอง เพราะในทุกบทบาทของทุกบุคคลที่ได้กล่าวมานี้เป็นบทบาทตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคมที่ได้คาดหวังว่า ถ้าทุกฝ่ายปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างดีแล้วก็จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในวัยรุ่นได้

2.4.1 บทบาทของบ้าน (ครอบครัว) และการอบรมเลี้ยงดู

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุด และยังไม่เคยปรากฏว่าสังคมมนุษย์ใดไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนจะต้องอยู่ในสถาบันนี้ เนื่องจากเป็นสังคมกลุ่มแรกที่เรจะต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตในครอบครัว ครอบครัวจะให้ตำแหน่งชื่อและสกุล ซึ่งเป็นเครื่องบอกสถานภาพและบทบาทในสังคมที่เรามีส่วนร่วมด้วย ตลอดจนกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม การพึ่งพาอาศัยกันในครอบครัวของมนุษย์และสัตว์ ทำให้มีการแบ่งแยกและรวมกลุ่มหน้าที่ทางชีววิทยาของครอบครัว ซึ่งหน้าที่พื้นฐานทางชีววิทยา คือ การให้กำเนิดบุตรและเลี้ยงดูบุตรเพื่อสร้างสรรค์สมาชิกใหม่และสืบตระกูลต่อไปในสัตว์ชั้นสูงจะมีความสัมพันธ์ทางชีววิทยาไม่จำกัดและจะซับซ้อนกว่าในสัตว์ชั้นต่ำ โดยการให้กำเนิดบุตรและการมีความสัมพันธ์ทางเพศโดยไม่มีฤดูกาล ครอบครัวมนุษย์ไม่ใช่เป็นเพียงกลุ่มทางชีววิทยาเท่านั้น แต่ยังเป็นสถาบันแห่งแรกและแห่งสำคัญของสังคม ตลอดจนพฤติกรรมของมนุษย์ก็ไม่ได้เป็นไปตามสัญชาตญาณ แต่เป็นไปโดยมีระเบียบแบบแผน และมีการกำหนดมาตรฐานความประพฤติของครอบครัว (สุพัตรา สุภาพ. 2543 : 35)

ความหมายของครอบครัว

เบอร์เกส และ ลอซค์ (Burguss and Locke. 1960 อ้างถึงใน สุพัตรา สุภาพ. 2543 : 36) ได้ให้คำจำกัดความของครอบครัวว่าจะต้องมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ครอบครัว ประกอบด้วย บุคคลที่มาอยู่รวมกัน โดยการสมรส หรือความผูกพันทางสายโลหิต หรือการมีบุตรบุญธรรม การสมรสแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภริยา ส่วนความผูกพันทางสายโลหิต คือ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก รวมทั้งบุตรบุญธรรมด้วย

2. สมาชิกของครอบครัวเหล่านี้อยู่รวมกันภายในครัวเรือนเดียวกัน หรือบางครั้งก็แยกกัน ไปอยู่ต่างหาก สมัยโบราณครัวเรือนหนึ่งจะมีสมาชิก 3-5 ชั่วอายุคน ปัจจุบันครัวเรือน จะมีขนาด เล็กลง ประกอบด้วยสามีภรรยาและลูกหนึ่งหรือสองสามคนขึ้นไปหรือไม่มีเลย

3. ครอบครัวเป็นหน่วยของการกระทำระหว่างกัน เช่น สามี ภรรยา พ่อ แม่ ลูก พี่น้อง โดยสังคมแต่ละแห่งจะกำหนดบทบาทของแต่ละครอบครัวไว้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับประเพณีของ แต่ละแห่ง ซึ่งหมายความว่า ไม่ใช่เพียงต่างคนต่างกิน ต่างคนต่างอยู่ แต่ต่างคนต่างมีปฏิกริยา เชิงสัมพันธ์ต่อกัน เช่น รักกัน เอาใจใส่กัน สักสอนกัน จิตใจผูกพันกัน เป็นต้น

4. ครอบครัวถ่ายทอดค่านิยมวัฒนธรรม สมาชิกจะถ่ายทอดและรับแบบของความปลอดภัย ในการปฏิบัติต่อกัน เช่น ระหว่างสามีภรรยา และลูก และเมื่อผสมผสานกับวัฒนธรรมที่ นอกเหนือไปจากครอบครัว ก็จะได้แบบของความปลอดภัยที่สมาชิกปฏิบัติต่อกันและต่อผู้อื่น

ปัจจุบันครอบครัวอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันด้วยการสมรส โดยทาง สายโลหิตหรือการรับเลี้ยงดู (ถือเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้) มีการตั้งเป็นครอบครัวขึ้น มีความสัมพันธ์ ต่อกันในฐานะเป็นสามีและภรรยา เป็นพ่อและแม่ เป็นลูกชายลูกสาว เป็นพี่เป็นน้อง โดยมีการรักษา วัฒนธรรมเดิมและอาจจะมีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่เพิ่มเติมก็ได้

องค์ประกอบของครอบครัว (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ม.ป.ป. : ออนไลน์)

องค์ประกอบของครอบครัวทั้งในฐานะองค์การสังคมและสถาบันสังคมสามารถแยก ออกไปได้เป็น 4 ประการ คือ

1. การกระทำระหว่างกันทางสังคม (Social Interaction)
2. หน้าที่ของครอบครัว (Function)
3. แบบแผนพฤติกรรม (Pattern of Behavior)
4. องค์กรวัตถุ (Material Culture)

ครอบครัวในฐานะองค์การสังคมประกอบด้วย 2 ส่วน คือ การกระทำระหว่างกันและ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวกลุ่มต่าง ๆ เช่น สามีกับภรรยาส่วนหนึ่ง กับอีกส่วนหนึ่ง เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัวโดยรวม และการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน ส่วนครอบครัวในฐานะสถาบันสังคม มีองค์ประกอบ 3 ประการ 1) กฎระเบียบที่เรียกว่าแบบแผน พฤติกรรม 2) หน้าที่ อันเป็นเครื่องแสดงว่าสถาบันนั้น ๆ เช่น สถาบันครอบครัวมีขึ้นมาเพราะ มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติมิเช่นนั้นก็ไม่ต้องมี และ 3) องค์กรวัตถุที่จะเป็นทั้งเครื่องอำนวยความสะดวก ในการปฏิบัติหน้าที่และเป็นแบบของวัตถุเกี่ยวกับครอบครัว

การเกิดของครอบครัว การเกิดครอบครัวเริ่มตั้งแต่ชายหญิงพบปะ ชอบพอกัน เกี่ยวพาราสิ (Courtship) หากถึงขั้นรักใคร่กันก็จะมีการสู่ขอ หมั้นหมาย แล้วก็แต่งงานเป็นสามีภรรยา (Marriage) หนึ่ง ในทางวิชาการ คู่ครองอาจเป็นคนนอกเหล่าตระกูลนอกเผ่าหรือนอกชุมชน (Exogamy) ซึ่งครอบครัวทั่วไปมักเป็นเช่นนี้ ส่วนอีกแบบหนึ่ง เป็นคนในเหล่าตระกูล หรือในเผ่า ในชุมชนเดียวกัน (Endogamy) ซึ่งมักจะนิยมปฏิบัติกันในกลุ่มคนชั้นสูง หรือเชื้อพระวงศ์ (Royal Family)

การดำรงอยู่ของครอบครัว สำหรับการทำให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีความสุขด้วยก็จะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น

การสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว

ปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวมั่นคงและมีความสุข ได้แก่

1. ปัจจัยสมาชิกในครอบครัว
 - 1.1 สามีภรรยามีฐานะทางสังคมเสมอกัน
 - 1.2 สามีภรรยามีระดับปัญญาเสมอกัน
 - 1.3 สามีภรรยามีศีลเสมอกัน
 - 1.4 สามีภรรยามีความเสียสละเสมอกัน
 - 1.5 สามีภรรยามีความซื่อสัตย์ต่อกัน
 - 1.6 สามีภรรยามีความอดทน อดกลั้น เสมอกัน
 - 1.7 สมาชิกในครอบครัวมีศีลมีสัตย์
 - 1.8 สมาชิกในครอบครัวมีความรักใคร่กลมเกลียวกัน
 - 1.9 สมาชิกในครอบครัวเป็นคนมีเมตตากรุณา
 - 1.10 สมาชิกในครอบครัวเป็นคนปรับปรุงตัวอยู่เสมอ
2. ปัจจัยการปฏิบัติหน้าที่
 - 2.1 สมาชิกในครอบครัวมีความขยันขันแข็งต่อหน้าที่
 - 2.2 สมาชิกในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่
 - 2.3 สมาชิกในครอบครัวปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่อยู่เสมอ
 - 2.4 สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรอบคอบ
3. ปัจจัยกฎระเบียบ
 - 3.1 สมาชิกรู้และเข้าใจกฎระเบียบของสถาบันครอบครัว
 - 3.2 สมาชิกปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถาบันครอบครัว
 - 3.3 กฎระเบียบของสถาบันครอบครัวมีจำนวนครบถ้วน

- 3.3 กฎระเบียบของสถาบันครอบครัวมีความยุติธรรม
- 3.4 กฎระเบียบของสถาบันครอบครัวมีความสามัคคี
- 4. ปัจจัยทางวัตถุ
 - 4.1 ครอบครัวมีวัตถุปริมาณเพียงพอแก่การดำรงชีพ
 - 4.2 วัตถุคุณภาพเหมาะสมแก่การดำรงชีพ
 - 4.3 ครอบครัวมีวัตถุประเภทต่างๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีพ

ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวและทางออก (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ม.ป.ป. : ออนไลน์)

ปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาทางสังคมอย่างหนึ่ง ปัญหาสังคมคืออะไร ปัญหาสังคมคือสถานการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยมของคนเป็นจำนวนมากในกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่งสังคมใด จึงตกลงใจที่จะจัดการแก้ไขสถานการณ์ให้กลับสู่สภาพปกติหรือให้มีสภาพดีขึ้น จากคำจำกัดความปัญหาทางสังคมนี้จะเห็นว่าปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาสังคมอย่างหนึ่ง เพราะคำจำกัดความระบุว่าปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาของคนกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่ง ครอบครัวก็เป็นคนกลุ่มหนึ่งในความหมายนี้ ดังนั้น จึงสามารถพูดได้ว่า ปัญหาครอบครัว คือ ปัญหาสังคมที่เกี่ยวกับครอบครัวเพื่อช่วยให้ชัดเจนอะไรที่จะเป็นปัญหาสังคมจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการคือ

1. สถานการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยม

หมายความว่า ปัญหาสังคม รวมทั้งปัญหาครอบครัว จะต้องเป็นสถานการณ์ เช่น คนสัตว์ สิ่งของ เหตุการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยมอันเป็นสิ่งมีค่าของสังคม หรือของครอบครัวที่ใกล้ตัวที่สุด คือ ชีวิต ข้าวของ เงินทอง

2. คนจำนวนมากของกลุ่มหรือสังคม

หมายความว่า สภาพการณ์กระทบกับคนหมู่มาก กรณีครอบครัว ก็หมายความว่า ทำให้คนในครอบครัวเดือดร้อน

3. ตกลงใจที่จะแก้ไขสถานการณ์นั้นร่วมกัน

กรณี **ครอบครัว** ก็หมายความว่า คนในครอบครัว โดยเฉพาะพ่อแม่กับญาติผู้ใหญ่เห็นว่าจำเป็นต้องจัดปัญหานี้

รวม 3 ประการนี้แล้ว จึงเรียกว่าปัญหาสังคมและเป็นปัญหาครอบครัวด้วย

ทางออกของปัญหาครอบครัว แนวทางแก้ไขปัญหาครอบครัวประกอบด้วย

1. การระบุปัญหาให้ชัดเจน
2. การหาสาเหตุของปัญหา
3. การมองผลกระทบของปัญหา

หน้าที่ของครอบครัว

สุพัตรา สุภาพ (2543 : 57-59) ได้กล่าวถึง หน้าที่ของครอบครัว 6 ประการ คือ

1. สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ (Reproduction) เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ เพราะสังคมจะต้องมีสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเดิมที่ตายไป หน้าที่นี้มีความสำคัญมาก ถ้าไม่มีการสร้างสมาชิกใหม่สังคมนั้นๆ ก็จะต้องสูญหายไป การมีสมาชิกใหม่ก็ต้องมีให้สมดุลกับทรัพยากรภายในประเทศคือ ไม่มากหรือน้อยเกินไป ถ้ามีมากเกินไปจนทรัพยากรภายในประเทศไม่อาจจะอำนวย สังคมก็ยากลำบาก และเกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ขาดงาน อาชญากรรม เป็นต้น แต่ถ้าสมาชิกน้อยเกินไป สังคมนั้นก็อาจจะประสบปัญหาขาดแคลนกำลังคน

2. บำบัดความต้องการทางเพศ (Sexual Gratification) ซึ่งจะออกมาในรูปของการสมรส เป็นการลดปัญหาทางเพศบางอย่าง เช่น ช่มชู้ การสมรสจึงเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมที่มีการจัดระเบียบ เพราะการสมรส คือ วิธีหนึ่งที่สังคมเข้ามาควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศแต่อย่างเดียว จะต้องทำให้มนุษย์มีครอบครัวเสมอไป เพราะมนุษย์มีทางเลือกอื่น ๆ ได้โดยไม่ต้องมีครอบครัว เพราะการสมรสให้มากกว่าความพอใจในเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ

3. เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เติบโตขึ้นในสังคม (Maintenance of Immature Children or Raising the Young) เราจะเห็นได้ว่าไม่มีสถาบันใดทำหน้าที่ดีกว่าสถาบันนี้ เพราะความรักความอบอุ่น เด็กจะหาที่อื่นใดเสมือนครอบครัวนั้นยากมาก พ่อแม่ส่วนใหญ่มีความรักลูก ย่อมจะประคับประคองเลี้ยงดูลูกของตนเป็นอย่างดี แม้จะยากดมีเงินก็ตาม ครอบครัวจึงเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตใหญ่ การเลี้ยงดูจากที่อื่นแม่จะทำได้ เช่น สถานสงเคราะห์ โรงพยาบาล ตามบ้านรับเลี้ยงเด็กก็ทำได้ไม่ดีเท่า เพราะอาจจะทำให้เด็กได้แต่การเลี้ยงดูทางด้านร่างกาย แต่ทางด้านจิตใจนั้นทำได้ยากมาก เพราะมีเด็กเป็นจำนวนมาก การจะให้ความอบอุ่นแก่เด็กทุกคนเสมือนพ่อแม่ให้แก่ลูกนั้นทำไม่ค่อยได้ ด้วยเหตุนี้เด็กในสถานสงเคราะห์ ในโรงพยาบาล ตามบ้านรับเลี้ยง ฯลฯ ส่วนใหญ่จึงพัฒนาได้ช้า เช่น เดินช้า พูดช้า อารมณ์ไม่มั่นคง และบางครั้งก็ทำร้ายตัวเองเพื่อเรียกร้องความสนใจ

4. ให้การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่พ้นไปจากบ้าน ครอบครัวช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ ค่านิยม แบบของความประพฤติ ฯลฯ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม วิธีการอบรมก็อาจทำได้โดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงก็โดยการสั่งสอนหรือพูดว่ากล่าว โดยอ้อมก็โดยการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมนี้ก็มีอยู่ตลอดเวลา จึงนับได้ว่าเป็นสถาบันที่ให้การอบรมแก่เด็กตั้งแต่เกิดจนตาย

5. กำหนดสถานภาพ (Social Placement) เราได้ชื่อสกุลจากครอบครัว ซึ่งส่วนมากก็เปลี่ยนได้ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะถ้าเป็นหญิง เมื่อแต่งงานแล้วก็เปลี่ยนตามชื่อสกุลสามี สถานภาพตำแหน่งที่ครอบครัวให้ทำให้เรารู้ว่าเราเป็นใคร อยู่กับคนกลุ่มไหน

6. ให้ความรัก ความอบอุ่น (Affection) ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรักและความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นแหล่งที่ให้ประกันว่า จะมีคนที่เรารักและคนที่รักเราเสมอ เช่นความรักของสามีภรรยา หรือความรักของพ่อแม่มีต่อลูก นอกจากนั้นถ้าสมาชิกคนใดประสบความผิดหวัง ไม่ว่าจะในด้านการทำงาน หรือด้านอื่น ๆ ครอบครัวจะเป็นแหล่งให้กำลังใจและปลุกปลอบใจ เพื่อให้สามารถผ่านอุปสรรคไปได้ สรุปแล้วครอบครัวจึงเป็นแหล่งที่ให้ความรัก ความคุ้มครอง และความมั่นคงทางด้านจิตใจแก่สมาชิก ทำให้สมาชิกมีพลังใจในการฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้

ฉะนั้น ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่สำคัญมากต่อระบบการพัฒนาทางร่างกายและจิตใจของเด็ก เป็นสถานที่ส่วนใหญ่เลี้ยงดูเด็กให้เป็นคนที่มีเจริญเติบโตที่สมบูรณ์ไม่ให้เกิดปัญหาสังคม ถ้าปราศจากครอบครัว การคงอยู่ของมนุษย์อาจจะไม่สมบูรณ์ แต่ไม่ได้หมายความว่าครอบครัวจะทำให้เด็กเจริญเติบโตเสมอไป มีเหมือนกันที่บางครอบครัวไม่ได้ให้การเลี้ยงดู รักใคร่ หรือให้ความสุขแก่เด็กอย่างเพียงพอ เช่น ครอบครัวที่พ่อแม่แตกแยกกัน ครอบครัวที่พ่อแม่ตาย หรือครอบครัวที่พ่อแม่ยากจนมีลูกมากไม่อาจจะเลี้ยงดูให้ดีได้ เป็นต้น ลูกมักจะโน้มเอียงไปในทางที่ประพฤตินิสัยระเบียบของสังคม ประพฤติผิดกฎหมาย หรือศีลธรรม เช่น การทะเลาะวิวาท การแข่งรถบนถนนสาธารณะ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเสพยาเสพติด ซึ่งกองป้องกันยาเสพติดได้กล่าวถึงบทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ต่อการป้องกันยาบ้าว่า พ่อแม่น่าจะเป็นจุดแรกและจุดสำคัญที่สุดที่จะช่วยให้การป้องกันปัญหาเสพติดประสบผลสำเร็จทั้งนี้เพราะผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่มักจะเป็นวัยรุ่นที่ยังอาศัยอยู่กับพ่อแม่ นอกจากนั้นพ่อแม่ยังเป็นผู้ที่จะเข้าใจนิสัยใจคอของลูกตัวเอง ได้ดีกว่าบุคคลอื่น ดังนั้น หากพ่อแม่ให้การดูแลเอาใจใส่ลูกหลานของตนอย่างใกล้ชิดแล้วก็จะช่วยให้การแก้ไขปัญหาลูกหรือวัยรุ่นเป็นไปอย่างถูกต้องและมีเหตุผลอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การดูแลอย่างใกล้ชิดไม่ได้หมายถึง การบังคับหรือการอบรมให้เด็กทำในสิ่งที่ต้องการ แต่หมายถึง การร่วมกับลูกในการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล หรือช่วยยับยั้งความวู่วามของลูก การเป็นที่ปรึกษา การร่วมกันในการแก้ไขปัญหาลูกต่าง ๆ อาจจะได้แก่ การคิดถึงชีวิตในอนาคต การเลือกคบเพื่อน ความรู้เรื่องเพศ ความรู้เรื่องสารเสพติด

นอกจากจะช่วยลูกในการแก้ไขปัญหาลูกแล้วการส่งเสริมให้ลูกกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเน้นคุณธรรม ก็ถือเป็นสิ่งสำคัญ พ่อแม่บางคนอาจจะพอใจกับการแสดงความเก่งหรือฉลาดอย่างผิดวิธี เช่น การปลั่งเสียงคำค่าของลูก การมีนิสัยเอาเปรียบผู้อื่น การส่งเสริมให้ลูกมีนิสัยที่ไม่ดี

อาจกลายเป็นการผลักดันให้ลูกมีนิสัยอย่างนั้น ๆ ไปในการทดลองในสิ่งที่ผิด ๆ เช่น การทดลองยาเสพติดและการเป็นผู้ติดยาเสพติดในที่สุด หรือกระทั่งการขาดความเข้าใจที่ถูกต้องจากพ่อแม่เกี่ยวกับการเรียนของบุตรที่เหมาะสมกับตัวบุคคล หรือบ่งชี้การเรียนมาก อาจเป็นสาเหตุหนึ่งให้เด็กหันเหหรือเบี่ยงเบนพฤติกรรมไปติดยาบ้าได้ ในบางครอบครัวเด็กนักเรียนบางคนอาจไม่ได้อยู่ในฐานะลูกของพ่อแม่เพียงอย่างเดียว แต่อาจมีฐานะเป็นที่ของน้อง หรืออาจเป็นพวกน้ำ หรือ อาที่ดูแล หรือที่เรียกว่า “ผู้ปกครอง” แต่ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด ทุกคนสามารถมีส่วนป้องกันปัญหา ยาเสพติดได้

สิ่งแรกที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในฐานะพี่ หรือน้ำ หรือฐานะต่าง ๆ จะต้องระลึกถึงก็คือ การมีความรักใคร่สามัคคี ระหว่างหมู่ญาติพี่น้อง เมื่อทุกคนมีความรักใคร่สามัคคีกันแล้วก็จะนำมาซึ่งความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่ญาติพี่น้อง การช่วยเหลือกันอย่างสามัคคี กลมเกลียวกันเช่นนี้จะทำให้ปัญหาของคนใดคนหนึ่งในครอบครัวผ่อนจากหนักเป็นเบา และเมื่อเขาผู้นั้นสามารถแก้ปัญหาชีวิตลงได้แล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ยาเสพติดเป็นทางออกของชีวิต นอกเหนือจากความรักใคร่กลมเกลียวกันแล้ว แต่ละคนต้องช่วยเหลือแบ่งเบาภาระหน้าที่ซึ่งกันและกัน ผู้เป็นพี่ก็อาจช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูน้อง หรือคอยควบคุม ตักเตือนไม่ให้สมาชิกคนอื่น ๆ กระทำในสิ่งที่ผิด เช่น การคบเพื่อนไม่ดี หรือการเสพยาเสพติด เป็นต้น (กองป้องกันยาเสพติด. 2530 : 85 – 87) และจากแนวคิดบทบาทของผู้ปกครองหรือครอบครัวต่อการป้องกันยาบ้าของกองป้องกัน สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นได้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ

ธนวัฒน์ หาพิพัฒน์ (2539 : 110 – 111) ที่กล่าวว่า ...สังคมไทย ครอบครัว (พ่อ แม่) ยังคงเป็นองค์ประกอบทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างมากต่อเด็กและเยาวชน โดยพบว่าในบรรดาตัวแปร ด้านการควบคุมทางสังคมทั้งหมด ตัวแปรความรู้สึกผูกพันต่อ บิดา มารดา มีความสัมพันธ์กับการใช้ยาม้าในระดับที่สูงที่สุด...

นัฐริดี พลวง (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสถานการณ์ยาเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษา ระหว่างปี พ.ศ.2541-2546 พบว่า สาเหตุของการติดยาเสพติดมาจากครอบครัว ส่วนการป้องกันและแก้ไข ควรได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยให้ความร่วมมือในส่วนที่ตนเองรับผิดชอบ เช่น ผู้ปกครองให้เอาใจใส่เด็กมากขึ้น โรงเรียนอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด เป็นต้น

วรวิทย์ อรรถโกวิทชาติ (2542 : 28-29) ได้เสนอแนวคิดจากผลงานวิจัยว่า ผู้ปกครองควรอบรมสั่งสอนให้ความรู้เกี่ยวกับพิษภัยยาเสพติด และการตระหนักรู้ด้วยตนเอง ให้ความรู้เกี่ยวกับการคบเพื่อนที่ดี ทำความเข้าใจพฤติกรรมและอารมณ์ของบุตร-หลาน ชัยยั้งความคิดว่าทำให้ความรักความเอื้ออาทร เป็นที่ปรึกษาในการแก้ไขปัญหา เป็นแบบอย่างที่ดี ส่งเสริมการกระทำ

ที่ถูกต้อง เน้นคุณธรรม ร่วมมือกับครูในการอบรมสั่งสอนเอาใจใส่นักเรียน และพัฒนางานตามวัย ของบุตร – หลาน รวมถึงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่อาศัย เพื่อสุขภาพอนามัยของชุมชน อันเป็นการเอื้ออำนวยให้บุตรหลานดำรงชีวิตโดยไม่ติดยาบ้า

ยุพยง วงศ์ฝัน (2544 : 21) ได้พบว่าบทบาทของครอบครัวด้านการเป็นแบบอย่างมีความสัมพันธ์กับการสูบบุหรี่ของนักเรียน

อารีย์ कुमारแก้ว (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดในโรงเรียน สันป่าตองวิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า สาเหตุของการใช้ยาเสพติดของนักเรียนมัธยมต้น มาจากปัญหาเรื่องครอบครัว ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและแก้ไขก็คือ การขาดความร่วมมือจากผู้ปกครอง

ในการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว จะเห็นได้ว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญมากต่อระบบการพัฒนาทางร่างกายและจิตใจของเด็ก เป็นสถานที่เลี้ยงดูเด็กให้เป็นคนที่เจริญเติบโตที่สมบูรณ์ไม่ให้เกิดปัญหาสังคม อีกทั้งยังมีหน้าที่ที่สำคัญคือ การให้ความรัก ความอบอุ่น ความคุ้มครอง ให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจแก่สมาชิก ทำให้สมาชิกมีพลังใจในการฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเรื่องครอบครัว ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สารเสพติดของวัยรุ่น และถ้าพ่อแม่ ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในวัยรุ่น โดยการทำหน้าที่ของพ่อแม่ หรือผู้นำครอบครัวอย่างดี ก็จะสามารถช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในวัยรุ่นได้เช่นเดียวกัน

การอบรมเลี้ยงดู

การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งทางวาจาและการกระทำ ทำให้เด็กรับรู้ทั้งความรู้สึกและการกระทำดังกล่าวของพ่อแม่ แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู เริ่มต้นจากการศึกษาของ

สแคเฟอร์ Schaefer (1959 อ้างถึงใน ศรีสุคนธ์ มาลีแก้ว, 2546 : 29) ซึ่งได้สร้างแบบจำลองเพื่ออธิบายพฤติกรรมกรรมการอบรมเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่โดยพัฒนามาจากการวิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการอบรมเลี้ยงดู 4 ประเภท ออกเป็น 2 มิติที่เป็นอิสระต่อกัน คือ มิตรรัก-เกลียดชัง และมิติควบคุม-เป็นตัวของตัวเอง ต่อมา เบคเกอร์ (Becker, 1964) ได้ศึกษาจากการวิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการอบรมเลี้ยงดู เพื่อแยกพฤติกรรมกรรมการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ออกเป็นมิติทั่วไป 3 มิติ คือ ได้แยกย่อยจากมิติควบคุม-เป็นตัวของตัวเอง ออกเป็นมิติเข้มงวดกวดขัน-รักตามใจ และมิติใช้อารมณ์-สงบเยือกเย็น ส่วนอีกมิติหนึ่งคือ มิตรรัก-เกลียดชัง นั้นแทนที่ด้วยมิติอบอุ่น-เกลียดชัง การที่เบคเกอร์(Becker) ได้เพิ่มมิติที่ 3 เข้ามาก็เพื่ออธิบายรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแต่ละแบบได้ชัดเจนขึ้น

เช่น ทั้งการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และแบบตามใจ อยู่ในมิตอบ่อนและเป็นตัวของตัวเอง เพียงแต่การอบรมเลี้ยงดูแบบดูแลเอาใจใส่นั้นพ่อแม่จะมีความสงบเยือกเย็นกว่าจากแนวความคิดของ สแคเฟอร์ Schaefer (1959 อ้างถึงใน ตรีศุคนธ์ มาลีแก้ว, 2546 : 29) ต่อมาได้มีผู้ศึกษาวิจัยและจัดรูปแบบการอบรมเลี้ยงดู โดยยึดมิติหลัก 2 มิติในการพิจารณาว่าเป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบใดคือ มิตรรักหรือมิตอบ่อนกับมิติเข้มงวดกวดขันหรือมิติคบคุม แล้วนิยามออกเป็นรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบต่าง ๆ ตามแนวความคิดของผู้วิจัยแต่ละคน นั่นคือรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูทั้งหมดยังคงจัดตามแนวคิดในการแบ่งการอบรมเลี้ยงดูของ สแคเฟอร์ Schaefer และ เบคเกอร์ Becker เป็นหลัก แต่ได้มีวิวัฒนาการในการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง เช่น เอลิเนอร์ แมคโคบี (Eleanor Maccoby, 1965) เริ่มศึกษาในปี ค.ศ.1965 ไดอาน่า บอมไรด์ (Diana Baumrind, 1967) เริ่มศึกษาในปี ค.ศ.1967 และ โดโรธี โรเจอร์ส (Dorothy Rogers, 1972) เริ่มศึกษาในปี ค.ศ.1972 เป็นต้น เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนว่าพฤติกรรมกรรมการอบรมเลี้ยงดู ประกอบด้วยพฤติกรรมในเรื่องใดบ้าง และเด็กที่เจริญเติบโตในสังคมนั้นต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูในแบบใดบ้าง

รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู (Parenting Styles)

จากการพิจารณาพฤติกรรมในการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ บอมไรด์ (Baumrind, 1971 อ้างถึงใน Diana Baumrind and Parent Styles, 2006 : Online) ได้แบ่งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจควบคุม (Authoritarian) คือ การอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ใช้อำนาจควบคุม ออกคำสั่งให้เด็กทำตามที่พ่อแม่ต้องการ โดยไม่เปิดโอกาสให้เด็กเป็นของตัวเอง ไม่สนใจอารมณ์ความรู้สึกของเด็ก ไม่ยอมรับความคิดเห็นของเด็ก ห้างเหิน และอบอุ้นน้อย

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบดูแลเอาใจใส่ (Authoritative) คือ การอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่สนับสนุนให้ลูกมีพัฒนาการตามวุฒิภาวะ โดยกำหนดขอบเขตของพฤติกรรม พร้อมทั้งมุ่งหวังให้เด็กเชื่อฟัง แต่ขณะเดียวกันก็ยังให้เด็กได้เป็นตัวของตัวเอง โดยพ่อแม่แสดงการยอมรับความคิดเห็นของเด็ก สนใจอารมณ์ความรู้สึกของเด็ก ให้ความอบอุ่นและอธิบายเหตุผล ซึ่งเป็นการอบรมเลี้ยงดูที่สมดุลกันระหว่างการควบคุม และการปล่อยให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจ (Permissive) คือ การอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ยึดตัวเด็กเป็นศูนย์กลาง สนับสนุนและยอมรับเด็ก ปล่อยให้เด็กทำตามความต้องการของตัวเองโดยไม่มีขอบเขต โดยไม่เรียกร้องให้เด็กทำตามที่พ่อแม่ต้องการ ไม่มีการประเมินเด็ก ตอบสนองต่อความต้องการของเด็กในระดับสูง ให้ความรักโดยไม่มีการควบคุมพฤติกรรมเด็ก

ส่วน เอลิเนอร์ แมคโคบี และ จอห์น มาร์ติน Eleanor Maccoby and John Martin. 1983 อ้างถึงใน ตรีสุคนธ์ มาลีแก้ว. 2546 : 31) ได้ศึกษาวิธีการจำแนกรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูตามแนวของ บอมไรด์ Baumrind และวิเคราะห์แยกมิติการอบรมเลี้ยงดูแต่ละแบบ และเพิ่มแบบที่ 4 คือ

4. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย (Indifferent and Uninvolved Parenting Style) หมายถึง พ่อแม่ที่ห่างเหินกับลูก ขาดการสื่อสารซึ่งกันและกันระหว่างพ่อแม่กับลูก พ่อแม่สนใจความประพฤติของลูกน้อย และไม่ตระหนักถึงความต้องการของเด็กยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางโดยสนใจความสุขสบายและความสะดวกของตนเป็นเบื้องต้น

อิทธิพลของรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูต่อพัฒนาการของวัยรุ่น

การอบรมเลี้ยงดูแต่ละแบบส่งผลต่อพัฒนาการของวัยรุ่นด้านต่าง ๆ และเมื่อเปรียบเทียบผลของพัฒนาการในเรื่องเดียวกันแล้ว วัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูต่างกันมีพัฒนาการแตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยซึ่งแยกอธิบายตามการอบรมเลี้ยงดูทั้ง 4 แบบ คือ

1) การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจควบคุม ทำให้เด็กวัยรุ่นมีความกังวล มีลักษณะพึงพิงสูง ขาดความมั่นใจในตนเองและไม่มีความสุข (Baumrind. 1971, 1991) โดย ฟริค (Frick. 1994 อ้างถึงใน ตรีสุคนธ์ มาลีแก้ว. 2546 : 31) พบว่า เด็กวัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจควบคุมนั้น สัมพันธ์เชื่อมโยงกับพฤติกรรมอันเนื่องจากปัญหาสุขภาพจิตไม่ดี นอกจากนี้เด็กวัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจควบคุม ประสบผลสำเร็จในการเรียนน้อยกว่าวัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบดูแลเอาใจใส่ แต่ผลการเรียนดีกว่า และมีพฤติกรรมต่อต้านสังคมน้อยกว่ากลุ่มที่ได้รับกรอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจ

2) การอบรมเลี้ยงดูแบบดูแลเอาใจใส่ ได้มีผู้วิจัยเพื่ออธิบายระดับความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบดูแลเอาใจใส่กับพฤติกรรมในวัยรุ่น พบว่าสัมพันธ์กับหลายองค์ประกอบได้แก่ การเห็นคุณค่าในตัวเองสูง มีวุฒิภาวะทางสังคมและจริยธรรม ประสบความสำเร็จในการเรียน และมีผลการเรียนในระดับมัธยมปลายและระดับอุดมศึกษาสูงกว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบอื่น (Kurdek & Fine. 1994 ; Lamborn et al. 1991 ; Luster & McAdoo. 1996 ; Steinberg et al. 1992, 1994 อ้างถึงใน ตรีสุคนธ์ มาลีแก้ว. 2546 : 32) ส่วน Baumrind (1991 อ้างถึงใน ตรีสุคนธ์ มาลีแก้ว. 2546 : 32) ศึกษาพบว่า วัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบดูแลเอาใจใส่ จะมีบุคลิกภาพที่เป็นตัวของตัวเอง เข้าสังคมได้ดี มีความสามารถในการปรับตัวสูงสุด ควบคุมตัวเองได้ดี มีลักษณะเป็นมิตร นอกจากนี้ Frick (1994 อ้างถึงใน ตรีสุคนธ์ มาลีแก้ว. 2546 : 32) ยังศึกษาพบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบดูแลเอาใจใส่ สัมพันธ์กับการมีสุขภาพจิตดีในวัยรุ่น

3) การอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจ มีการศึกษาพบว่า วัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจมีการควบคุมตัวเองได้ดี่ำ ประสบผลสำเร็จในการเรียนน้อย ผลการเรียนต่ำกว่าการอบรมเลี้ยงดู 2 แบบแรก มีการใช้สารเสพติดทั้งแอลกอฮอล์และยาเสพติดสูง และมีความก้าวร้าวสูง (Baumrind. 1991 ; Kurdek & Fine. 1994 ; Lamborn et al. 1991 อ้างถึงใน ศรีสุคนธ์ มาลีแก้ว. 2546 : 32)

4) การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย ผลการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย ทำให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมทางลบทั้งต่อตนเองและการปฏิสัมพันธ์ในสังคม ทั้งนี้เนื่องจากพ่อแม่เห็นห่างจากเด็ก ไม่มีการสื่อสารถึงกัน ทำให้เด็กสนใจการเรียนน้อย เมื่อการใช้ชีวิตในสังคมโรงเรียนขาดความอดทนต่อปัญหา สับสนและควบคุมอารมณ์ไม่ได้ ขาดจุดมุ่งหมายในชีวิต และมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน และคิดสารเสพติดสูงกว่าวัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดู 3 แบบแรก (Baumrind. 1991 Kurdek & Fine. 1994 Lamborn et al. 1991 อ้างถึงใน Devpsy. Org. 2006 : Online.)

แต่ในขณะเดียวกันเราก็ไม่สามารถจะกล่าวได้ว่า วิธีการเลี้ยงดูแบบใดดีที่สุด แต่ละครอบครัวอาจมีวิธีการเลี้ยงดูลูกที่เหมาะสมแตกต่างกันไป ความแตกต่างของรูปแบบอันเหมาะสมในการเลี้ยงดูลูก อาจจะมีขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลักหลายประการด้วยกัน คือ

- อาชีพของพ่อแม่
- สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย
- ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว
- ประสบการณ์ชีวิตและความมุ่งหวังในความสำเร็จของพ่อแม่
- เวลาว่างของพ่อแม่ที่จะมีให้กับลูก
- จำนวนลูกและสมาชิกในครอบครัว
- ความเข้มแข็งทางจิตใจของพ่อแม่ เป็นต้น

ในทางปฏิบัติการพิจารณารูปแบบหรือวิธีการเลี้ยงดูลูกนั้น พ่อแม่ควรพิจารณาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับ องค์ประกอบดังกล่าวที่แวดล้อมของตน โดยอาศัยพื้นฐานหรือบรรทัดฐานทางทฤษฎีตลอดจนประสบการณ์ของครอบครัวอื่น มาพิจารณาประกอบหรือเป็นแนวทางชี้แนะอาชีพของพ่อแม่

อาชีพของพ่อแม่เป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญต่อแนวโน้มการเจริญเติบโตของลูก และเป็นตัวชี้นำ สภาพการเลี้ยงดูลูก เช่น ชาวนา-ชาวไร่ มักจะมีชีวิตอยู่กับสภาพธรรมชาติ งานที่กระทำเป็นงานหนัก ครอบครัวมักเป็นครอบครัวใหญ่ ดังนั้นการเลี้ยงดูลูกจะมีลักษณะปล่อยปละละเลย และไม่มีการวางแผน มักจะเป็นภาระของญาติผู้ใหญ่ เช่น พี่คนโต ปู่ ย่า ตา ยาย ลูก เจริญเติบโตตามธรรมชาติ ค่อนข้างแข็งแรงและช่วยเหลือตนเองได้ดี ข้าราชการและพนักงานบริษัท พ่อแม่

ทำงานลักษณะประจำ มีรายได้แน่นอนค่อนข้างคงที่ โดยลักษณะอาชีพจะไม่มีกิจกรรมที่มาเกี่ยวข้องกับลูก ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูลูกมักจะเป็นไปอย่างสบายเรื่อย ๆ นอกจากเล่นแล้วลูกมักจะไม่มีโอกาสทำ กิจกรรมอื่นเกี่ยวข้องกับอาชีพของพ่อแม่ พ่อแม่ก็ต้องจัดหากิจกรรมให้และเอาใจใส่ลูกมากกว่าอื่น ๆ จนกระทั่งมีคำ กล่าว “ลูกบังเกิดเกล้า” พุดล้อกันเล่นระหว่างพ่อแม่ที่อยู่ในกลุ่มนี้มากที่สุด อาชีพค้าขายและธุรกิจขนาดเล็ก พ่อแม่ที่มีอาชีพนี้มักจะประสบความสำเร็จไม่แน่นอนค่อนข้างสูง อยู่ท่ามกลางบรรยากาศที่มีการแข่งขันกับเวลาและผู้อื่นตลอด กิจกรรมที่เกี่ยวกับอาชีพมักจะมีอิทธิพลและเกี่ยวข้องกับสภาพการดำรงชีวิตประจำวันของทุกคน ในครอบครัว ลูกจึงมักจะมีโอกาสเข้าร่วมกับกิจกรรมของพ่อแม่ เช่น ช่วยพ่อแม่ขายของ หยิบของจัดระเบียบสินค้า เป็นต้น เนื่องจากลูกมีโอกาสที่จะช่วยเหลือตนเองและพ่อแม่มาก จึงมีแนวโน้มที่จะขยัน มีความสามารถและทักษะมากกว่าครอบครัวที่มีอาชีพอื่น เป็นต้น สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย บ้านเป็นสถานที่ลูกในชั้นปฐมวัยใช้เวลาอาศัยอยู่มากที่สุด

สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยมีส่วนสำคัญสูงที่หล่อหลอมการเจริญเติบโตของลูก เช่น บ้านที่มีบริเวณสนามหน้าบ้านและรั้วรอบขอบชิด เด็กมักจะไม่มีเพื่อนเล่น จำต้องเก็บตัวอยู่ภายในบ้านอาจนำไปสู่ความเหงาเก็บตัวและไม่ทันคนอื่น พ่อแม่จะต้องมีภาระในการจัดหาผู้ดูแลและกิจกรรมให้แก่ลูกค่อนข้างมากในขณะที่ครอบครัวที่อยู่ห้องแถว ตึกแถว และสลัม เด็กมักจะมีเพื่อนเล่นมากและมีโอกาสที่จะรู้เห็นวิถีชีวิตและการทำมาหากินของครอบครัวที่อยู่ข้างเคียง ดังนั้นเด็กในกลุ่มนี้มักจะช่วยเหลือตนเองได้มาก ร่าเริง ปรับตนเองเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย และมีประสบการณ์สูง พ่อแม่มีภาระในการจัดหากิจกรรม ตลอดจนการให้เวลากับลูกน้อยกว่าครอบครัวที่อยู่บ้านฐานะของครอบครัว

ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว พ่อแม่มีฐานะเศรษฐกิจดี มักจะมีโอกาสในการจัดหาทรัพยากรกิจกรรม และการอบรมเลี้ยงดูลูกได้มากกว่าและดีกว่า พ่อแม่ที่หาเช้ากินค่ำ

ประสบการณ์ชีวิตและความมุ่งหวังในความสำเร็จของพ่อแม่ ประสบการณ์ของชีวิตที่พ่อแม่ได้พบมาในอดีต มักจะเป็นแนวทางลำดับแรกที่พ่อแม่ นำมาใช้ในการเลี้ยงดูลูก เช่น รูปแบบวิธีการ และเหตุการณ์ ที่พ่อแม่เคยได้รับการเลี้ยงดูมาก่อน หรือแนวทางที่พ่อแม่ได้พบเห็นเป็นตัวอย่างจากชีวิตของผู้อื่น เป็นต้น พ่อแม่ที่มีประสบการณ์ในชีวิตมากมีแนวโน้มที่จะเข้าใจลูก และมีแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูลูกที่ดี ความมุ่งหวังในความสำเร็จของพ่อแม่จะเป็นตัวกำหนดหรือ โน้มน้าววิถีชีวิตของลูก พ่อแม่มีความมุ่งหวังไว้สูง มักจะมีการเลี้ยงดูในลักษณะเข้มงวดและกวดขัน ในขณะที่พ่อแม่ที่มีความมุ่งหวังไม่สูงนัก อาจจะมีการเลี้ยงดูในลักษณะผ่อนปรนมากขึ้น

เวลาของพ่อแม่ที่มีให้กับลูก เวลาว่างของพ่อแม่ที่มีโอกาสได้เล่นคุยกับลูก ตลอดจนพาออกไปเที่ยว เป็นการสร้างความใกล้ชิดที่ทำให้พ่อแม่ลูกมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนชักนำให้

ปรับตัวเข้าหากันได้ง่าย และดีขึ้น ครอบครัวที่พ่อแม่มีเวลาให้ลูกมาก ลูกจะมีแนวโน้มที่เป็นผู้ที่มีความอ่อนโยน มีทัศนคติที่ดี เนื่องจากมีความอบอุ่นใจ สำหรับกรณีของครอบครัวที่พ่อแม่มีเวลาว่างให้แก่ลูกน้อยโดยทั่วไปมักจำเป็นต้องมีผู้อื่นเลี้ยงดูลูกให้ เช่น ญาติผู้ใหญ่ (ปู่ ย่า ตา ยาย) มักจะมีแนวโน้มที่จะหลงและตามใจเด็ก ซึ่งอาจชักนำให้เด็กหลงตัวเองและอึดอง หรือในกรณีที่มีพี่เลี้ยงหรือคนใช้ดูแลลูกให้ เด็กอาจมีปัญหาเกี่ยวกับความก้าวร้าว ข่มขู่ ทั้งนี้เพราะเด็กสามารถเรียกร้องต่อพี่เลี้ยงหรือคนใช้ได้มากกว่าพ่อแม่ โดยทั่วไปพี่เลี้ยงหรือคนใช้ไม่มีความกล้าในการตัดสินใจในการเลี้ยงดูเด็กเหมือนพ่อแม่ อีกทั้งความรู้สึกรับผิดชอบในการเลี้ยงดูเด็กก็มีน้อยกว่าพ่อแม่ ลักษณะการเลี้ยงดูลูกเช่นนี้มักพบเห็นบ่อย ในครอบครัวที่มีภาระการงานมาก ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวเชิงล้อเล่นของพ่อแม่บางครอบครัวว่า “บ้านของคนใช้ ลูกก็ของคนใช้” เป็นต้น

จำนวนลูกและสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวที่มีจำนวนลูกและสมาชิกในครอบครัวที่แตกต่างกัน ก็จะมีแนวทางหรือวิธีการเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน ครอบครัวที่มีลูก 1 คน พ่อแม่จำเป็นต้องมีภาระที่จะจัดหากิจกรรมและจัดเวลาให้ลูกมากกว่าครอบครัวที่มีลูกหลายคน ครอบครัวที่มีลูก 2 หรือ 3 คน ก็จะพบปัญหาในการเลี้ยงดูแต่ละคนที่แตกต่างกันไป สำหรับกรณีของครอบครัวที่มีลูกหลายคนมักจะประสบปัญหาภาระในการเลี้ยงดูและจัดกิจกรรมมากกว่าครอบครัวที่มีลูกน้อยกว่า ในกรณีที่ครอบครัวมีสมาชิกหลายคนในบ้านเดียวกันเด็กมักจะมี ความอบอุ่น ไม่เหงา มีความกระตือรือร้น(Active) และพัฒนาการที่ค่อนข้างเร็ว เพราะมีสมาชิกของครอบครัวหลายคน ผลัดเปลี่ยนกันมาเลี้ยงดูหรือเล่นกับเด็ก ภาระของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูกมักจะเบาบางลงตามจำนวนของสมาชิกในครอบครัว

ความเข้มแข็งทางจิตของพ่อแม่ ความเข้มแข็งทางจิตใจของพ่อแม่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการพิจารณาแนวทางหรือวิธีการเลี้ยงดูลูก โดยทั่วไปพ่อแม่มักจะมีจิตใจอ่อนไหวต่อการเลี้ยงดูพ่อแม่ที่ใจอ่อนมาก ๆ มักจะกลัวว่าลูกจะเจ็บ จะหิว จะลำบาก และช่วยลูกในทุก ๆ ทาง แม้กระทั่งตัดสินใจแทนลูกในหลาย ๆ กรณี เช่น ซื้อขนม ของเล่น เป็นต้น อันเป็นการปิดโอกาส ที่ลูกจะฝึกฝนการช่วยเหลือตนเอง ความเข้มแข็ง และการตัดสินใจด้วยตนเอง อาจเป็นสาเหตุทำให้ลูกไม่มีความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง ขาดความมานะ ขาดประสบการณ์ ขาดความเชื่อมั่นตนเอง และมักต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นอยู่เสมอ ปัญหาเกี่ยวกับความเข้มแข็งทางจิตของพ่อแม่ นั้นมีจริงดังคำกล่าวสุภาษิตไทยที่ว่า “รักลูกให้ลูกทาง” หรือ “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” เป็นต้น ซึ่งมีความหมายในเชิงให้พ่อแม่ต้องข่มใจ หรือทำจิตใจให้เข้มแข็งในการเลี้ยงดูลูก องค์ประกอบหลักที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดแนวทางหรือวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูก ซึ่งแต่ละครอบครัวจะต้องพิจารณาให้เหมาะสม โดยถือองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้เป็นข้อคิดและอุทาหรณ์ และควรที่จะเข้าใจด้วยว่าไม่มีรูปแบบหรือวิธีการเลี้ยงดูใดที่ดีหรือมีความเหมาะสมที่สุดสำหรับ

ทุกครอบครัว รูปแบบหรือวิธีเลี้ยงลูกที่เหมาะสมสำหรับแต่ละครอบครัวจะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะขององค์ประกอบที่แวดล้อมอยู่ (ตรีสุคนธ์ มาลีแก้ว, 2546 : 25-29)

ในการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูนั้นเป็นงานที่มีผู้ค้นพบมากมายไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบ รูปแบบ หรือวิธีการอบรมเลี้ยงดูก็ตาม ต่างก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งสิ้น ทั้งพฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ในการศึกษาผู้ศึกษาได้นำเอาแนวคิดเรื่องการอบรมเลี้ยงดู 4 แบบ และองค์ประกอบด้านฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษาของพ่อแม่ ผู้ปกครอง จำนวนลูกหรือสมาชิกในครอบครัว การใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเสพยาเสพติดของวัยรุ่น เช่น เด็กที่มีฐานะดี แต่ถูกเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย พ่อแม่ไม่มีเวลาดูแล เด็กก็อาจจะมีโอกาสเสี่ยงต่อการใช้ยาเสพติดได้มากกว่า เด็กที่มีพ่อแม่ยากจน แต่มีการเลี้ยงดูลูกแบบเอาใจใส่ มีเวลาพูดคุยอบรมสั่งสอนลูกสม่ำเสมอ

2.4.2 บทบาทวัด (ศาสนา) กับการขัดเกลาทางสังคม

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญควบคู่กับสังคมมนุษย์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไม่ว่าสังคมของชนชาติใดหรือภาษาใด เพราะศาสนาเป็นสิ่งที่มาทับค่านิยม (Values) บรรทัดฐาน (Norms) และวัฒนธรรม (Culture) ของมนุษยชาติ จะเห็นได้ว่าศาสนามีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ทุกคนและมีความสัมพันธ์ต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมมนุษย์เป็นอย่างมาก เนื่องจากศาสนาเป็นสื่อระหว่างมนุษย์กับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ฉะนั้นศาสนาจึงเป็นที่รวมของความเคารพนับถือสูงสุดของมนุษย์เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เข้าถึงสิ่งสูงสุดตามอุดมการณ์หรือความเชื่อนั้น

ความหมายของศาสนา

ศาสนามีความหมายตามความคิด ความเชื่อของแต่ละสังคม ซึ่งมีทั้งความเหมือนและแตกต่างกันไปในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ศาสนา คือ ระบบความเชื่อถือ การปฏิบัติ และการจัดระเบียบองค์การที่ก่อรูป จริยธรรม ซึ่งแสดงออกมาในพฤติกรรมของผู้ที่ยึดมั่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524 : 305)

ศาสนา คือ ลัทธิความเชื่อของมนุษย์อันมีหลักคือแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงถึงหลักฐานประการหนึ่งพร้อมทั้งลัทธิที่จะกระทำตามความเห็น หรือสั่งสอนในความเชื่อนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 758)

องค์ประกอบของศาสนา

การพิจารณาความหมายของศาสนาอย่างเดียว ย่อมจะไม่ชัดเจนพอ เพราะฉะนั้นควรจะ ได้พิจารณาถึงองค์ประกอบของศาสนา นักวิชาการได้แบ่งองค์ประกอบของศาสนาเป็น 6 ประการ (Vijittra_Zenana. 2550. องค์ประกอบของสถาบันศาสนา : ออนไลน์) คือ

1. ศาสดาหรือผู้ก่อตั้ง (Founder or Prophet) คือ ผู้ก่อตั้งศาสนาหรือผู้สอนศาสนาดั้งเดิม เช่น ศาสนาคริสต์ก็มีมีพระเยซู ศาสนาอิสลามก็มีพระมหามะหมัด ศาสนาเซนก็มีพระมหาวีระ ศาสนา ลิกซ์ก็มีท่านครุณานัก หรือแม้แต่พระพุทธศาสนาก็มีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้ตั้งศาสนา ท่าน เหล่านี้เดิมก็เป็นคนธรรมดาแต่มีความฉลาดมาก บางท่านได้บำเพ็ญบารมีสะสมความดีมา มาก พร้อมทั้งมีความวิริยะอุตสาหะอย่างมากที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ จึงแสวงหาจนพบแล้วตั้ง คำสอนหรือบัญญัติให้คนทั้งหลายประพฤติปฏิบัติ

2. หลักคำสอนหรือศาสนธรรม (Teachings) องค์ประกอบที่ 2 นี้ถือว่าสำคัญมาก เพราะถือเป็น ผลงานของศาสนาหรือผู้ก่อตั้งศาสนา เพราะถ้าไม่มีผลงานเป็นที่ยอมรับของคนทั้งหลาย แล้ว ท่านก็ไม่ได้เป็นศาสดา เพราะฉะนั้น ทุกศาสนาก็ต้องมีหลักคำสอนเป็นสาระสำคัญ ทั้งที่เป็นระดับศีลธรรมจรรยาในการครองชีวิต และระดับปรมัตถส์จะ เป็นจุดหมายขั้นสุดท้ายของชีวิต คัมภีร์ในศาสนาต่าง ๆ มีชื่อเรียกดังนี้

3. นักบวช สาวก ศาสนบุคลล หรือผู้นำทางศาสนา (Priests or Disciples) สถาบันศาสนาที่ ดำรงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ ก็โดยอาศัยการศึกษาปฏิบัติและการทำงานเผยแผ่ของสาวกหรือนักบวช ของศาสนานั้น ๆ เพราะเป็นผู้แทนศาสดา เป็นผู้สืบต่อศาสนา และเป็นศาสนทายาทโดยตรง ศาสนา นั้น จะเจริญหรือเสื่อมโทรม ก็โดยอาศัยผลงานการเผยแผ่ของสาวกเป็นสำคัญ

4. ศาสนิกชน (Followers) ต้องมีศาสนิกชนผู้นับถือเลื่อมใสในศาสนานั้น ๆ เพราะ การทำงานเผยแผ่ของพระนักพรตหรือนักบวช ศาสนิกชนเหล่านี้มักเรียกตามชื่อศาสนาที่ตน เลื่อมใสนับถือ เช่น พุทธศาสนิกชน คริสตศาสนิกชน อิสลามิกชน หรือมุสลิม เป็นต้น

5. ศาสนสถาน (Sacred Places) ทุกศาสนาย่อมกำหนดสภาวะศักดิ์สิทธิ์ให้แก่สถานที่ แห่งใดแห่งหนึ่ง สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นที่เคารพสักการบูชาสำหรับ ศาสนิกชน ศาสนสถานเหล่านี้ยอมรับกันว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้เข้ามาจะต้องแสดงความเคารพ ใครจะมาล่วงเกินหรือประพฤติกิริยาที่ไม่เหมาะสมหรือถูกเหยียดหยามไม่ได้ จะเป็นการทำลาย จิตใจ เป็นความรู้สึกลึกซึ้งที่แผ่ลึกยากที่จะอธิบายได้ นับว่าเป็นอันตรายต่อศรัทธาความเชื่อถือของ ศาสนิกชนนั้น

6. พิธีกรรมหรือศาสนพิธี (Ritual Performance) ทุกศาสนามีพิธีกรรมทางศาสนา และมัก ประกอบพิธีในศาสนสถานหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในศาสนาพุทธ การบรรพชาอุปสมบท

จะต้องทำในอุโบสถ ในศาสนาอิสลาม มีการประกอบพิธีละหมาดวันศุกร์ในมัสยิด ประกอบพิธีฮัจญ์ ณ วิหารกาบাহ์ นครเมกกะ หรือในศาสนาคริสต์ก็มีพิธีศีลสมรส พิธีมิสซาบูชาขอบพระคุณ ในโบสถ์ เป็นต้น พิธีกรรมทางศาสนานับว่ามีส่วนสำคัญมากในการแสดงความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ทำให้ศาสนิกชนของศาสนานั้น ๆ มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์กัน

ความสำคัญของศาสนา

ประทีป สวาโย (2545 : 4-5) ได้กล่าวถึงความสำคัญ และประโยชน์ของศาสนา ไว้ดังนี้

1. เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในสังคม
2. ช่วยกล่อมเกล่าจิตใจให้สะอาดพร้อมจะรับความดีได้ง่าย
3. ช่วยระคับระคองคนไม่ให้หลงไปในอำนาจฝ่ายต่ำ
4. ช่วยให้คนที่ผิดหวังในชีวิตแก้ปัญหาด้วยปัญญา
5. ทำให้ชีวิตครอบครัวมีความอบอุ่น
6. ช่วยทำให้ทรัพยากรมนุษย์มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น
7. ช่วยสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยขจัดช่องว่างทางสังคม สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน
8. เป็นรากฐานแห่งคุณงามความดีทั้งปวง เช่น กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ของสังคม
9. เป็นบ่อเกิดแห่งศิลปวัฒนธรรม
10. เป็นบ่อเกิดแห่งวิทยาการต่าง ๆ
11. เป็นมรดกล้ำค่า เป็นความหวัง และวิถีทางสุดท้ายแห่งความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ

ประโยชน์ของศาสนา (2545 : 5)

1. ช่วยทำให้คนมีจิตใจสูงและประเสริฐกว่าสัตว์
2. ช่วยทำให้คนมีวินัยในตัวเองสูง ไม่ดีใจจนเกินเหตุเมื่อประสบกับอารมณ์ดี และไม่เสียใจจนเสียคนเมื่อเผชิญกับเหตุร้าย
3. ช่วยทำให้คนในสังคมอยู่กันได้อย่างสงบสุข
4. ช่วยส่งเสริมและสร้างสรรค์ผลงานอันมีค่าทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรมแก่สังคม
5. สอนให้คนเป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลสตัณหา (ความชั่ว/อบายมุข/บาป) โดยใช้สติปัญญาเป็นเครื่องชี้นำทางที่ถูกต้อง
6. ช่วยทำให้โลกุดิข้อพิพาทต่าง ๆ ได้ แล้วนำมาซึ่งสันติภาพแก่โลกในที่สุด
7. ช่วยประสานรอยร้าวในสังคมมนุษย์ทำให้สังคมมีเอกภาพในการทำ การพูด และการคิด

นอกจากนี้ ชาติติยา กรรมสูตร และคณะ (2547 : 46-47) ยังได้กล่าวว่า สถาบันศาสนา เช่น วัดพุทธ โบสถ์คริสต์ และสุเหร่า ล้วนเป็นสถานที่ที่มีหน้าที่อบรมปลูกฝัง สั่งสอน จัดเกล้า ให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ซึ่งหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนนี้เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ บาทหลวง และอิหม่าม โดยเฉพาะในอดีต บุคคลดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแพร่ศาสนา และศาสนสถานเป็นศูนย์กลางของการสอนศาสนา แต่ปัจจุบันสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ศาสนสถานในบางศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ คลายความสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการสั่งสอน ศาสนาลงไป การเผยแพร่ศาสนาพุทธในปัจจุบันปรับเปลี่ยนเป็นการเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ มากขึ้น และบุคคลที่เผยแพร่คำสอน อาจารย์ไปถึงแม่ชีและฆราวาสบางส่วนด้วย การศึกษาการถ่ายทอดคุณธรรมจากสถาบันศาสนาในปัจจุบัน สามารถวัดได้จากองค์ประกอบ 4 ประเภท ดังนี้

- 1) การไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ศาสนสถาน (วัด โบสถ์ และมัสยิด)
- 2) การฟังนักบวช ได้แก่ พระสงฆ์ บาทหลวง และอิหม่ามเทศน์คำสอนศาสนา
- 3) การฟังหรือชม รายการทางธรรมหรือการสอนศาสนาจากรายการวิทยุ โทรทัศน์ ทั้งโดยนักบวช แม่ชี และฆราวาส
- 4) การอ่านเรื่องธรรมะจากสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ทั้งจากหนังสือพิมพ์ วารสาร และหนังสือพิมพ์ จะเห็นได้ว่าสถาบันศาสนามีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของมนุษย์อีกทั้งยังมีส่วนสำคัญต่อการช่วยยกระดับพื้นฐานจิตใจให้สูงขึ้น กล่าวคือ ศาสนาทุกศาสนาทำให้มนุษย์มีที่พึ่งและยึดมั่นในการทำความดี จึงมีการใช้สถาบันศาสนาในการช่วยเหลือผู้ติดสารเสพติดให้มีจิตใจที่เข้มแข็งมีสมาธิกระทำความดี ไม่หลงมัวเมาอยู่ในความชั่วและสิ่งที่เป็นอบายมุข อาทิเช่น การยึดมั่นในสัจจะของผู้เข้ารักษาที่สำนักสงฆ์ถ้ากระบอก จ.สระบุรี การยึดมั่นในองค์ศาสดาแห่งคริสตศาสนา ได้แก่ บ้านสันติสุข จ.ราชบุรี การยึดมั่นในองค์พระศาสดาอิสลามที่บ้านฮัรกอม จ.ละโว้เจียงเตรา ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังภูมิคุ้มกัน อัน ได้แก่ ศาสนาลงในจิตใจของบุคคลนั้นตั้งแต่เยาว์วัย โดยผ่านทาง การเลี้ยงดูของครอบครัว การอบรมสั่งสอนในโรงเรียน ตลอดจนขอบข่ายงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กให้สมบูรณ์ตรงตามวัย ซึ่งผลของการกระทำดังกล่าว ไม่ใช่เพียงการปลูกฝังความดีงามทางศาสนาให้เติบโตงอกงามขึ้นในจิตใจของบุคคลเท่านั้น หากแต่ในเวลาเดียวกันก็เท่ากับได้ ฝัง รากลึกให้มีจิตใจที่แข็งแกร่ง มั่นคง พร้อมทั้งจะเผชิญปัญหาอุปสรรคของชีวิต รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษเป็นภัยแก่ตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สารเสพติด ได้ และทุกครั้งที่เกิดความลังเลใจขึ้น จิตใจก็ต้องตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งที่ดีงามกับชีวิตได้ ศาสนาที่ได้รับการปลูกฝังก็จะเป็นภูมิคุ้มกันไว้ตั้งแต่ในวัยเด็กจะช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจให้เขารู้จักตนเองให้เกิดความหัยังคิด ความยับยั้งชั่งใจ ที่จะไม่เลือกเดินทางไปสู่วิถีทางแห่งความชั่ว ความหลงผิด หรือเดินไปสู่การใช้สารเสพติด อันเป็นพิษภัยต่อชีวิตของตนเอง ทางกรมศาสนาซึ่ง

เป็นกรมหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการ ได้เล็งเห็นความสำคัญของศาสนาว่าน่าจะมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรม โดยการเผยแพร่ธรรมะพร้อมกับการให้ความรู้ทางด้านสารเสพติดไปด้วย (สุภัทรา ลบล้ำเลิศ, 2542 : 110)

ในส่วนของพระสงฆ์ก็ยังมีบทบาทต่อการพัฒนาจริยธรรมของเยาวชน อยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะในด้านการเป็นผู้เตือนสติอยู่ในระดับมากที่สุด ในการตักเตือนไม่ให้เยาวชนหลงใหลในสิ่งที่ให้โทษ เช่น ยาเสพติด การพนัน การเที่ยวกลางคืน และวัดก็ยังคงเป็นแหล่งที่มีการให้ความรู้เกี่ยวกับสารเสพติดแก่นักเรียน (สิวนันท์ ศิริวนารังสรรค์, 2535 : บทคัดย่อ)

สรุป ท่ามกลางปัญหาที่หลากหลายเป็นต้น ปัญหาอาชญากรรมที่กำลังเกิดกับเด็กและเยาวชน จำเป็นต้องเร่งฟื้นฟูบทบาทของสถาบันศาสนาให้ปรับตัวเพื่อสอดคล้องกับสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยนไป ผู้นำศาสนาจะต้องรับภาระหนักเช่นเดียวกับสถาบันอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ต้องรู้เท่าทันปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นที่พึ่งทางปัญญาสำหรับเด็ก ๆ และเยาวชน ให้สามารถนำหลักธรรม คำสอน คติธรรมต่างๆ ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีการปรับเปลี่ยนการสอนธรรมะในรูปแบบใหม่ให้โดนใจวัยรุ่น เป็นสิ่งที่น่าสนใจมาพิจารณาเพราะการสอนธรรมะจะช่วยระงับความทุกข์ สร้างความสุขในจิตใจ ดังที่ พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวว่าการมีวิสัยทัศน์ที่อิงอยู่กับศาสนธรรม หมายถึง การมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ความผาสุกทางจิตใจ มิใช่มุ่งแต่ความเจริญมั่งคั่งทางโภคทรัพย์ ทั้งนี้โดยตระหนักว่าความสุขขั้นสูงสุดคือ อิศราภาพทางจิตใจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องเป็นไปเพื่อให้เกิดชีวิตที่ดีงามทั้งกายและใจ ไม่หยุดเพียงแค่อุบัติกิตติทางวัตถุ พร้อมกันนั้นก็ช่วยให้ตระหนักถึงความเป็นเอกภาพของมนุษยชาติไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย เห็นว่ามนุษย์กับธรรมชาติต้องอยู่อย่างบรรสานสอดคล้อง จะเห็นได้ว่าปัจจุบันองค์การศาสนาหลาย ๆ ศาสนาพยายามทำงานรุกโดยใช้ ศาสนธรรม เป็นฐานในการขัดเกลาจิตใจ ตัวอย่างเช่น องค์การศาสนาพุทธ ผู้นำมุสลิมหรือกรรมการอิสลามประจำมัสยิด องค์การคริสตศาสนา ดังนั้น ผู้นำสถาบันหรือองค์การด้านศาสนาจะต้องทำให้จริงจังและต่อเนื่องควบคู่ไปกับการปรับบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัญหาสังคมมากยิ่งขึ้น สถาบันศาสนาคงจะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ในขณะที่ปัญหาสังคมมีมากมาย ต้องออกไปช่วยเหลือ สงเคราะห์ ยิ่งปัญหาของนักเรียน แม้จะแก้ไม่ได้ทั้งหมดด้วยหลักธรรม แต่ถ้าไม่ทำอะไรลงไปเลย หรือยื่นมองดูความล้มเหลวของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาซึ่งมีพระสงฆ์ นักบวช จะต้องไม่เพียงแต่ไม่เป็นภาระสังคมเท่านั้นแต่จะต้องลงไปช่วยเหลือเด็ก ช่วยเหลือสังคม จะเห็นได้ว่าในต่างประเทศ บทบาทของนักบวช หรือองค์การศาสนามีมาก เพราะถือเป็นหน้าที่ ที่จะต้องรับผิดชอบต่อสังคม

ในการศึกษาบทบาทของวัด (ศาสนา) ครั้งนี้จะเน้นการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ นักบวช หรือผู้นำทางศาสนา ในการถ่ายทอดคุณธรรม ซึ่งสามารถวัดได้จากกิจกรรม 4 ประเภท ได้แก่

- 1) การจัดกิจกรรมทางศาสนาที่ศาสนสถาน (วัด โบสถ์ และมัสยิด)
- 2) การเทศน์สอน คือ การที่พระสงฆ์ บาทหลวง และอิมามเทศน์สอนเกี่ยวกับศาสนา
- 3) การจัดรายการทางธรรมหรือการสอนศาสนาจากรายการวิทยุ โทรทัศน์ ทั้งโดยนักบวช แม่ชี และฆราวาส
- 4) การสื่อข้อความเกี่ยวกับธรรมะ ทางสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งจากหนังสือพิมพ์ วารสาร และหนังสือพิมพ์ โดยประสบการณ์ของเยาวชนที่มีต่อกิจกรรมเหล่านี้ น่าจะเป็นตัวชี้วัดถึงการมีส่วนร่วมของวัด (ศาสนา) ในการสร้างเข้มแข็งภายในจิตใจให้เด็กและเยาวชน ให้สามารถปฏิเสธการใช้ยาเสพติดได้ในระดับหนึ่ง

2.4.3 บทบาทของโรงเรียน กับการขัดเกลาทางสังคม

ในภาวะสังคมปัจจุบันปัญหายาเสพติดได้แพร่ระบาดไปถึงเยาวชนในสถานศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และแม้แต่ในระดับประถมศึกษาที่ตามแต่ในส่วนของระดับประถมศึกษาจะยังไม่ถึงกับติดยาโดยตรง แต่ก็มีเด็กบางส่วนถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแพร่ยาเสพติด เช่น ยาบ้า จากผลการวิจัยของหน่วยป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ปรากฏว่าระดับอายุของผู้ติดยาเสพติดลดลงมาอยู่ระหว่าง 14 – 25 ปี และมีแนวโน้มว่าอายุจะลดลงไปอีก ซึ่งแสดงว่าโอกาสที่เด็กวัยประถมศึกษาจะติดยามีมากขึ้น โรงเรียนจึงควรมีบทบาทในการรณรงค์เพื่อป้องกันการใช้ยาเสพติด ซึ่งต้องขึ้นอยู่ระบบการบริหาร และการสอน แต่ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ เป็นปัจจัยทางบุคคลที่สำคัญที่สุด ในการเป็นผู้นำแก้ไข ปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ถ้าผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ และครูตระหนักถึงบทบาทของตน ปัญหาการเสพยาเสพติดของนักเรียนจะไม่บังเกิดขึ้น และนักเรียนจะมีภูมิคุ้มกันยาเสพติดอย่างถาวรตลอดชีวิต

บทบาทของโรงเรียน

โรงเรียน หรือสถานศึกษาเป็นองค์การทางการศึกษา เป็นองค์การประเภทให้บริการ สถานศึกษาจึงมีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ (จิรภา ชูดำ. 2543 : 20)

1. วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย
2. โครงสร้าง
3. กระบวนการปฏิบัติงาน

4. บุคคล ที่ต้องนำนโยบายมาปฏิบัติภายใต้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ต่อผู้รับบริการ การจัดการจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนมี ทรัพยากรสนับสนุนจึงสามารถปฏิบัติได้บรรลุแนวทางที่กำหนด

สถานศึกษา เป็นองค์การมีหน้าที่นำนโยบายมาปฏิบัติ ด้วยการจัดการที่ใช้ทั้งศาสตร์ และ ศิลป์ การนำนโยบายเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหายาเสพติดของประเทศมากำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรมของสถานศึกษาเป็นเป้าหมาย ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนทรัพยากรของรัฐบาล แผนงานราษฎร์ - รัฐร่วมใจต้านภัยยาเสพติดในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายการปฏิบัติการกิจ และหน้าที่ของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ สถานศึกษาในฐานะระบบ ต้องรับเอาตัวป้อน ได้แก่

1. ทรัพยากรมนุษย์ เช่น ครู นักเรียน ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ
2. ทรัพยากรวัตถุ เช่น ที่ดิน อาคาร วัสดุ ครุภัณฑ์
3. ทรัพยากรการเงิน เช่น งบประมาณแผ่นดิน เงินบำรุงการศึกษา เงินบริจาค
4. สารสนเทศ เช่น ความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสถานศึกษา มาดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของแผนงานและโครงการ (จิรภา ชูคำ. 2543 : 21)

ในภาวะสังคมปัจจุบันที่ปัญหายาเสพติดได้แพร่ระบาดไปถึงเยาวชนในสถานศึกษามาก ขึ้น โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และแม้แต่ในระดับประถมศึกษาตามแต่ในส่วนของ ระดับประถมศึกษาจะยังไม่ถึงกับคิดยาโดยตรง แต่ก็มีเด็กบางส่วนถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแพร่ ยาเสพติด เช่น ยาบ้า จากผลการวิจัยของหน่วยป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในสถานศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการ ปรากฏว่าระดับอายุของผู้ติดยาเสพติดลดลงมาอยู่ระหว่าง 14 – 25 ปี และมี แนวโน้มว่าอายุจะลดลงไปอีก ซึ่งแสดงว่าโอกาสที่เด็กวัยประถมศึกษาจะติดยามีมากขึ้น โรงเรียน (สถานศึกษา) จึงควรมีบทบาทในการณรงค์เพื่อป้องกันการใช้ยาเสพติด ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับระบบ การบริหาร และการสอน ส่วนผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ จะเป็นปัจจัยทางบุคคลที่สำคัญที่สุด ในการเป็นผู้นำในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในโรงเรียน(สถานศึกษา) ถ้าผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ และครูตระหนักถึงบทบาทของตน ปัญหาการเสพยาเสพติด ของนักเรียนจะไม่บังเกิดขึ้น และนักเรียนจะมีภูมิคุ้มกันยาเสพติดอย่างถาวรตลอดชีวิต ดังนั้น ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ และครู จึงควรแสดงบทบาทของตน ดังเช่น

บทบาทของผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่โรงเรียน

กองป้องกันและบำบัดการติดยาเสพติด (ม.ป.ป. : 7 – 34) รายงานว่ากรุงเทพมหานคร ได้จัดทำแผนป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดระยะ 5 ปี (2540 – 2544) ในการใช้เป็นแนวทาง

ปฏิบัติงานประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดซึ่งสามารถวิเคราะห์บทบาทของผู้บริหาร โรงเรียนจากแผนดังกล่าวได้ดังต่อไปนี้

1.1 จัดหลักสูตร การเรียนการสอน สื่อที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดในโรงเรียน ปรับปรุงและพัฒนาแนวการจัดการเรียนการสอน สื่อ และรูปแบบการแนะแนวการป้องกันยาเสพติดในนักเรียน

1.2 พัฒนาความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับโทษและยาเสพติด ตลอดจนการศึกษาวิจัยเรื่องยาเสพติด

1.3 ร่วมมือกับผู้ปกครองในการอบรมสั่งสอนเอาใจใส่นักเรียน ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษของยาเสพติด

1.4 ส่งเสริมความร่วมมือด้านวิชาการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด ระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรประชาชน

1.5 พัฒนาบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านการป้องกันยาเสพติดให้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะ สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.6 พัฒนาบุคลากรแกนนำในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ มาร่วมจัดกิจกรรมด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด

1.7 กระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมการป้องกันการติดยาเสพติดอย่างต่อเนื่อง

1.8 ปลุกฝังทัศนคติของบุคคลให้เกิดพฤติกรรมต่อต้านการใช้ยาเสพติด

จากบทบาทของผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ ต่อการป้องกันยาเสพติดดังกล่าวสามารถสรุปได้คือ ควรจัดหลักสูตร ปรับปรุงแผนการเรียนการสอน และพัฒนาสื่อในการป้องกันการเสพยาเสพติดในโรงเรียน ต้องร่วมมือกับผู้ปกครองในการอบรมสั่งสอนเอาใจใส่นักเรียน ให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับโทษของยาเสพติด ส่งเสริม ร่วมมือ ป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ พัฒนาบุคลากรผู้ปฏิบัติงานแกนนำป้องกันยาเสพติด ตลอดจนกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมป้องกัน การป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดยาเสพติดอย่างต่อเนื่อง ปลุกฝังทัศนคติ ของบุคคลให้เกิดพฤติกรรมต่อต้านการใช้ยาเสพติด นอกจากผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ แล้ว บทบาทของครูผู้สอน ครูประจำชั้นจะช่วยเสริมให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความเรียบร้อยด้วย

บทบาทของครูผู้สอน ครูประจำชั้น

ครูผู้สอนหรือครูประจำชั้น เป็นบุคคลสำคัญที่ใกล้ชิดกับเด็กมาก สามารถรู้จักเด็กได้ดีที่สุด เมื่อเด็กมีปัญหาหรือมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ซึ่งวิเคราะห์บทบาทของครูจากแผนป้องกันและ

แก้ไขปัญหายาเสพติดระยะ 5 ปี (2540 – 2544) (กองป้องกันและบำบัดการติดยาเสพติด. ม.ป.ป. : 7-34) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูผู้สอนต่อการป้องกันการเสพยาเสพติดไว้ดังนี้คือ

- 2.1 ให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับโทษของยาและสารเสพติดและการใช้ยาที่ถูกต้อง
- 2.2 พัฒนาความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับโทษและยาเสพติด ตลอดจนการศึกษาวิจัยเรื่องยาเสพติด
- 2.3 ผลิตสื่อและพัฒนาสื่อให้มีคุณภาพเหมาะสมกับการใช้งาน
- 2.4 ดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
- 2.5 การวางแผนการป้องกันและแก้ไขที่สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน
- 2.6 ประสานงานกับประชาชน องค์กรภาครัฐ เอกชน และองค์กรประชาชน ดำเนินงานป้องกันยาเสพติด

สุรพจน์ พิสุทธิวงษ์ (2539 : 37) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูผู้สอนต่อการป้องกันการเสพยาเสพติดไว้ดังนี้คือ

1. ควรร่วมมือกับผู้ปกครอง พ่อแม่ ในการอบรมสั่งสอนเอาใจใส่ ส่งเสริมให้ทำงานตามวัย ให้คำแนะนำที่ถูกต้อง และเป็นທີ່ปรึกษาที่ดีในยามที่เกิดปัญหา
2. ควรร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการหามาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในนักเรียน โดยให้ความรู้ รวมทั้งสื่อการเรียนการสอนในหลายรูปแบบ
3. พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน และการผลิตและพัฒนาสื่อป้องกันยาเสพติดในโรงเรียน รวมถึงพัฒนารูปแบบการแนะแนวการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในนักเรียน
4. จัดตั้งอาสาสมัครแกนนำในสถานศึกษา ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มหรืออาสาสมัครป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษา

จากบทบาทของครูต่อการป้องกันยาเสพติดดังกล่าวสามารถสรุปได้ คือ รู้วิธีจัดหลักสูตรปรับปรุงแผนการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาสื่อในการป้องกันยาเสพติดในโรงเรียน ต้องร่วมมือกับผู้ปกครองในการอบรมสั่งสอนเอาใจใส่นักเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนทำงานให้เหมาะสมตามวัย สังเกตพฤติกรรมของนักเรียน เข้าร่วมกิจกรรมการป้องกันการเสพยาเสพติด และเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหายาเสพติด ให้คำปรึกษาและแนะแนวการศึกษา การประกอบอาชีพ และการปรับตัวแก่นักเรียน รวมถึงร่วมมือร่วมใจ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการป้องกันการเสพยาเสพติดในโรงเรียน จากผลงานวิจัยของ พวงเพ็ชร จินะวงศ์ (2543 : บทคัดย่อ) พบว่า วิธีที่จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดคือ ครูผู้สอนจะต้องร่วมกันปลูกจิตสำนึก สร้างความตระหนักให้นักเรียนได้เห็นถึงผลร้ายของการติดยาเสพติด โดยการสอดแทรกความรู้ในการสอนทุกรายวิชา นอกจากครูและผู้บริหารจะแสดงบทบาทดังกล่าว

มาแล้วยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นตัวแทนทางสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาสังคมของบุคคลก็คือ เพื่อน

บทบาทของกลุ่มเพื่อน

การคบเพื่อนร่วมวัย เป็นพฤติกรรมที่สำคัญยิ่งต่อจิตใจของเด็กวัยรุ่น แต่การคบเพื่อนก็ย่อมมีทั้งคุณและโทษ เพื่อนอาจเป็นผู้ประคับประคองจิตใจของวัยรุ่นในยามทุกข์ร้อน ซึ่งแน่นอนสิ่งมีประโยชน์ เพื่อนทำให้วัยรุ่นรู้สึกต่างคนต่างเป็นเจ้าของชีวิตของกันและกัน โลกนี้มีที่รักและมีผู้รัก และอื่น ๆ แต่ในมุมกลับกัน เพื่อนก็อาจชักนำวัยรุ่นไปในทางเสื่อมถอย ผู้เป็นอาชญากรวัยรุ่นมากมายในแทบทุกประเทศนั้น เมื่อค้นหาสาเหตุก็มักจะพบว่า ปัจจัยหนึ่งเกิดจากเพื่อนชักจูงประวัตินี้เด็กวัยรุ่นตามสถานศึกษาที่เสียคน เสียเด็กไปโดยประการต่าง ๆ เช่น เกรง ดิฉยาเสพติดนั้นล้วนมีสาเหตุสำคัญจากการถูกเพื่อนชักจูง เพราะจิตใจวัยรุ่นนั้นละเอียดอ่อน เปราะบางกับ “การมีเพื่อนและการไม่มีเพื่อน” ฉะนั้น การรู้จักคบเพื่อนที่ดี ที่จะชักจูงเขาไปในทางที่ดี จึงเป็นพฤติกรรมที่สำคัญของวัยรุ่น วัยรุ่นทุกคนควรสำนึกถึงสุภาษิตไทยอันไม่มีวันตายที่ว่า “คบเพื่อนดีเป็นศรีแก่ตัว คบเพื่อนชั่วพาตัวอัปปาง” (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2549 : 338)

อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนจากรายงานการวิจัย

เฟอร์แมน (1990 อ้างถึงใน ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2549 : 339) ได้ศึกษารายงานวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนที่มีต่อวัยรุ่น ซึ่งนำมาเสนออย่างเก็บใจความดังนี้

อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนมีมากกว่าอิทธิพลของครอบครัว เด็กวัยรุ่นจะเลือกเข้าหาเพื่อนของตนมากกว่าพ่อแม่ มีการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าเพื่อนสนิทของคนเรามักจะเป็นเพื่อนในช่วงวัยรุ่น

ลักษณะของเด็กวัยรุ่นมักจะชอบทำตามกลุ่มเพื่อน “ใคร ๆ ก็ทำกันทั้งนั้น” มักจะเป็นคำอ้างของเด็กวัยรุ่น วัยรุ่นต้องการการยอมรับ ความคาดหวังจากพวกกลุ่มเพื่อนร่วมวัยเป็นสิ่งที่พวกเขายึดมั่น เด็กวัยรุ่นมักทำอะไร ๆ ตามกลุ่มเพื่อนแม้ตนเองจะรู้ว่าไม่ดี เช่น สูบบุหรี่ (แฮมเบิร์ก, 1986)

ช่วงวัยรุ่นตอนต้น เด็กวัยรุ่นทั้งหญิงและชาย จะให้คำจำกัดความของกลุ่มเพื่อนว่าเป็นคนที่ จะ “ทำ” อะไร ๆ ร่วมกันได้ ความสัมพันธ์จะอยู่ในรูปของการมีกิจกรรมร่วมกัน พวกเขาต้องการเพื่อนที่เข้ากันได้ ทำอะไร ๆ ด้วยกันได้ มีงานวิจัย (คล้าก, 1985) ที่ชี้ให้เห็นว่า เด็กวัยรุ่นชายจะให้คำจำกัดความของเพื่อนเป็นกลุ่มเพื่อนร่วมวัย แต่เด็กหญิงวัยรุ่นจะอ้างถึงเพื่อนคนเดียวคนหนึ่ง โดยเฉพาะ

ช่วงวัยรุ่นตอนกลาง สัมพันธภาพของเพื่อนจะเป็นเชิงการมีความสัมพันธ์มากกว่าการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กหญิง ความสัมพันธ์แนบแน่นทางจิตวิทยาจะเกิดในกลุ่มเพื่อนมากกว่าในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนจะแตกต่างกันระหว่างชายกับหญิง วัยรุ่นชายจะ

มีแนวโน้มที่ยังคงทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ในขณะที่วัยรุ่นหญิงจะเริ่มมีความเข้ม ทางความสัมพันธ์ด้านการไว้เนื้อเชื่อใจและความแนบแน่นทางอารมณ์ นั่นคือ เด็กวัยรุ่นหญิงจะ มีความรู้สึกร่วมกันมากกว่า

สรุป ผู้ศึกษาได้ศึกษาบทบาทผู้บริหาร ครูอาจารย์ กลุ่มเพื่อนในโรงเรียน และการใช้ กฎระเบียบของโรงเรียน เช่น มีการกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนที่มีการสอดแทรกความรู้ เรื่องยาเสพติดในทุกวิชา ครูอาจารย์เอาใจใส่นักเรียนสม่ำเสมอทั้งที่โรงเรียน และที่บ้าน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองนักเรียน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักเรียนได้ใช้เวลาว่าง ให้เกิดประโยชน์ การให้คำปรึกษาแนะนำ การกระตุ้นให้นักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้นำหรือ อาสาสมัครป้องกันยาเสพติด ปลูกฝังให้นักเรียนเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งเสพติดทุกชนิด การคบเพื่อนที่ใช้หรือไม่ใช้สารเสพติด ดังนั้น การใช้สารเสพติดของนักเรียนจะมากหรือน้อย ก็อาจจะขึ้นอยู่กับว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ หรือกลุ่มเพื่อน ได้ทำบทบาทของตนได้ดีและครบถ้วน เพียงใด

2.4.4 บทบาทของชุมชน กับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

ชุมชนเป็นคำที่มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางและใช้ในลักษณะแตกต่างกันออกไปคำว่า ชุมชน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Community ซึ่งพิจารณาคำในภาษาอังกฤษ Com มีความหมาย Together และจะเห็นว่ามีคำใกล้เคียงอีกหลายคำเช่น Communal ของชุมชนเพื่อชุมชน Common ร่วมเป็นสมาชิกและ Commu ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

สุวิทย์ ยี่วรพันธ์ (2512 : 12) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า กลุ่มคนซึ่งรวมกันอยู่โดยมี ความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น ความผูกพันทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม เดียวกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2515 : 19) สรุปว่า ชุมชนประกอบด้วยประชาชนซึ่งอาศัยอยู่บนพื้น แผ่นดินที่ต่อเนื่องกัน และเป็นผู้ซึ่งมีความสนใจร่วมกับผู้อื่นอย่างน้อย 1 อย่าง หรือมากกว่า ที่เป็น เหตุให้ต้องอาศัยอยู่บนพื้นแผ่นดินนั้น

อุทัย หิรัญโต (2526 : 47 - 48) ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชนจะต้องประกอบด้วย

- 1) ประชาชน หรือ คน (People)
- 2) อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง (Area)
- 3) มีความสนใจร่วมกัน (Common Interest)
- 4) มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Interaction)
- 5) มีความสัมพันธ์ต่อกัน (Relationship)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2530 : 275) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่อาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ประเวศ วะสี (2537 : 20) ให้ทรงเห็นว่า ชุมชน หมายถึงการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจรวมตัวตามพื้นที่หรือไม่ได้ สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการทำ กิจกรรมร่วมกัน

สรุป ชุมชนหมายถึงกลุ่มคนที่อยู่ ร่วมในอาณาบริเวณเดียวกันและมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการทำ กิจกรรมร่วมกัน และมีกฎระเบียบปฏิบัติร่วมกัน

บทบาทหน้าที่ของชุมชน

กองป้องกันและบำบัดการติดยาเสพติด (ม.ป.ป. : 7-34) ได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของชุมชน ดังนี้

1. เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน
2. สอดส่อง ดูแล ให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนเสมือนบุตรหลานของตนเอง ทั้งด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินโดยไม่แสวงหาประโยชน์จากเด็กและเยาวชน
3. ร่วมมือกับสถานศึกษาจัดกิจกรรมให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์
4. เป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกงานแก่เด็กและเยาวชนในการเพิ่มพูนประสบการณ์ด้านความรู้และการทำงานอาชีพ
5. ติดตามผลการดำเนินงาน สะท้อนปัญหาและแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้เรียนแก่ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหารสถานศึกษา

ดังนั้น ชุมชนควรร่วมมือร่วมใจกันสอดส่อง ดูแล เด็กและเยาวชน เป็นแบบอย่างที่ดีและร่วมมือร่วมใจกัน โดยเฉพาะในเรื่องของยาเสพติด ควรมีการร่วมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดและสารเสพติดทุกชนิด มีการให้ความรู้แก่ครอบครัวทั้งหลายในการดูแลบุตรหลานมิให้ตกเป็นทาสยาเสพติด ซึ่งใช้การฝึกอบรมแกนนำซึ่งเป็นอาสาสมัครป้องกันอาชญากรรมและรวมทั้งการป้องกันยาเสพติดด้วย แกนนำเหล่านั้นได้แก่ เยาวชน ผู้ใหญ่ และมีการตั้งชมรมต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งในด้านการกีฬา ความรู้เสริมทักษะต่าง ๆ รวมทั้งสันตนาการ มีการเยี่ยมเยียนครอบครัวที่มีปัญหา เพื่อให้คำแนะนำและคำปรึกษาหารือต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา เน้นให้ประชาชนท้องถิ่นร่วมตัวจัดตั้งกรรมการเพื่อ วางแผน ดำเนินงาน แก้ไขปัญหา ยาเสพติด โดยชุมชนเอง ตลอดจนส่งเสริมให้มีการประสานงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน องค์กรประชาชน สร้างกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ ให้ประชาชนร่วมพัฒนาท้องถิ่นของตน พัฒนาอาชีพ

ของประชาชน ขณะเดียวกันต้องดำเนินการเป็นต้นแบบเพื่อส่งเสริม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อไม่ให้เกิดการติดยาเสพติดอีกต่อไป และนอกจากการฝึกอบรมแกนนำชุมชนแล้ว ผู้มีบทบาทในชุมชนควรที่จะมีบทบาทต่อการป้องกันปัญหาเสพติด โดยแสดงออกมาให้ชัดเจนทั้งในแง่ของการปฏิบัติงาน การเสียสละเวลาต่อกิจกรรมป้องกันยาเสพติด การร่วมตัดสินใจในกิจกรรม และรวมถึงการติดตามและประเมินกิจกรรม

สรุป บทบาทของชุมชนต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่งผู้ศึกษาได้พิจารณาจากการที่ชุมชน ได้ให้ความรู้แก่สมาชิกที่เป็นวัยรุ่นภายในชุมชน การกระตุ้นให้วัยรุ่นหรือเยาวชน ได้มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด และปลูกฝังทัศนคติของวัยรุ่นให้เกิดพฤติกรรมต่อต้านการใช้ยาเสพติดทุกชนิด การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้วัยรุ่นได้มีโอกาสได้แสดงศักยภาพของตนเอง การจัดสร้างสนามกีฬาในชุมชนหรือการจัดการแข่งขันกีฬาเพื่อสร้างเสริมสุขภาพให้กับเยาวชน การช่วยตรวจตราสอดส่อง และประสานความร่วมมือกับครอบครัวและโรงเรียน หรือการตรวจตราสถานเริงรมย์ หรือแหล่งมั่วสุมต่าง ๆ น่าจะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้บรรดาเด็ก ๆ และเยาวชนรู้จักที่จะปฏิเสธ ลด ละ หรือเลิก ใช้ยาเสพติด เพราะถ้าชุมชนใดที่ปราศจากแหล่งค้ายาเสพติด และไม่มีเยาวชนที่ติดยาเสพติด ชุมชนนั้นก็เน้นในด้านการป้องกัน แต่ถ้าชุมชนใดเต็มไปด้วยแหล่งค้ายาเสพติดมั่วสุมอยู่ ก็ต้องใช้มาตรการป้องกันและแก้ไขไปพร้อม ๆ กัน รวมทั้งให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในการปราบปรามผู้ค้ายาบ้าให้หมดสิ้นไป โดยให้เบาะแสเกี่ยวกับยาเสพติด และการปิดล้อมผู้ค้าไม่ให้มีการติดต่อไม่ว่าในทางใด ๆ ก็ตาม หากทำได้ปัญหายาเสพติดก็จะหมดจากชุมชนได้

2.4.5 แนวคิด บวรชน (บ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน)

การป้องกันและแก้ไขปัญหายาหรือการพัฒนาตามระบบโครงสร้างทางสังคม บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน รวมเรียกย่อ ๆ ว่า บวรชน ซึ่งมีที่มาจากคำว่า บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) คำว่า บวร ตามพจนานุกรมคำนี้หมายถึง ประเสริฐ ถ้าเลิศ นอกจากนี้ยังเป็นคำราชาศัพท์ที่ใช้อยู่ในราชสำนักด้วยเช่นกัน คำว่า บวร เกิดจากการอักษรสามตัวมาเรียงต่อกันจนเกิดเป็นคำที่มีความหมายตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ทรงมองคำนี้ด้วยความลึกซึ้งและละเอียดอ่อน ยิ่งไปกว่านั้นยังทรงใช้อธิบายลักษณะ โครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคมไทยในมุมกว้างอย่างครอบคลุม ยากจะหาผู้ใดในแผ่นดินคิดได้เสมอเหมือน บวร อักษรสามตัวที่มีความหมายในตัวเอง เป็นความหมายที่ผูกพันและคุ้นเคยตลอดมาเริ่มจาก

บ. ใบไม้ แทนความหมายด้วยคำว่า บ้าน ซึ่งบ้านก็คือ ที่พักอาศัยหรือครอบครัวก็ได้ บ้านให้ความรัก ความอบอุ่นผูกพัน แม้จะเป็นหน่วย หรือสถาบันที่เล็กที่สุดใน โครงสร้างของสังคมใหญ่ ๆ เป็นฟันเฟืองชิ้นเล็กที่มีความหมายสำคัญมาก

ว. แหวน แทนความหมายด้วยคำว่า วัด วัดเปรียบเสมือนศูนย์กลางทางจิตใจของคนไทยมาแต่ครั้งอดีตเป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ อบรมสั่งสอนคนในชุมชนรอบ ๆ วัดให้ประพฤติถูกทำนองคลองธรรม วัดนอกจากจะเป็นสถาบันที่ประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์แล้วสำหรับชาวบ้านยังเป็นสถานที่ให้คนในชุมชนพบปะกัน ใครเดือดเนื้อร้อนใจก็มาปรึกษากัน กลับจากวัดก็ได้คำสอนดี ๆ กลับไปมากมาย อย่างที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีเสรีภาพในการนับถือศาสนาซึ่งทุกศาสนาไม่ว่าจะเป็น อิสลาม คริสต์ หรือศาสนาอื่น ล้วนมีหลักคำสอนให้ผู้คนประพฤติปฏิบัติดี โดยนัย ว. แหวน จึงหมายรวมถึง ศาสนาทุกศาสนาที่อยู่ในแผ่นดินไทย

ร. เรือ แทนความหมายด้วยคำว่า โรงเรียน โรงเรียนคือ สถานที่ที่ให้ความรู้อย่างมีแบบแผนสำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ภาระของโรงเรียนอาจดูหนักอึ้งอยู่บ้างในปัจจุบัน เนื่องจาก โรงเรียนต้องดูแลเหล่าลูกศิษย์เหมือนลูกหลานของตน นอกจากนี้โรงเรียนจะต้องให้ความรู้ทางวิชาการอย่างเต็มที่รวมถึงทำให้ศิษย์เป็นคนดีแก่สังคม (ภวนันท์สรณ์ หนูมาก. 2549 : 11-13)

การทำให้ บวร ประสานกันอย่างลงตัวไม่ได้เป็นเรื่องยากหรือต้องลงทุนอะไรมาก เพียงแต่ปัจจุบันเรามักลืมมองสังคมไทยในอดีตที่มีความอบอุ่น มีความผูกพันกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน เพราะสถานการณ์ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของประชาคม โลกและความก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ สังคมไทยมีความเจริญทางด้านวัตถุ เศรษฐกิจ ความทันสมัย สะดวกรวดเร็วเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่สภาพจิตใจของคนในสังคมกลับตกต่ำลงเรื่อย ๆ เช่นกัน ปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นได้ทวีความรุนแรงและสลับซับซ้อนมากขึ้นด้วย ถึงแม้ว่าจะได้มีการป้องกันและแก้ไข แต่ก็ยังเป็นเพียงแค่ปลายเหตุเท่านั้น และที่สำคัญกว่านั้นคือ บ้าน วัด โรงเรียน ไม่สามารถที่จะร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงพอ โดยเฉพาะปัญหายาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องรีบแก้ไขเพราะมีการแพร่ระบาดมาสู่เด็กและเยาวชนอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนด้วย เพราะชุมชนเป็นปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมเสพยาเสพติดมากด้วยเช่นกัน ดังนั้น

ชน หรือชุมชน จึงเป็นกลไกอีกส่วนหนึ่งที่จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในเด็กและเยาวชน หรือแม้แต่ปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ เหตุเพราะ ชุมชน เป็นที่ตั้งของ บ้าน วัด โรงเรียน และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลาไม่สามารถแยกออกจากกัน

ได้ และเป็นที่น่าทึ่งก็คืออยู่แล้วว่า ผลของปัญหาหายาเสพติดในเด็กและเยาวชนนั้นมิใช่เป็นปัญหาของเด็กและเยาวชนที่ติดยาเสพติดเท่านั้น แต่ส่งผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ด้วย เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ อีกทั้งยังก่อให้เกิดความกระทบกระเทือน สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชุมชนอีกด้วย

แนวคิด บวรชน จึงเป็นแนวคิดในการรวมตัวกันของ บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมที่สำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาหายาเสพติดในเด็กและเยาวชน จากการศึกษาแนวคิดบวรชน ทำให้นักศึกษาได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการมีส่วนร่วมของสถาบันที่สำคัญต่าง ๆ ในสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันชุมชน ถ้าทั้ง 4 สถาบัน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาหายาเสพติดในเด็กและเยาวชน ได้อย่างจริงจังแล้วก็ยังสามารถช่วยลดปัญหาสังคมอื่น ๆ ได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เบญจพร ทองสุข (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง อิสลามกับปัญหาหายาเสพติด โดยศึกษาความค่านึงทางศาสนากรณีปัญหาหายาเสพติดในชุมชนมุสลิม จังหวัดยะลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบัญญัติทางศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหายาเสพติด สภาพการติดยาเสพติดของชุมชนมุสลิม ลักษณะ และความค่านึงทางศาสนา ของกลุ่มมุสลิมผู้ติดยาเสพติด และการบำบัดยาเสพติดในชุมชนมุสลิม จังหวัดยะลา จากการศึกษาทางด้านกัมภีร์พบว่า ถึงแม้ว่ายาเสพติดซึ่งเป็นสารเสพติดชนิดใหม่ไม่ได้มีระบุไว้อย่างแจ้งชัดในกัมภีร์หลักของอิสลาม คือ อัล-กุรอาน และหะดีษ แต่สารเสพติดเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลาม ตามทัศนะของนิติศาสตร์อิสลามอย่างเป็นเอกฉันท์ ส่วนการศึกษากาศนามพบว่า การติดยาเสพติดได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นในจังหวัดยะลา เช่นเดียวกับในจังหวัดชายแดนภาคใต้อื่น ๆ ซึ่งผู้ติดยาเสพติดแทบทั้งหมด อยู่ในวัย 15-25 ปี มุสลิมในจังหวัดยะลา มีความเห็นร่วมกัน และสอดคล้องกันกับทัศนะทางนิติศาสตร์อิสลามที่ว่า การเสพลิงเสพติดเป็นสิ่งต้องห้าม กลุ่มผู้ติดยาเสพติดที่เลิกศึกษา มีทัศนะที่ยอมรับความเชื่อ และกฎเกณฑ์ความประพฤติปฏิบัติทางศาสนาอิสลาม ในส่วนของผู้นำมุสลิมยังแสดงส่วนร่วมในเรื่องปัญหาหายาเสพติดน้อย ไม่ว่าจะในด้านวิชาการ หรือในด้านการเข้ามาแก้ปัญหาสังคม อย่างไรก็ตาม เห็นได้ชัดว่า การช่วยแก้ปัญหาสังคมของมุสลิม ด้วยการบำบัดผู้ติดยาเสพติด โดยการใช้หลักคำสอนของอิสลามนั้น กระทำให้มีผลสำเร็จได้ โดยองค์กรพัฒนาเอกชนของมุสลิม ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิด และขจัดปัญหาหายาเสพติดนั้น มีหลายปัจจัย และมีความซับซ้อน ซึ่งศาสนาอิสลามสามารถที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาของชุมชนอย่างได้ผล ทั้งนี้โดยอาศัยหลักความเชื่อ และข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างเหมาะสมและจริงจัง

สุภัทรา ลบล้ำเลิศ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องพุทธวิธีในการแก้ปัญหาสารเสพติด ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์สงเคราะห์และบำบัดผู้ติดยาเสพติด วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการนำหลักพุทธวิธีมาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่งผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่า หลักธรรมทางศาสนาจะเป็นเครื่องควบคุม กาย วาจา ใจ ได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดความละอายและเกรงกลัวต่อบาป และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจได้เป็นอย่างดี ส่วนพุทธวิธีที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหายาเสพติด คือ หลักใหญ่ในเรื่องของศีล สมาธิ ปัญญา การเลือกคบคนดี การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การเข้าใจกฎและผลของกรรม และการมีสติจะ จะเป็นสิ่งคอยเหนี่ยวรั้งจิตใจไม่ให้กลับไปเสพย์ซ้ำอีกและสามารถกลับตัวเป็นพลเมืองดีของสังคมต่อไป ในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ผู้นำศาสนาเห็นว่า ควรมีการร่วมมือกันหลาย ๆ ฝ่าย เช่น ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สื่อมวลชน และสถาบันศาสนา

แสงระวี เทพรอด (2542 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางพุทธศาสนา พฤติกรรมทางพุทธศาสนา กับพฤติกรรมป้องกันสารเสพติด ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนวัยรุ่นจังหวัดปทุมธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางพุทธศาสนา พฤติกรรมทางพุทธศาสนา และการดำเนินชีวิตทางพุทธศาสนา กับพฤติกรรมป้องกันสารเสพติดของนักเรียนวัยรุ่น ในจังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางพุทธศาสนาจากบิดา มารดา โรงเรียน และมีความเชื่อทางพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการดำเนินชีวิตทางพุทธศาสนา และพฤติกรรมป้องกันสารเสพติด นักเรียนส่วนใหญ่มีการปฏิบัติในระดับต่ำ การได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางพุทธศาสนาจากบิดา มารดา และจากโรงเรียน การดำเนินชีวิตทางพุทธศาสนา สามารถร่วมทำนายพฤติกรรมป้องกันสารเสพติดได้ร้อยละ 31.21 โดยการดำเนินชีวิตทางพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมป้องกันสารเสพติดมากกว่าการปลูกฝังคุณธรรมจากบิดา มารดา และการปลูกฝังคุณธรรมทางพุทธศาสนาจากโรงเรียน นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะให้มีการปลูกฝังคุณธรรมทางพุทธศาสนาให้แก่เยาวชนทั้งในส่วนของบิดา มารดา และโรงเรียน โดยมีบิดา มารดา และครูเป็นตัวแบบที่ดี เพื่อให้เยาวชนใช้เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ

สปีลกาและคณะ (Spilka et al. 1985 citing in Malmash, Fitch, Wilson, and Nybery. 1981 อ้างถึงใน แสงระวี เทพรอด. 2542 : 75) ได้ศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนากับการใช้ยาเสพติด ผลการศึกษาพบว่า ความเข้มแข็งของความเชื่อและพฤติกรรมทางศาสนามีความสัมพันธ์ทางลบกับการใช้ยาเสพติดทุกประเภท วัยรุ่นซึ่งเข้าร่วมพิธีทางศาสนาบ่อยครั้งจะมีน้อยรายที่มีการใช้ยาเสพติด

อังสนา เปศะนันท์ (2536 อ้างถึงใน แสงระวี เทพรอด. 2542 : 69) ศึกษาสาเหตุที่ทำให้ นักเรียนมีพฤติกรรมสุดคมसारระเหย ประชากรที่ใช้ศึกษาเป็นเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดบางโพโสมาวาส สังกัดกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2534 ที่มีพฤติกรรมสุดคม สารระเหย จำนวน 13 คน ทำการศึกษากลุ่มตัวอย่าง 3 คน เป็นรายกรณี โดยใช้กระบวนการ ในการศึกษา 7 ขั้นตอน ผลการศึกษาพบว่า การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวที่ไม่ถูกต้อง และ สิ่งแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในสังคม เป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กมีโอกาสใช้ยาเสพติดได้ เช่น การอยู่ใกล้ชิดกับยาเสพติด คือแหล่งชุมชนแออัด หรือสังคมที่มีการขายยาเสพติดแพร่หลาย หาซื้อง่าย ราคาถูก

รววิทย์ อรรถโกวิทชาติ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของ ผู้ปกครอง โรงเรียน และชุมชน ต่อการป้องกันการเสพยาบ้าของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง โรงเรียน และชุมชน ต่อการป้องกันการเสพยาบ้าของนักเรียน และศึกษาปัญหาและการแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมของ ผู้ปกครอง โรงเรียน และชุมชน ต่อการป้องกันการเสพยาบ้าของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 5 ด้าน คือ การให้การศึกษา การให้บริการข้อมูลข่าวสาร การจัดกิจกรรมเสริม การแนะแนวและให้คำปรึกษา และการสร้างสื่อสัมพันธ์ภายในครอบครัว ผลการศึกษา พบว่า ผู้ปกครองและชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของกิจกรรม การป้องกันการเสพยาบ้า และไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกด้าน ส่วนผู้อำนวยการหรือครูใหญ่ และ ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมน้อย ถึงปานกลางในขั้นการปฏิบัติของทุกด้าน ปัญหาที่พบคือ ผู้ปกครองไม่มีเวลาร่วมทำกิจกรรมกับโรงเรียนและชุมชน

จาริต บัวเกตุ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสพยาเสพติด ของนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดกระบี่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสพยาเสพติดของนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญ ศึกษา จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านโรงเรียนมีผลต่อการเสพยาเสพติดของนักเรียน เพราะ มีตัวอย่างการเสพยาเสพติดในโรงเรียน โรงเรียนจัดกิจกรรมนันทนาการให้นักเรียน น้อยไป และภายในโรงเรียนมีแหล่งซื้อและขายสารเสพติดและเพื่อนที่ชักชวน ส่วนปัจจัย ด้านครอบครัว พบว่า ผู้ปกครองคาดหวังในตัวนักเรียนสูงเกินไป

ปกรณชัย สุพัฒน์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหา สาเหตุ แนวทางการป้องกัน และการแก้ไขการเสพยาบ้า ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนบึงสมบูรณ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาปัญหา สาเหตุที่ทำให้นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบึงสมบูรณ์ เสพยาบ้า และเพื่อศึกษาแนวทางป้องกันและแก้ไขการเสพยาบ้าของนักเรียน

มัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบึงสมบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหา และสาเหตุของการเสพติดยาบ้ามาจาก 1) สภาพร่างกายของนักเรียนเจ็บป่วยจึงต้องใช้ยาบ้าบำบัดอาการเจ็บป่วยรวมทั้งความต้องการทางจิตใจและความอยากรู้อยากลอง 2) สภาพแวดล้อมทางบ้าน เช่น ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การเลี้ยงดูที่เข้มงวดมากเกินไป หรือการที่ผู้ปกครองไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแลนักเรียน บริเวณบ้านอยู่ในที่ที่ใกล้แหล่งค้ายาบ้า 3) สภาพแวดล้อมทางโรงเรียน เช่น กลุ่มเพื่อนชักจูงหรือใช้อิทธิพลกลุ่ม ชักนำ ครูใช้อำนาจมากเกินไป กฎ ระเบียบของโรงเรียนในการแก้ไขปราบปรามการเสพติดยาบ้าไม่ได้นำมาใช้อย่างจริงจังและสม่ำเสมอ ส่วนแนวทางในการป้องกันการเสพติดยาของโรงเรียนบึงสมบูรณ์ ได้แก่ การให้ความรู้เกี่ยวกับพิษภัยของยาบ้า การสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับยาบ้าในรายวิชาต่าง ๆ การจัดป้ายนิเทศณรงค์ป้องกันการเสพติด ยา จัดสัปดาห์ป้องกันการเสพติด ส่งเสริมให้นักเรียนออกกำลังกาย จัดกิจกรรมทางศาสนา จัดโครงการเพื่อนช่วยเพื่อน ในการแก้ไขการเสพติดยาของนักเรียนโรงเรียนบึงสมบูรณ์จะประสานงานกับผู้ปกครองโดยส่งนักเรียนที่เสพติดยาเข้าบำบัดในศูนย์บำบัดต่าง ๆ

อารีย์ कुमारแก้ว (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การดำเนินงานป้องกันยาเสพติดในโรงเรียนสันป่าตองวิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดในโรงเรียนสันป่าตองวิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของยาเสพติดในโรงเรียน พบว่า มีการแพร่ระบาดอยู่ในกลุ่มของยาเสพติดประเภทหมี สุรา และยาบ้า โดยรุนแรงที่สุด คือ ยาบ้า และพบว่า ผู้เสพและผู้ค้าส่วนใหญ่เป็นนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีสาเหตุการใช้ยาเสพติดนั้น คือ ความต้องการทดลองใช้ ปัญหาทางด้านครอบครัว และการเลียนแบบเพื่อน ตามลำดับ ส่วนด้านการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในโรงเรียนนั้น พบว่า โรงเรียนมีนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายในการป้องกันและแก้ไขอยู่หลายรูปแบบ ทั้งการป้องกัน การเฝ้าระวัง และการบำบัดรักษา แต่ก็ยังประสบปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในโรงเรียนเนื่องจากจำนวนนักเรียนมีมากเกินไป สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของโรงเรียนเป็นพื้นที่ที่มีบริเวณกว้างใหญ่ มีมุมอับ เป็นที่ลับตาคน สะดวกและง่ายต่อการเสพติดและค้ายา การขาดบุคลากรที่รับผิดชอบด้านงานป้องกันยาเสพติดโดยตรง ผู้บริหารโรงเรียนและครูขาดการตระหนักในปัญหายาเสพติด และการขาดความร่วมมือจากผู้ปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับในชุมชนมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดด้วยเช่นกัน โดยที่ความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ มีการแพร่ระบาดจากกลุ่มผู้ใช้แรงงานลูกหลานเข้าสู่กลุ่มนักเรียน

สมรวัติ มงพลเมือง (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การแพร่ระบาดของยาเสพติด ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไปที่มีผลต่อการชักจูงให้นักเรียนติดยาเสพติดคือ ปัญหาครอบครัวแตกแยก ไม่ได้ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัว การคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติด สถานศึกษามีบริเวณที่เป็นแหล่งมั่วสุม โดยเฉพาะบริเวณห้องน้ำห้องส้วม และค่านิยมที่ไปเที่ยวตามสถานเริงรมย์ซึ่งเป็นแหล่งที่มีการมั่วสุมยาเสพติดของกลุ่มวัยรุ่น ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวกับแนวทางการป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในโรงเรียนที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้น จะต้องมีการร่วมมือระหว่างครู โรงเรียน นักเรียน ผู้ปกครอง และองค์กรต่าง ๆ

วีระชัย ศรีหาพล (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาภาพรวมของการมีส่วนร่วม ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ในจังหวัดกาฬสินธุ์ และศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า ในด้านการเผยแพร่ข่าวสารความรู้เรื่องยาเสพติดโดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์มีส่วนร่วมในรูปของการเทศน์หรือการบรรยายเรื่องยาเสพติดผ่านหอกระจายข่าวมากที่สุด พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกันมีส่วนร่วมไม่ต่างกัน ด้านการจัดกิจกรรมหรือโครงการป้องกันยาเสพติด โดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์มีส่วนร่วมในรูปของการจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนใช้เวลาว่างห่างไกลยาเสพติดมากที่สุด มีปัญหาอุปสรรคในรูปของการจัด โครงการบรรพชาอุปสมบทสามเณรพระภิกษุภาคฤดูร้อนมากที่สุด ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีส่วนร่วม และปัญหาอุปสรรคไม่ต่างกัน ในด้านการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ โดยภาพรวมพบว่า พระสงฆ์มีส่วนร่วมในรูปของการให้ใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่อบรมสัมมนาเสพติดมากที่สุด ส่วนที่เป็นปัญหาและอุปสรรคคือการแจ้งข้อมูลผู้เสพยาเสพติด พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกันมีส่วนร่วม และปัญหาอุปสรรคไม่ต่างกัน และในด้านการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยภาพรวมพระสงฆ์มีส่วนร่วมในรูปของการแนะแนวทางแก้ปัญหายาชีวิตแก่ผู้ติดยาเสพติดมากที่สุด มีปัญหาและอุปสรรคในการทำหน้าที่บำบัดรักษาด้วยยาสมุนไพรมากที่สุด ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกันมีส่วนร่วม และปัญหาอุปสรรคต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

โศภา ชูพิชัยกุล และจักรเทพ เอมชบุตร (2529 : 55-56 อ้างถึงใน พันธศักดิ์ นาครอด. 2546 : 68) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาวิธีการนำศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมช่วยแก้ปัญหายาเสพติด ซึ่งได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่า มีความเป็นไปได้ที่จะนำวิธีการทางศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและบำบัดรักษาผู้เสพยาเสพติด ประชากรจากทุกประเทศมีความเห็นด้วยอย่างยิ่งในการที่จะนำศาสนา

เข้ามามีส่วนช่วยในการป้องกันและบำบัดรักษายาเสพติด หลักธรรมทางศาสนาจะสามารถช่วยยึดเหนี่ยวคนไม่ให้ไปติดยาเสพติดได้ ทำให้คนมีสติรู้จักระวังในการดำรงชีวิต ทำให้เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงของชีวิต และรู้จักแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต

โสภา ชปิลมันน์ (อ้างถึงใน พันธศักดิ์ นาครอด. 2546 : 68) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาความรู้สึกของผู้ติดยาเสพติดที่มีต่อศาสนาและวิธีการนำศาสนามาแก้ปัญหายาเสพติด ซึ่งได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่า ผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่บิดามารดา ไม่เคยอบรมสั่งสอนหรือให้ความรู้ทางศาสนาเลย ผู้ติดยาส่วนใหญ่ก่อนเข้ารับการรักษาเคยเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นครั้งคราวเท่านั้นและระหว่างรับการรักษาผู้ติดยาเสพติดส่วนมากจะเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนา

ภัสพงษ์ มือนันต์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษา ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษา ตามแนวนโยบายการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา(พ.ศ.2540-2544) พบว่า องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษาอยู่ในระดับต่ำ โรงเรียนยังไม่ให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษาเท่าที่ควร ส่วนชุมชนรับรู้สถานการณ์การแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชนและสถานศึกษา มีความสัมพันธ์ในชุมชนค่อนข้างดีมีความสามัคคีและพร้อมให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการแก้ไขปัญหาเสพติด

อกนิษฐ์ ขำวีระ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการเสพยาเสพติดของนักเรียนในสถานศึกษา ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนปาดชานุพัฒน์ สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุดรธานี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ ศึกษาปัจจัยทางสังคม อันได้แก่ บุคคล ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนที่มีผลต่อการเสพยาเสพติดของนักเรียนในสถานศึกษา และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะครอบครัวของนักเรียนที่เสพยาเสพติดและไม่เสพยาเสพติด ผลการวิจัย ปัจจัยด้านครอบครัว พบว่า นักเรียนที่เสพยาเสพติดร้อยละ 80 มีบุคคลในครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ร้อยละ 54.3 เป็นผู้ที่กลับบ้านไม่ตรงเวลา ร้อยละ 51.4 ไม่เคยนำปัญหาของตนเองมาปรึกษากับผู้ปกครอง บิดามารดาไม่มีเวลาอบรมสั่งสอน และเป็นครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ ปัจจัยด้าน โรงเรียน พบว่า เหตุผลของการเสพยาเสพติดร้อยละ 88.6 เสพยาเสพติดเนื่องจากถูกเพื่อนชักชวน ร้อยละ 62.56 เสพครั้งแรกกับเพื่อนที่เรียนหนังสืออยู่ด้วยกัน ร้อยละ 82.9 ต้องการรวมกลุ่มเพื่อให้ยอมรับว่าเป็นพวกเดียวกัน ร้อยละ 80 เสพเพราะต้องการมีความตื่นเต้น สนุกสนานกับเพื่อน และร้อยละ 88.6 เมื่อมีเวลาว่างมีการรวมกลุ่มเสพยาเสพติด การเสพยาเสพติด

ใช้ช่วงเวลาก่อนเรียน พักกลางวัน ระหว่างอาจารย์ไม่เข้าสอน ใช้ห้องเรียน ห้องน้ำ และป่าข้างโรงเรียนเป็นสถานที่เสพยา ร้อยละ 51.4 มีความคิดว่าครูอาจารย์ไม่ให้ความสำคัญยูติธรรม ส่วนปัจจัยด้านชุมชน พบว่า กลุ่มนักเรียนที่ติดยาเสพติดมีความเห็นว่าสาเหตุของการเสพยาเนื่องมาจากในชุมชนมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดมาก ง่ายต่อการซื้อหาขามาเสพยา ร้อยละ 40 มีสถานเริงรมย์และแหล่งมั่วสุม เช่น ร้านเกมต่าง ๆ โຕ้ะสนุกเกอร์ ร้อยละ 20 และไม่มีการดำเนินการปราบปรามแก้ไขปัญหาการระบาดของยาเสพติดในชุมชน ร้อยละ 28.5

รัฐพร ปุณฺณนินฺคร (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัวกับพฤติกรรมสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเสพติดของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบางน้ำเปรี้ยววิทยา จังหวัดฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์ เพื่อ ศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวกับพฤติกรรมสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเสพติดของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวด้านลักษณะการเลี้ยงดูของบิดา มารดา/ผู้ปกครอง มีความสัมพันธ์กับเจตคติเกี่ยวกับการใช้สารเสพติด และบทบาทของตนกับบุคคลในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการใช้สารเสพติด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น .05

สุมาลี พิษิตชัยรุ่ง (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การป้องกันยาเสพติดภายในโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษา ศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนพล อำเภพล จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาระดับความสำเร็จในการป้องกันยาเสพติดภายในโรงเรียน และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการป้องกันยาเสพติด ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนมีระดับความสำเร็จในการป้องกันยาเสพติดมาก นักเรียนสามารถป้องกันตนเองจากการลองใช้ยาเสพติด รู้จักปฏิเสธผู้ที่เข้ามาชักชวนให้เสพยาเสพติด ซึ่งผู้ศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะจากการศึกษาว่า ต้องมีการเน้นการป้องกันระดับเบื้องต้นและการประสานความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน

กชกร ศุภกาญจน์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาและรูปแบบการดำเนินการป้องกันปัญหาเสพยาเสพติดสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการ การป้องกันปัญหาเสพยาเสพติด สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร และเพื่อพัฒนารูปแบบการดำเนินการป้องกันปัญหาเสพยาเสพติดสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษา พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีการดำเนินการป้องกันปัญหาเสพยาเสพติดอยู่ในระดับมาก แต่นักเรียนรับรู้ถึงสภาพการดำเนินการในระดับปานกลาง ด้านปัญหาการดำเนินการ ผู้บริหารโรงเรียนและครู มีปัญหาการดำเนินการระดับน้อย แต่นักเรียนมีปัญหาในระดับปานกลาง ด้านความต้องการการป้องกันเสพยาเสพติด ทั้งผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน มีความต้องการในระดับมากเท่ากัน ส่วนในด้าน การพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาเสพยาเสพติด พบว่า รูปแบบประกอบด้วย การดำเนินการ 3 ด้าน

คือ ด้านการวางแผน ด้านการดำเนินการ และด้านการติดตามและประเมินผล ที่ควรบูรณาการกับการปฏิบัติงานประจำ โดยประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ให้มีส่วนร่วมกับโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทุกด้านของรูปแบบผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าเหมาะสมกับการนำไปปฏิบัติในสถานการณ์จริง

วิโรจน์ ชำนาญการ (2549 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการแก้ปัญหายาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชน ในตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษามาตรการแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชน การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติด และศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชนของผู้นำชุมชนในจังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติดของเด็กและเยาวชน อยู่ในระดับมาก และมีความเห็นด้วยอย่างยิ่งในการที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชน ส่งผลให้การดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และองค์กรต่าง ๆ นั้นสามารถดำเนินการปราบปรามยาเสพติดที่ผ่านมาในปี 2545-2548 นั้น ทำให้การแพร่ระบาดของยาเสพติดลดลง

สุขสิริ โทหนอง (2549 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิคุ้มกันการติดยาเสพติดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาระดับภูมิคุ้มกันการติดยาเสพติด และปัจจัยที่มีผลต่อภูมิคุ้มกันการติดยาเสพติดของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีภูมิคุ้มกันการติดยาเสพติดอยู่ในระดับมาก มีความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหายาเสพติด และรู้จักปฏิเสธยาเสพติด ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อภูมิคุ้มกันการติดยาเสพติด พบว่า นักเรียนหญิงจะมีภูมิคุ้มกันการติดยาเสพติดมากกว่านักเรียนชาย และนักเรียนที่มีเกรดเฉลี่ยสะสม 2.51 จะมีภูมิคุ้มกันการติดยาเสพติดสูงกว่านักเรียนที่มีเกรดเฉลี่ยต่ำกว่า

สรุป แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้จะเน้นที่ลักษณะส่วนบุคคลของวัยรุ่นในเรื่อง เพศ อายุ ระดับการศึกษา ผลการเรียน ค่าใช้จ่ายที่ได้รับต่อสัปดาห์ จำนวนพี่น้อง สถานภาพสมรสของบิดามารดา และรายได้ของบิดามารดา นอกจากลักษณะส่วนบุคคลแล้ว การที่วัยรุ่นจะเสพติดหรือไม่เสพยาเสพติด จะนำลักษณะวัยรุ่นได้แก่ ความอยากรู้ อยากรลอง การเลียนแบบ พฤติกรรมบุคคลที่ชื่นชอบ ต้องการการยอมรับ การชอบรวมกลุ่ม ชอบลองสิ่งแปลกใหม่ เป็นต้น มาพิจารณาร่วมกับบทบาทการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน (บวรชน) ในด้านการปฏิบัติ ส่วนการใช้สารเสพติดจะเน้นที่การใช้หรือไม่ใช้ รวมทั้งประเภทของยาเสพติด และความถี่ที่ใช้ ดังกรอบแนวคิดที่นำเสนอต่อไป

2.6 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย
 - 1.1 อายุ
 - 1.2 เพศ
 - 1.3 ระดับการศึกษา
 - 1.4 ผลการเรียน
 - 1.5 ค่าใช้จ่ายที่ได้รับต่อสัปดาห์ (โดยเฉลี่ย)
 - 1.6 จำนวนพี่น้อง
 - 1.7 สถานภาพการสมรสของบิดามารดา
2. ลักษณะของวัยรุ่นที่เป็นปัจจัยในการใช้ยาเสพติด ตามความคิดเห็นของนักเรียน
 - การแยกตัวเองจากครอบครัว
 - ความวิตกกังวล
 - การเลียนแบบ
 - การแสดงเอกลักษณ์
 - ความต้องการการยอมรับจากกลุ่ม
 - การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์
 - พฤติกรรมค่าใช้จ่าย
 - การรวมกลุ่ม
 - ความอยากรู้อยากทดลอง
 - ความตื่นเต้น สนุกสนาน
3. ปัจจัยด้านครอบครัว (บ้าน)
 - การอบรมเลี้ยงดู
 - การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการป้องกัน
4. ปัจจัยด้านศาสนา (วัด)
 - การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการป้องกัน

5. ปัจจัยด้านสถานศึกษา (โรงเรียน)

- การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการป้องกัน

6. ปัจจัยด้านชุมชน

- การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการป้องกัน

7. ปัจจัยด้านบ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน

- การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการแก้ไข

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ ปริมาณการใช้สารเสพติด จำแนกเป็น

1. ชนิดของสารเสพติดที่เสพ

- 1) บุหรี่
- 2) เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (เหล้า เบียร์ ไวน์)
- 3) กัญชา
- 4) ยากระตุ้นประสาท (เมทแอมเฟตามีนหรือยาบ้า)
- 5) ยาอี
- 6) ยาเค
- 7) ยาเลิฟ
- 8) ยากล่อมประสาท (แวลียม)
- 9) ยานอนหลับ
- 10) เฮโรอีน
- 11) มอร์ฟิน
- 13) ฟีน
- 14) โคเคน
- 15) ไบกระท่อม
- 16) ไบกระท่อมสารระเหย (กาว ทินเนอร์)

2. ปริมาณและความถี่ในการเสพ

แผนภูมิที่ 2.1
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable)

ตัวแปรตาม (Dependent Variable)

